

BOSNA I HERCEGOVINA
VUJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Bosna i Hercegovina Ekonomski trendovi

Januar – septembar 2010.

Decembar 2010.

Sadržaj :

I. REALNI SEKTOR

- Industrijska proizvodnja
- Maloprodaja
- Građevinarstvo
- Tržište rada
 - o Zaposlenost
 - o Nezaposlenost
 - o Plate
 - o Penzije

II. JAVNE FINANSIJE – FISKALNI RAZVOJI

- Indirektni porezi
- Direktni porezi
- Zakoni o porezu na dohodak i doprinose
- Izvršenje Budžeta centralnih nivoa za 2008. Godinu
- Javni vanjski dug

III. CIJENE, MONETARNI I FINANSIJSKI SEKTOR

- Cijene
- Razvoj monetarnog sektora u BiH
- Bankarski sektor u BiH
- Tržište kapitala u BiH

IV. VANJSKI SEKTOR

- Vanjska trgovina robama
- Vanjska trgovina po zemljama
- Platni bilans BiH

V. DIREKTNE STRANE INVESTICIJE

PRILOZI :

Tabela 1: Industrijska proizvodnja u BiH

Tabela 2: Industrijska proizvodnja u FBiH

Tabela 3: Industrijska proizvodnja u RS

Tabela 4: Realni sektor BiH - industrija i usluge

Tabela 5: Realni sektor-entitetski pregled

Tabela 6: Tržište rada

Tabela 7: Rast i struktura monetarnih agregata (kraj perioda)

Tabela 8: Indeks potrošačkih cijena (CPI)

Tabela 9: Rast i sektorska struktura kredita (kraj perioda)

Tabela 10: Rast i sektorska struktura depozita (kraj razdoblja)

Tabela 11: Kamatne stope u BiH (prosjeak perioda)

Tabela 12: Uvoz i izvoz roba u BiH

Tabela 13: Glavni trgovinski partneri BiH

SPISAK GRAFIKONA:

- Grafikon 1: Struktura rasta maloprodajnog prometa u BiH
- Grafikon 2: Struktura porasta vrijednosti izvršenih građevinskih radova u BiH
- Grafikon 3: Stope rasta industrijske proizvodnje K1-K3-2010/K1-K3-2009
- Grafikon 4: Doprinosi rastu industrijske proizvodnje po kategorijama proizvoda
- Grafikon 5: Doprinosi rastu industrijske proizvodnje u procentnim poenima po industrijama
- Grafikon 6: Proizvodnja električne energije u BiH u GWH
- Grafikon 7: Produktivnost rada odabranih zemalja – poređenje g/g (u %)
- Grafikon 8: Prosječne neto plate u BiH u privatnom i javnom sektoru – stope rasta g/g
- Grafikon 9: Nominalni i realni rast penzija u BiH u periodu I-IX 2010. god. (u %)
- Grafikon 10: Prikupljeni indirektni porezi na devetomjesečnom nivou 2005. – 2010.
- Grafikon 11: Raspoređeni prihodi od indirektnih poreza u trećem polugodištu 2009. i 2010.
- Grafikon 12: Stanje javnog vanjskog duga, udio u BDP i servisiranje, 2002.-2010.
- Grafikon 13: Stanje i struktura javnog vanjskog duga BiH, 2002.-2010.
- Grafikon 14: Operativni pregled prihoda i rashoda za BiH na polugodišnjem nivou 2006.-2010.
- Grafikon 15: Struktura javnih rashoda u BiH, susjednim i EU zemljama u 2009.god.
- Grafikon 16: Opšti nivo cijena u BiH i „core“ inflacija u BiH
- Grafikon 17: Kretanje zvaničnog M2 i potencijalni M2 za zakonski minimum rezervi
- Grafikon 18: Kretanje monetarnog multiplikatora novčane mase u zemljama regiona u procentnim poenima
- Grafikon 19: Kretanje kamatnih stopa u BiH
- Grafikon 20: Tržišna kapitalizacija u milionima USD u SEE regionu za devet mjeseci 2010.god.
- Grafikon 21: Ukupna tržišna kapitalizacija u BiH na kraju trećeg kvartala 2010.god.
- Grafikon 22: Indeksi investicijskih fondova sarajevske i banjalučke berze BIFIX i FIRS
- Grafikon 23: Indeksi najuspješnijih kompanija na sarajevskoj i banjalučkoj berzi (SASX-10, SASX-30 i BIRS) i indeks preduzeća i sistema Elektoprivrede RS-a (ERS-10)
- Grafikon 24: Upporedni prikaz vrijednosti Indeksa zemalja iz regiona BiH listiranih na Bečkoj berzi u EUR (SRX-Srbija, CROX-Hrvatska, BTX-Bugarska, BATX-BiB)
- Grafikon 25: Promet na BiH tržištu vrijednosnih papira za prvih devet mjeseci 2010.god.
- Grafikon 26: Promjena BDP-a u odnosu na isti kvartal prethodne godine
- Grafikon 27: Kretanje kursa valuta eura i dolara u periodu od januar-septembar 2010.god.
- Grafikon 28: Kretanje indeksa cijena, hrane i pića, metala i sirove nafte u 2009.i 2010. (2005=100)
- Grafikon 29: Kvartalno kretanje bilansa na tekućem računu platnog bilansa BiH (u milionima KM)
- Grafikon 30: Kvartalno kretanje salda kapitalnog i osnovnih komponenti finansijskog računa platnog bilansa BiH (u milionima KM)
- Grafikon 31: Promjena uvoza i izvoza, te stope pokrivenosti uvoza izvozom zemalja u regionu za period januar-septembar 2010.god.
- Grafikon 32: Učešće pojedinih kategorija proizvoda u ukupnom uvozu za period januar-septembar 2010.god.
- Grafikon 33: Učešće pojedinih kategorija proizvoda u ukupnom izvozu za period januar-septembar 2010.god.
- Grafikon 34: Učešće uvoza-izvoza i promjena izvoza po glavnim trgovinskim partnerima za period januar-septembar 2010.god.
- Grafikon 35: Stanje FDI po kvartalima u BiH u (000) KM
- Grafikon 36: Njazačajnija ulaganja u BiH po zemljama do 30.09.2010.god.
- Grafikon 37: Registrovane FDI u BiH po djelatnostima u (000) KM

SPISAK TABELA:

Tabela 1: Prikupljeni indirektni porezi na devetomjesečnom nivou 2005.-2010.

Tabela 2: Prihodi od direktnih poreza i doprinosa u trećem polugodištu 2009.i 2010. (u milionoma KM)

Tabela 3: Pokrivenost novčane mase (M2) i rezervnog novca (M0) deviznim rezervama

Tabela 4: Novčani multiplikator na kraju septembra mjeseca 2010.god.

Tabela 5: Kretanje implicitne stope obavezne rezerve

Tabela 6: Godišnje stope rasta (u %)

Tabela 7: Klasifikacija kredita datih fizičkim i pravnim osobama

Tabela 8: Godišnje stope rasta kredita i depozita u BiH u euro zoni

Tabela 9: Platni bilans BiH

Tabela 10: Spoljnotrgovinski indikatori za K1-K3 2010. i za predhodne izvještajne periode

Tabela 11: Učešće uvoza, izvoza i njihove promjene proizvoda prema ekonomskoj namjeni za period januar-septembar 2010.

Tabela 12: Uvoz, izvoz njihove promjene i trgovinski deficit za period januar-septembar 2010.god.

LISTA SKRAĆENICA:

ARS	– Anketa o radnoj snazi	OR	– Obavezne rezerve
BATX	- Bosnian Traded Index	PB	– Platni bilans
BD	– Brčko Distrikt	PDV	– Porez na dodanu vrijednost
BDP	– Bruto domaći proizvod	PIF	– Privatizacijski investicijski fond
BDV	– Bruto dodana vrijednost	PJI	– Program javnih investicija
BHAS	– Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine	RS	– Republika Srpska
BIFX	– Indeks bosanskih investicijskih fondova	SASE	– Sarajevska berza
BiH	– Bosna i Hercegovina	SASX-10	– Indeks dizajniran za prikaz rezultata 10 najboljih kompanija listiranih na Sarajevskoj berzi
BLSE	– Banjalučka berza	SB	– Svjetska banka
CBBiH	– Centralna banka Bosne i Hercegovine	SEE	– Jugoistočna Evropa
CEFTA	– Srednjoevropski sporazum o slobodnoj trgovini	SIPA	– Državna agencija za istrage i zaštitu
CPI	– Indeks potrošačkih cijena	SMTK	– Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija
DOB	– Dokument okvirnog budžeta	SOR	– Srednjoročni okvir rashoda
DSU	– Direktna strana ulaganja	SRS	– Srednjoročna razvojna strategija
EBRD	– Evropska banka za obnovu i razvoj	SSP	– Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
EC	– Evropska komisija	SST	– Sporazum o slobodnoj trgovini
EKS	– Efektivna kamatna stopa	SVF	– Statistika vladinih finansija
ERS-10	– Indeks dizajniran za prikaz rezultata 10 kompanija iz sistema Elektroprivrede RS	UIO	– Uprava za indirektno oporezivanje BiH
EU	– Evropska unija	USAID	– Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj
FBiH	– Federacija Bosne i Hercegovine	P1 2009	– prva polovina 2009. godine
FIRS	– Indeks investicijskih fondova RS	K1 2009	– prvi kvartal 2009. godine
FISIM	– Usluge finansijskog posredovanja indirektno mjerene	K3 2009	– treći kvartal 2009. godine
JR UIO	– Jedinstveni račun Uprave za indirektno oporezivanje	M0	– Rezervni novac
KM	– Konvertibilna marka (međunarodni standard ISO 4217)	M1	– Transakcijski novac
MMF	– Međunarodni monetarni fond	M2	– Novac u širem smislu
MVTEO	– Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa	QM	– Kvazi novac
OMA	– Odjel za makroekonomsku analizu Upravnog odbora Uprave za indirektno oporezivanje	mKM	– milioni KM
		g /g	– stopa rasta koja podrazumjeva promjenu u odnosu na isti period prethodne godine
		m/m	– stopa rasta koja podrazumjeva promjenu u odnosu na prethodni mjesec tekuće godine

GLAVNI EKONOMSKI POKAZATELJI U BiH - godišnji pokazatelji

	2005	2006	2007	2008	2009	2010 (p)
Nominalni BDP BiH (u milionima KM)	18,338	21,366	24,709	28,093	27,427	28,050
Nominalna stopa rasta (u %)	-	16.5%	15.6%	13.7%	-2.4%	2.3%
Realna stopa rasta (u %)	-	8.8%	10.9%	5.9%	-2.8%	0.5%
Stanovništvo (hiljade)	3,843	3,843	3,842	3,842	3,843*	3,843
BDP per capita (u KM)	4,772	5,560	6,431	7,312	7,137*	7,299
Broj nezaposlenih u BiH (u hiljadama)	508	516	527	493	498	517
Prosječne neto plate u BiH (u KM)	534	575	645	752	790	798
CPI (indeks potrošačkih cijena)	-	6.1%	1.5%	7.4%	-0.4%	2.0%
Konsolidirani budžet BiH**						
<i>(u % BDP)</i>						
Prihodi	38.8%	40.2%	39.8%	38.8%	38.6%	36.9%
Rashodi	34.7%	35.3%	35.6%	37.6%	38.9%	36.2%
Saldo	4.2%	4.9%	4.1%	1.2%	-0.3%	0.6%
Vanjski javni dug	23.7%	19.0%	15.7%	14.7%	18.6%	22.9%
Novac i krediti**						
<i>(u % BDP)</i>						
Novac u širem smislu (M2)	44.0%	47.1%	49.6%	45.5%	47.4%	49.1%
Kreditiranje privatnog sektora ⁽¹⁾	19.3%	21.0%	23.7%	24.4%	23.4%	22.7%
Platni bilans**						
Saldo tekućeg računa u milionima KM	-2,933	-1,532	-2,329	-3,557.7	-1,642.8	-1,544.0
U % BDP-a	-16.0%	-7.2%	-9.4%	-12.7%	-6.0%	-5.5%
Trgovinski bilans**						
Izvoz roba i usluga (u milionima KM)	5,590	7,025	8,123	9,090	7,672	8,750
(stopa rasta u %)	20.4%	25.7%	15.6%	11.9%	-15.6%	14.0%
Uvoz roba i usluga (u milionima KM)	-12,466	-12,640	-14,974	-17,265	-13,261	-13,712
(stopa rasta u %)	11.8%	1.4%	18.5%	15.3%	-23.2%	3.4%
Bilans roba i usluga (u % BDP-a)	98.5%	92.0%	93.5%	93.8%	76.3%	80.1%
Bruto devizne rezerve**						
U milionima KM	4,224.5	5,451.7	6,698.5	6,295.7	6,212.1	6,398.5
U mjesecima uvoza roba i usluga	4.1	5.2	4.8	4.8	5.9	4.6
Servisiranje vanjskog javnog duga***						
U milionima KM	230	270	239	152.91	245.88	348
U % izvoza roba i usluga	4.1%	3.8%	2.9%	1.7%	3.2%	4.0%

* Procjena DEP

** Izvor: Centralna banka BiH za prihode, troškove i neto kreditiranje, kao platni bilans. Podaci za 2008. obuhvataju prvih devet mjeseci (centralne nivoe); Ministarstvo finansija i trezora BiH za vanjski javni dug i njegovo servisiranje.

(p) - projekcija DEP-a

(1) Prema Centralnoj banci BiH privatni sektor obuhvata kućanstva, nebankarske finansijske institucije i ostalo.

GLAVNI EKONOMSKI POKAZATELJI U BiH - januar - septembar

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Realni sektor					
Industrijska proizvodnja BiH - rast fizičkog obima ⁽¹⁾	7.9%	8.3%	7.7%	0.7%	0.8%
Prerađivačka industrija BiH - rast fizičkog obima ⁽¹⁾	6.8%	13.2%	4.6%	1.1%	2,5%
Broj nezaposlenih u BiH - prosjek (u hiljadama)	514	530	498	494	516
Prosječne neto plate u BiH - prosjek (u KM)	570	636	740	789	796
CPI (indeks potrošačkih cijena) - g/g	6.6%	0.7%	8.1%	-0.3%	2.0%
Javne finansije					
Porast prihoda od indirektnih poreza	15.6%	14.3%	11.6%	-10.3%	5.5%
Vanjski javni dug - promjena stanja duga	-4.7%	-6.7%	2.9%	16.0%	23.1%
Novac i krediti					
Novac u širem smislu (M2)	20.9%	27.2%	14.3%	-3.2%	
Kreditiranje privatnog sektora ⁽²⁾	27.9%	31.6%	24.0%	-5.3%	-2.6%
Platni bilans					
Saldo tekućeg računa (u milionima KM)	-840.8	-1,513.9	-2,585.0	-1,148.2	-1101,4*
Porast deficita tekućeg računa (u %)	-53.0%	80.0%	70.8%	-55.6%	-4.1%
Bilans roba i usluga	-3,898.0	-4,861.7	-6,133.9	-4,161.6	-3790*
Promjena bilansa roba i usluga u % g/g	-17.0%	24.7%	26.2%	-32.2%	-8.9%
Izvoz roba i usluga (u milionima KM)	5,215.3	6,065.1	7,002.2	5,698.3	6827,4*
(stopa rasta u %)	28.0%	16.3%	15.5%	-18.6%	19.8%
Uvoz roba i usluga (u milionima KM)	9,113.3	10,926.8	13,136.1	9,859.9	10617,4*
(stopa rasta u %)	4.0%	19.9%	44.1%	-24.9%	7.7%
Bruto devizne rezerve					
Bruto devizne rezerve - rast u %	20.9%	42.6%	40.0%	2.3%	-3.7%
U mjesecima uvoza roba i usluga	4.8	5.5	4.6	5.9	4.9
Servisiranje javnog vanjskog duga					
U milionima KM	191.2	190.8	152.9	156.8	189.1
U % izvoza roba i usluga	3.7%	3.1%	2.2%	2.8%	2.8%

* Procjena DEP

** Izvor: Centralna banka BiH za prihode, troškove i neto kreditiranje, kao platni bilans;
Ministarstvo finansija i trezora BiH za vanjski javni dug i njegovo servisiranje.

(1) Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine -BHAS.

(2) Prema Centralnoj banci BiH privatni sektor obuhvata kućanstva, nebankarske finansijske institucije i ostalo.

I REALNI SEKTOR

Ekonomski rast

Treći kvartal nije donio značajnije promjene po pitanju ekonomskog oporavka u odnosu na prvo polugodište 2010. Zapravo, može se reći da su u trećem kvartalu uglavnom nastavljeni i svega donekle pojačani prilično slabi pozitivni trendovi prisutni od početka godine. Tako je BiH u prvih devet mjeseci prema procjeni DEP-a nastavila da bilježi skroman ekonomski rast niži od 1%. Ovaj rast karakteriše polagano slabljenje intenziteta opadanja domaće tražnje praćeno postepenim jačanjem vanjske trgovine. Pri tome su glavnu ulogu imali nizak realni rast izvoza, te pad investicija i novčanih priliva iz inostranstva. U isto vrijeme, dešavanja u realnom sektoru obzirom na tek neznatan porast većine proizvodnih i uslužnih djelatnosti (sa izuzetkom građevinarstva koje nastavlja snažan prošlogodišnji pad) takođe ukazuju na neznatan ekonomski rast.

Pomalo iznenađujuće nizak (skoro stagnacija) BiH industrijski rast koji i u trećem tromjesečju nastavlja znatno zaostajati za evropskim prosjekom ukazuje da je, uprkos snažnom porastu vrijednosti, realni porast izvoza u 2010. bio prilično skroman. U isto vrijeme, postepeno jačanje uvoza se vezuje za dinamiku domaće tražnje. Njen postepeni oporavak je obilježilo lagano jačanje privatne i javne potrošnje s jedne, te sve slabije opadanje investicija s druge strane.

Sve izraženije jačanje proizvodnje i uvoza potrošačkih dobara ukazuju na postepeno jačanje privatne potrošnje koje je bilo najintenzivnije u trećem tromjesečju. Ipak, ovakav zaključak donekle osporavaju faktori kao što su pad broja zaposlenih, nizak porast plata i isplaćenih penzija, te dvocifreno smanjenje tekućih priliva iz inostranstva¹ koji ukazuju na pad raspoloživog dohodka domaćinstava. To bi drugim riječima značilo da je došlo do smanjenja privatne štednje što je pomalo iznenađujuće u godinama ekonomske krize kada ljudi iz predostrožnosti često smanjuju svoju sklonost potrošnji². U svakom slučaju, eventualni pad raspoloživog dohodka u 2010. vremenom sve više gubi na značaju obzirom da intenzitet pomenutog smanjenja broja zaposlenih i inostranih priliva postepeno slabi. Stagnacija javnih prihoda (rast od svega 0,7%³) u prvih devet mjeseci je znatno ograničila rast javne potrošnje i investicija na što posebno ukazuje smanjenje izdataka za plate i naknade od 0,7%, skroman porast nabavki roba i usluga od svega 2,9%, te pad kapitalnih izdataka od 5,8%. Nedostatak investicija zajedno sa izvozom predstavlja kritičan faktor BiH ekonomskog oporavka. Ovo je najvjerovatnije⁴ jedina komponenta BDP-a koja i nakon tri kvartala u 2010 još uvijek bilježi snažan negativan rast. Pad investicija karakteriše kako pad građevinskih radova (od 22%) s jedne, tako i pad uvoza kapitalnih dobara (od 7,2%) s druge strane. Ipak, intenzitet pada investicija iz kvartala u kvartal polagano slabi kako u domenu građevinarstva tako i opreme koja je u trećem tromjesečju nakon dugo vremena zabilježila porast uvoza.

¹ Obzirom da platni bilans za treće tromjesečje 2010. u vrijeme pisanja nije bio objavljen nedostaju podaci o inostranim prilivima za taj period.

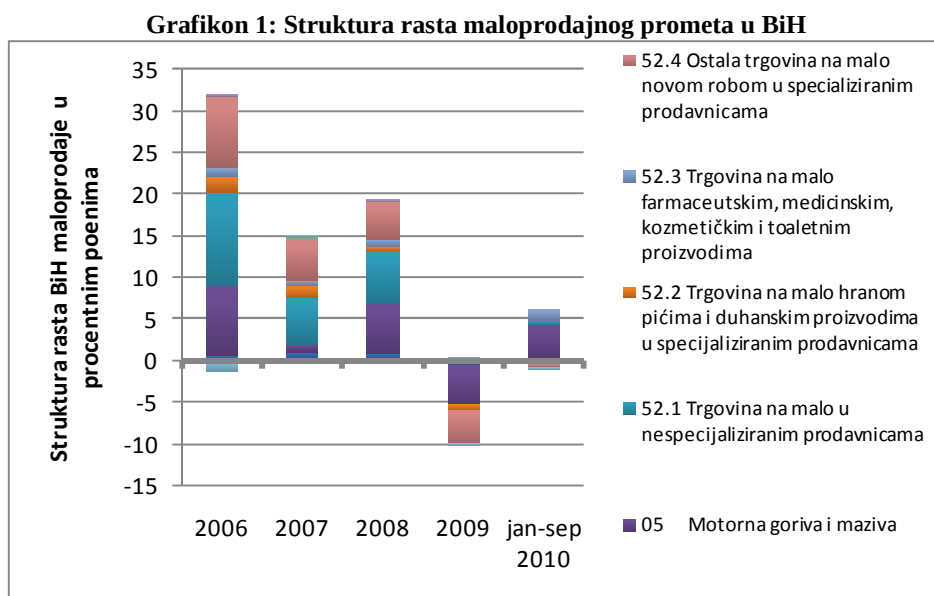
² S tim u vezi, ovo takođe donekle dovodi u pitanje kvalitet i usklađenost podataka iz različitih izvora.

³ Izvor: preliminarne izvještaj OMA.

⁴ Uvoz bi takođe mogao bilježiti negativan rast obzirom na visok nivo uvoznih cijena prije svega energenata, ali i baznih metala.

Maloprodaja

Obzirom na povezanost maloprodaje sa finalnom potrošnjom, te značajan udio unutrašnje trgovine u BDP-u, rast maloprodajnog prometa od 5,5% u prvih devet mjeseci 2010 na prvi pogled daje dosta razloga za optimizam kada je u pitanju oporavak privatne potrošnje, ali i ukupni ekonomski rast. Ipak, rast prometa je na žalost bio skoro u cjelosti zasnovan na porastu maloprodajnih cijena i to prije svega goriva i maziva tako da nije imao skoro nikakvo realno uporište. Drugim riječima, devetomjesečni porast trgovine gorivima i mazivima od 21,1% je obzirom na porast njihovih maloprodajnih cijena od skoro 18% bio skoro neznatan u realnom smislu. To drugim riječima upućuje na tek neznatan ukupan realni porast maloprodaje imajući u vidu da najveći (4,3 od 5,5 procentnih poena rasta) dio njenog ukupnog nominalnog porasta pripada upravo trgovini gorivima i mazivima. Ovakav zaključak je zapravo skoro u potpunosti u skladu sa skromnim porastom privatne potrošnje.

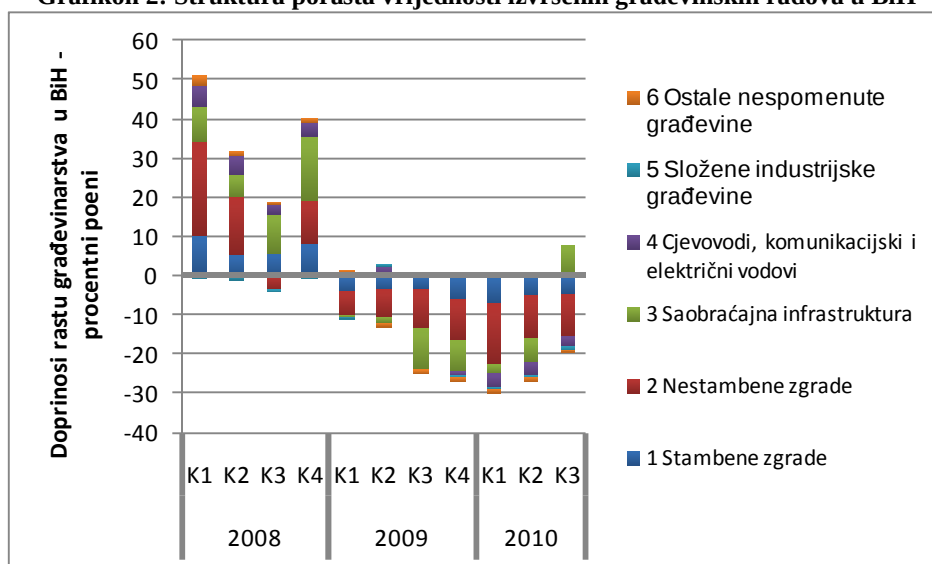
Izvor: Procjena DEP-a na bazi zbira entitetskih maloprodaja (entitetske statistike)

Građevinarstvo

Građevinska djelatnost bilježi intenzivan pad tokom cijele 2010. čime je nastavljen negativan trend iz prethodne godine. Zapravo, godišnjim padom izvršenih radova od 22% tokom devet mjeseci je intenzivirano prošlogodišnje snažno opadanje građevinske aktivnosti. Grafikon ispod jasno ilustruje da su nestambene i stambene zgrade imale najveći udio u ukupnom opadanju. S druge strane, negativan doprinos cestovne infrastrukture iz prvaog polugodišta je potpuno anuliran zahvaljujući značajnom poboljšanju u trećem kvartalu. Razvoj situacije je bio sličan u oba entiteta tako da je čak zabilježen identičan gore navedeni devetomjesečni pad. Jedina bitna razlika se nalazi upravo kod cestovne infrastrukture u trećem kvartalu čija izgradnja se skoro udvostručila (g/g) u RS i to najvjerovatnije pod uticajem predizborne kampanje. U isto vrijeme, ovo je u FBiH bilo teško izvodivo obzirom da se ovaj entitet suočio sa znatno ozbiljnijim problemima fiskalne održivosti tokom i nakon recesije. Inače, glavni faktori koji su doveli do pada građevinskih radova su u glavnom vezani za prošlogodišnju recesiju kako BiH, tako i cjelokupne svjetske ekonomije. Smanjenje aktivnosti u realnom sektoru, a uz to i slabljenje

poslovnih rezultata preduzeća su u najvećoj mjeri doveli do smanjenja izgradnje nestambenih zgrada. Pad raspoloživog dohodka domaćinstava je odigrao značajnu ulogu kod smanjenja tražnje, pa prema tome i izgradnje stambenih zgrada. Sve ovo je dodatno pogoršano opštim padom kreditne sposobnosti i generalno otežanih mogućnosti kreditiranja. Konačno, građevinska aktivnost je, sa izuzetkom trećeg kvartala, bila značajno ugrožena i u domenu javnih investicija obzirom na nizak porast javnih prihoda.

Grafikon 2: Struktura porasta vrijednosti izvršenih građevinskih radova u BiH

Izvor: Procjena DEP-a na bazi zbira entitetskih maloprodaja (entitetske statistike)

Industrijska proizvodnja u BiH

Determinante kretanja industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini su domaća i izvozna tražnja. Promjene domaće tražnje su manje značajne i odražavaju se ponajviše kroz energetski sektor, rudarstvo i veoma mali dio prerađivačke industrije, dok dešavanja na izvoznim tržištima imaju primarnu ulogu i praktički u potpunosti određuju kretanja industrijske proizvodnje u BiH. Ovo se posebno odnosi na veći dio izvozno orijentirane prerađivačke industrije u BiH koja u velikoj mjeri ovisi o stanju na inostranim tržištima što se najbolje vidjelo u godini krize kakva je bila 2009. Nakon krizne godine statistički pokazatelji za period januar-septembar 2010. godine ukazuju da se industrijska proizvodnja u BiH prilično stabilizovala, iako oporavak nije na nivou zemalja EU.⁵ Međutim oporavak proizvodnje u industrijama zemalja EU koji je nastavljen i tokom ovog kvartala sa zakašnjenjem bi se trebao osjetiti i u BiH, baš kao što je to bio slučaj sa negativnim efektima krize koji su u BiH registrirani sa zakašnjenjem od skoro 2 kvartala.

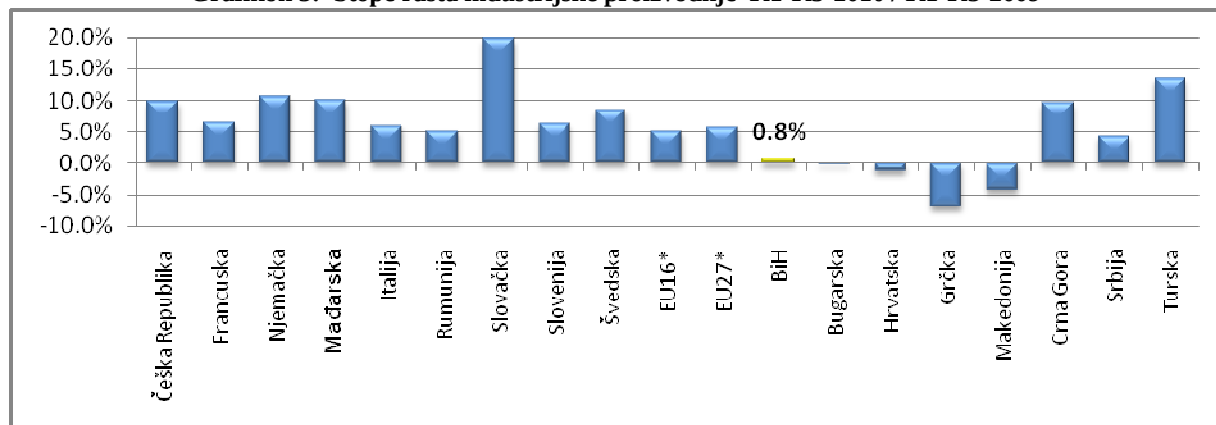
Prema podacima BHAS-a tokom prvih 9 mjeseci 2010. godine BiH je zabilježila rast industrijske proizvodnje od 0,8% u odnosu na isti period prethodne godine.⁶ Glavni razlog za stabilizaciju industrijske proizvodnje u BiH u periodu januar-septembar 2010. godine jeste oporavak izvoznih tržišta za pojedine proizvode što je rezultiralo povećanjem potražnje za BiH izvoznim proizvodima kao što su bazni metali, derivata nafte i namještaj. Ako se ima u vidu da su sektor rudarstva i proizvodnja električne energije zabilježili pad proizvodnje i stagnaciju onda se sa sigurnošću može konstatovati da je

⁵ Eurostat i nacionalni zavodi za statistiku, „indeksi rasta industrijske proizvodnje za period januar-septembar 2010“.

⁶ Agencija za Statistiku BiH, „Ineks obima industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini u septembru 2010. godine“.

prerađivačka industrija najzaslužnija za ovaj rast industrijske proizvodnje u BiH. Dodatno ohrabrenje kada je u pitanju industrijska proizvodnja u BiH predstavljaju podaci Eurostat-a koji ukazuju na to da su industrije zemalja EU nastavile trend oporavka, te da su zalihe u ovim zemljama značajno smanjene⁷ što će gotovo sigurno rezultirati povećanjem potražnje za BiH proizvodima u ovim zemljama u narednom periodu.

Grafikon 3: Stope rasta industrijske proizvodnje K1-K3-2010 / K1-K3-2009

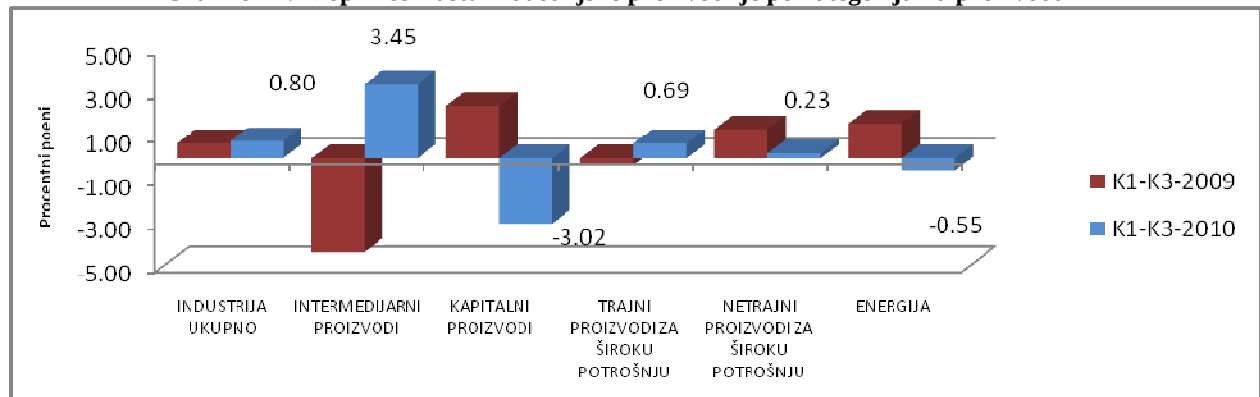
Izvor: Eurostat i Nacionalni statistički zavodi

Posmatrano po klasifikaciji proizvoda u periodu januar-septembar 2010. godine najveći pad proizvodnje se desio u kategoriji kapitalni proizvodi i iznosio je skoro 40% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je negativni doprinos ove kategorije proizvoda u ukupnom rastu industrijske proizvodnje iznosio 3 procentnih poena. Ovo je razumljivo s obzirom na još uvijek prisutnu krizu investicija i građevinskog sektora kako u BiH tako i u zemljama EU. Neznatan pad proizvodnje zabilježen je i u kategoriji energije koji je iznosio 1,5 %, a negativan doprinos rastu iznosio je pola procentnog poena. S druge strane u svim ostalim kategorijama evidentno je povećanje proizvodnje u odnosu na isti period prethodne godine. Tako je proizvodnja intermedijarnih proizvoda rasla za 10,5%, trajnih proizvoda za široku potrošnju 13%, dok je proizvodnja netrajnih proizvoda za široku potrošnju povećana za samo 1% u odnosu na isti period prethodne godine. Zajednički doprinos ovih proizvoda ukupnom rastu industrijske proizvodnje u periodu januar-septembar 2010. godine iznosio je 4,3 procentnih poena.

⁷European Commission Enterprise and Industry, "Monthly note on economic recovery in manufacturing, construction and services industries" October 2010.

* Navedene stope rasta za EU16 i EU27 uključuju podatke samo za septembar 2010. godine.

Grafikon 4: Doprinosi rastu industrijske proizvodnje po kategorijama proizvoda

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Rudarstvo u BiH

U poređenju sa prošlom godinom sektor rudarstva u Bosni Hercegovini tokom prvih 9 mjeseci 2010. godine ostvario je nešto slabije rezultate i zabilježio pad proizvodnje od 7,2%, a doprinos ukupnom rastu industrijske proizvodnje bio je negativan i iznosio je skoro 1 procentni poen . U navedenom periodu u rudnicima mrkog uglja i lignita u BiH evidentirano je smanjenje proizvodnje od 7,5% u odnosu na isti period prethodne godine , a razlog tome je smanjena potrošnja uglja u termoelektрана koje u periodu januar-septembar bilježe smanjenje proizvodnje od 10%. Rudnici kamena,krečnjaka i drugih sirovina koje se koriste za proizvodnju građevinskog materijala također bilježe pad proizvodnje u navedenom periodu, što je i razumljivo s obzirom da su kriza građevinarskog sektora i pad potražnje za građevinskim materijalom u BiH još uvijek prisutne. S druge strane oporavak tržišta metala i metalne industrije u BiH pozitivno se odrazio na poslovanje rudnika metalne rude koji bilježe povećanje proizvodnje od 45% u odnosu na isti period prethodne godine.

Prerađivačka industrija u BiH

Prerađivačka industrija u BiH u velikoj mjeri je izvozo orjentisana tako da skoro u potpunosti zavisi od kretanja na inostranim tržištima. To se najbolje vidjelo u protekloj godini kada ja usljed ekonomske krize pad privredne aktivosti na izvoznim tržištima rezultirao značajnim padom proizvodnje u BiH prerađivačkoj industriji od 4,5% na godišnjem nivou. Međutim već početkom 2010. godine intenziviranje ekonomske aktivnosti i oporavak industrija u zemlja EU pozitivno se odrazio na pojedine grane prerađivačke industriju u BiH (industrija baznih metala,naftna industrija, industrija namještaja, automobilska i tekstilna industrija). Povećanje inostrane tražnje za pojedinim BiH izvoznim proizvodima u periodu januar-septembar 2010. godine rezultiralo je povećanjem izvoza od skoro 30%, te rastom prerađivačke industrije od 2,5% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je njen doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje u BiH iznosio 1,5 procentnih poena. Međutim potrebno je naglasiti da je oporavak prerađivačke industrije u BiH dosta blag iz razloga što pojedine grane prerađivačke industrije u BiH još uvijek trpe posljedice globalne ekonomske krize koja je nastupila prošle godine. Potpuni oporavak prerađivačke industrije u BiH pored razvoja situacije na EU tržištu dosta zavisi i od oporavka industrijske proizvodnje u zemljama regiona koje u periodu januar-septembar 2010. godine bilježe skroman rast ili čak i pad proizvodnje u prerađivačkoj industriji.

Box 1. Oporavak industrijske proizvodnje u EU

Prošlogodišnja ekonomska kriza snažno je uzdrmla sve zemlje EU i nanijela im velike gubitke koji se ogledaju u padu BDP-a, krizi nvesticija, padu izvoza roba, smanjenju privredne aktivnosti i povećanju broja nezaposlenosti do skoro 10% na nivou EU27. Tokom 2009 godine na posebnom udaru našla se industrijska proizvodnja u zemljama EU koja je zabilježila rekordan pad proizvodnje od skoro 15%. Međutim posljednji raspoloživi podaci EUROSTAT-a i nadležnih institucija iz 2010. godine ukazuju na to da je upravo razvijena industrijska baza zemalja EU inicijator i nosilac ukupnog ekonomskog oporavka u većini zemalja EU. I dok domaća tražnja i privatna potrošnja u EU još uvijek stagniraju, povećanje izvozne tražnja za EU proizvodima u svijetu od preko 30% u odnosu na prošlu godinu i slabljenje eura nameću se kao ključni razlozi oporavka industrijske proizvodnje i dobar osnov za sveukupni ekonomski oporavak EU. Tako u trećem kvartalu 2010. godine sve zemlje EU izuzev Grčke bilježe rast industrijske proizvodnje a ukupna stopa rasta proizvodnje na nivou EU 27 iznosila je 7,5% u odnosu na isti period prethodne godine. Prema istraživanjima DG ECFIN iskorištenost kapaciteta u industrijama zemalja EU se povećala sa rekordno niskih 70,2% u trećem kvartalu 2009 na 77,5% u trećem kvartalu ove godine što je još uvijek ispod višegodišnjeg (1990-2008) prosjeka koji je iznosio 81%. Iako je ukupna slika industrijskog oporavka dosta pozitivna među državama članicama EU postoje određene razlike u brzini i stepenu oporavku gdje svakako prednjači Njemačka kao motorna snaga EU. Dodatni optimizam predstavlja činjenica da je najveće povećanje proizvodnje od 10% ostvareno u kategorijama kapitalnih i intermedijarnih proizvoda koji su najviše pogođeni krizom. Posmatrano po industrijama nakon automobilske industrije oporavak se proširio i na mašinsku, metalnu i hemijsku industriju što ostavlja prostora za optimizam da će ovaj oporavak ukupne industrije biti stabilan i trajan. Da crne prognoze za evropsku industriju polako gube tlo pod nogama pokazuju i svi relevantni indeksi *ESI- Economic Sentiment Indicator*, *Markit Eurozone Output Index*, kao i činjenice da su narudžbe u porastu te da je nivo zaliha na rekordno niskom nivou.

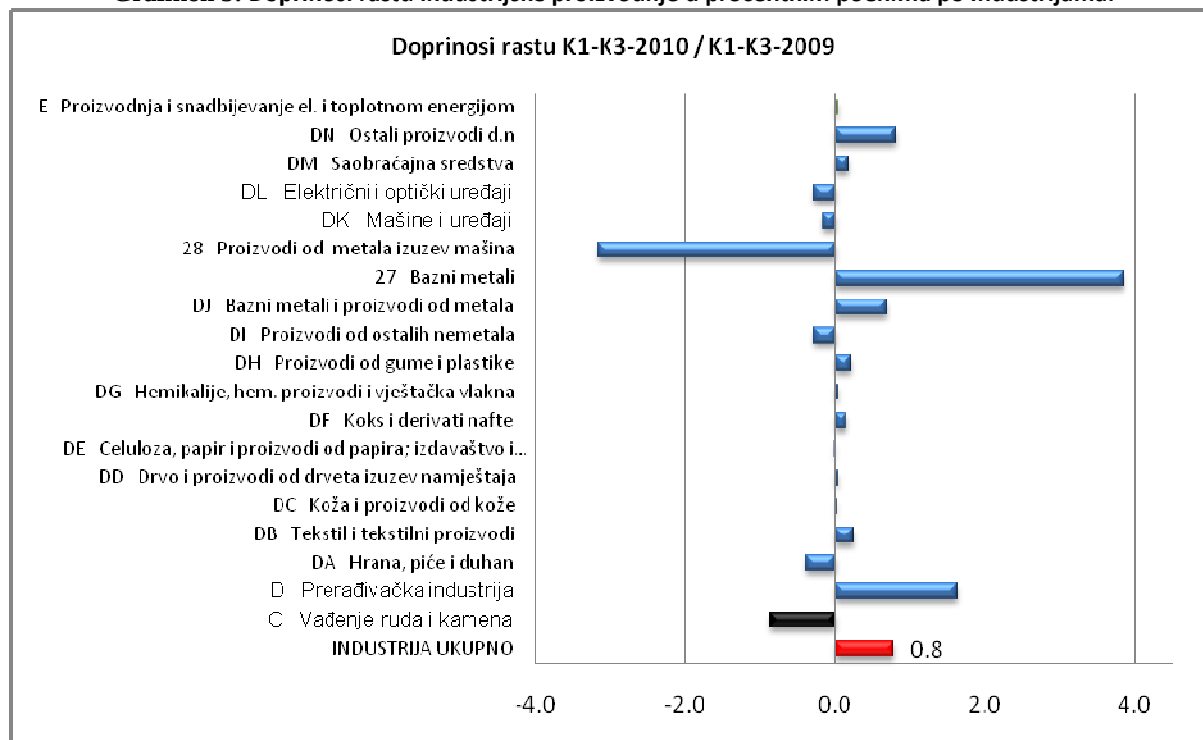
Metalna industrija ima visok nivo integriranosti u svjetske proizvodne lance i smatra se nosiocem prerađivačke industrije u BiH. Već početkom 2010. godine oporavak tržišta metala svijetu i skok svjetskih cijena metala pozitivno se odrazio na BiH metalnu industriju a ponajviše na proizvodnju baznih metala. U periodu januar-septembar 2010. godine BiH metalna industrija nastavila je pozitivni trend sa početka godine i zabilježila povećanje proizvodnje od 3,5% te povećanje izvoza od 13% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je njen doprinos ukupnom rastu industrijske proizvodnje iznosio 0,7 procentnih poena. Potrebno je napomenuti da za razliku od prethodnih godina proizvodnja proizvoda od metala nije

pratila trend kretanja industrije baznih metala koji je bio pozitivan i najviše je doprinio ukupnom rastu kako metalne industrije tako i ukupne industrijske proizvodnje u BiH. Razlog za ovakav razvoj situacije leži u činjenici da je industrija baznih metala više izvezno orjentisana a i najveći proizvođači željeza i aluminijuma u BiH (Aluminijum Mostar i Arcelormittal Zenica) su svrstani u ovu kategoriju, dok se proizvodi od metala više koriste za domaću proizvodnju te u sektoru građevinarstva koji još uvijek nastavlja negativni trend poslovanja iz prošle godine. U prvih 9 mjeseci 2010. godine industrija baznih metala bilježi povećanje proizvodnje od preko 30% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je proizvodnja proizvoda od metala smanjena za skoro 45% u navedenom periodu. Kategorije proizvoda koje su najviše doprinjele rastu industrijske proizvodnje u periodu januar-septembar 2010. godine su: željezo i čelik sa skoro 2,5, aluminijum 1 procentnim poenom, dok je najveći negativni doprinos bio u kategoriji metalnih konstrukcija i iznosio je skoro 3 procentna poena. Glavni razlozi povećanja proizvodnje baznih metala u BiH u navedenom periodu su oporavak industrije u zemljama EU što je povećalo tražnja za baznim metalima, smanjen nivo zaliha metala i skok cijena metala u svijetskom tržištu koji je stimulativno djelovao na proizvođače u BiH. Tako je prema podacima EUROFER-a došlo do stabilizacije potrošnje metala u EU sa devetomjesečnom stopom rasta od 5% u odnosu na isti period prethodne godina, a uvoz metala ima dinamičnu tendenciju rasta od skoro 50% u odnosu na prethodnu godinu.⁸ S druge strane prema podacima IMF-a cijene metala na svijetskom tržištu su drastično skočile u odnosu na isti period prethodne godine. Tako je ukupni indeks cijena metala u periodu januar-septembar 2010. povećan za 45%, dok je prosječna cijena aluminijuma u istom vremenskom periodu porasla sa 1550 \$ u 2009 na 2150\$ po toni u odnos na isti period iz prethodne godine.⁹ Navedeni faktori doveli su do povećanja narudžbi iz inostranstva što je stimulisalo nosioce BiH metalne industrije ArcelorMittal iz Zenice i Aluminijum Mostar da značajno povećaju proizvodne kapacitete u odnosu na prethodnu godinu. Ova dešavanja u metalnoj industriji u velikoj mjeri odredila su kretanje kako prerađivačke industrije tako i ukupne industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini u periodu januar-septembar 2010. godine.

⁸ EUROFER – (European Confederation of Iron and Steel Industries) - „*Economic and Steel Market Outlook 2010-2011*“, 14. October 2010.

⁹ IMF- „Indices of Primary Commodity Prices 1999-2010“, October 2010.

Grafikon 5: Doprinosi rastu industrijske proizvodnje u procentnim poenima po industrijama.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Pored industrije baznih metala koja je bila ključna za rast ukupnog indeksa industrijske proizvodnje u BiH u periodu januar-septembar 2010. godine, industrija namještaja, , automobilska industrija, mašinska industrija, proizvodnja koksa i naftnih derivata te tekstilna industrija zabilježile su povećanje proizvodnje u odnosu na isti period prethodne godine. Ako se ima u vidu učešće svih ovih industrija onda posebno treba izdvojiti proizvodnju namještaja koja već duži niz godina ima značajan doprinos u ukupnoj industrijskoj proizvodnji u BiH. Tako je industrija namještaja periodu januar-septembar ove godine ostvarila rast proizvodnje od preko 15% i rast izvoza od skoro 30% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je njen doprinos u ukupnom rastu industrijske proizvodnje iznosio 0,8 procentnih poena. Posmatrano po proizvodima najznačajni rast proizvodnje registriran je u proizvodnji stolica, kancelarijskog i kuhinjskog namještaja. Za razliku od prvog polugodišta kad su pokazatelji u ovoj industrijskoj grani bili dosta skromniji, tokom trećeg kvartala primjetno je poboljšanje proizvodnje u BiH automobilske industriji. Tako u periodu januar-septembar 2010. godine automobilska industrija u BiH bilježi povećanje proizvodnje od skoro 20% u odnosu na isti period prethodne godine. Iako se to desilo sa 2 kvartala zakašnjenja, čini se da su stimulativne mjere za podršku automobilske industriji koje su pokrenute u zemljama EU pozitivno djelovale na proizvodne procese u BiH.¹⁰ Slična situacija je i u proizvodnji mašina i uređaja gdje je tokom prvih 9 mjeseci registrirano povećanje proizvodnje od 6%, te povećanje izvoza od skoro 10%, međuti obzirom na malo učešće u ukupnoj BiH industrijskoj proizvodnji doprinos ove industrije u ukupnom rastu bio je neznatan. Proizvodnja nafte i koksa u periodu januar-septembar 2010. također bilježi značajno povećanje proizvodnje sa stopom rasta od skoro 15% u odnosu na isti period prethodne godine što se posebno odrazilo na izvozne performanse ove industrijske

¹⁰ ACEA-Association des Constructeurs Europeenes d'Automobiles „Press Release“, 23.09.2010

grane. Tako je izvoz u ovoj kategoriji povećan za 180% u odnosu na prvih 9 mjeseci 2009. godine, a najznačajniji udio u izvozu imali su nafta i naftni derivati iz Rafinerije Bosanski Brod koja se u velikim količinama izvozi u zemlje regiona a ponajviše u Srbiju. Međutim obzirom na mali udio ove industrijske grane u industrijskoj proizvodnji u BiH doprinos ukupnom rastu industrijske proizvodnje nije bio toliko izražen i iznosio je tek 0,15 procentnih poena. Pored gore navedenih industrija potrebno je također istaći pozitivan i stabilan trend rasta u proizvodnji tekstila tokom cijele godine. U prvih 9 mjeseci proizvodnja tekstila imala je stope rasta od preko 10% u odnosu na isti period prethodne godine.

S druge strane industrijske grane koje su u proteklim godinama uz metalnu industriju bile nosioci industrijske proizvodnje i izvoza u BiH, prema podacima iz prvih 9 mjeseci 2010. godine još uvijek trpe posljedice globalne ekonomske krize iz prošle godine. Tako da je nivo proizvodnje u ovim industrijskim granama na nivou (hemijska i drvna industrija) ili čak ispod prošlogodišnjeg nivoa proizvodnje koji je bio dosta nizak s obzirom da je 2009. godina protekla u znaku globalne ekonomske krize. Proizvodnja hrane pića i duhana ima značajno učešće u ukupnoj BiH industrijskoj proizvodnji i u proteklim godinama davala je dosta veliki doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje u BiH. Međutim u periodu januara –septembar 2010. godine nivo proizvodnje u ovoj industrijskoj grani niži je za 3% u odnosu na isti period prethodne godine, a doprinos ukupnom rastu bio je negativan i iznosio je skoro pola procentnog poena. Posmatrano detaljnije po kategorijama proizvoda primjetno je da je proizvodnja prehrambenih proizvoda na nivou prošlogodišnje tako da se može konstatovati da je glavni razlog za slabe rezultate u ovoj industriji pad proizvodnje alkoholnih pića i duhana od preko 20%.

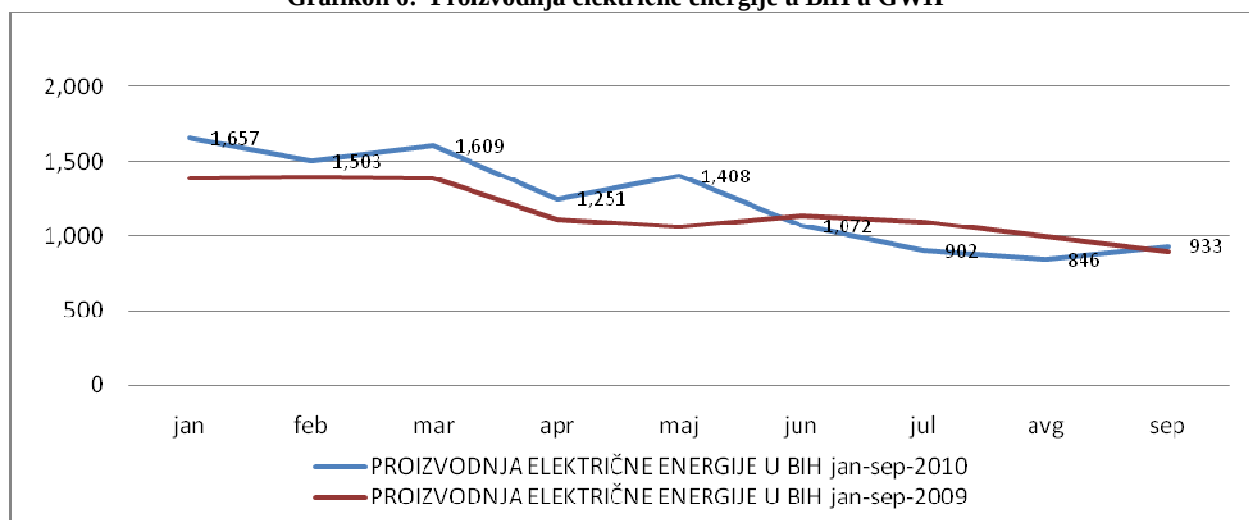
Tokom 2009. godine sektor građevinarstva kako u svijetu tako i u Bosni i Hercegovini našao se na udaru svjetske ekonomske krize čemu svjedoči i smanjenje građevinskih radova od preko 30% u odnosu na prošlu godinu. Građevinski sektor kako u EU tako i u BiH dosta sporo se oporavlja od posljedica prošlogodišnje krize i još uvijek trpi negativne posljedice iz prošle godine. Ovakva situacija u građevinarstvu oslabila je tražnju za građevinskim materijalom i samim tim dovela do pada proizvodnje nemetalnih minerala od 7% u odnosu na prihod devet mjeseci prethodne godine. Najveći pad proizvodnje desio se u proizvodnji cemetna, opeke i crijepa. Negativni doprinos proizvodnje nemetalnih minerala ukupnom rastu industrijske proizvodnje u BiH iznosio je 0,3 procentnih poena.

Energetski sektor u BiH

Enegetski sektor u Bosne i Hercegovini koji uključuje rudnike i proizvodnju električne energije u proteklom periodu davao je značajan doprinos rastu industrijske proizvodnje i bio jedan od glavnih nosilaca njene stabilnosti. Međutim prema posljednjim raspoloživim podacima za period januar-septembar 2010. godine evidentna je stagnacija energetskog sektora u BiH. Prema podacima NOS-a tokom prvih 9 mjeseci 2010. godine ukupna proizvodnja električne energije u BiH neznatno se povećala u odnosu na isti period prethodne godine, tako da je izostao značajniji doprinos ukupnom rastu industrijske proizvodnje u BiH. Ključni razlog za stagnaciju proizvodnje električne energije u BiH u navedenom periodu je pad proizvodnje u termo-energetskim postrojenjima od 10%. Ovo je rezultiralo i padom potrošnje uglja tako da je i proizvodnje u rudnicima uglja u BiH smanjena za oko 8% u odnosu na isti period prethodne godine. S druge strane ni povoljni hidro-meterološki uslovi koji su za posljedicu imali povećanje proizvodnje u hidroelektranama za oko 30% nisu bili dovoljni da se kompenziraju gubici u termoelektranama. Posmatrano po preduzećima povećanje proizvodnje registrirano je u EPHzHB i

EPRS iznosilo oko 30% odnosno 5%, dok je je nivo proizvodnje u EPBiH niži za 2% u odnosu na prvih devet mjeseci prethodne godine. Ukupna potrošnja električne energije u BiH u navedenom periodu polako se oporavlja i dostigla je prošlogodišnji nivo. Ako se posmatra struktura potrošnje električne energije u BiH ohrabruje činjenica da je potrošnja električne energije industrijskih potrošača ima trend rasta u odnosu na prvih 9 mjeseci prošle godine. Stagnacija ukupne proizvodnje električne energije u BiH u periodu januar-septembar negativno se odrazila i na izvozne performanse ovog sektora tako da stopa rasta izvoza nije bila na nivou nivou prošlogodišnje i iznosila je svega 6% u odnosu na isti period prethodne godine.¹¹

Grafikon 6: Proizvodnja električne energije u BiH u GWh

Izvor: NOS- Nezavisni Operator Sistema u Bosni i Hercegovini

Tržište rada

Iako se u 2010. godini javljaju naznake blagog oporavka BH ekonomije, na tržištu rada još uvijek ne postoje pozitivne promjene glavnih indikatora. Kao i u prva dva kvartala 2010. godine, treći kvartal je obilježio rast broja nezaposlenih lica uz smanjenje broja zaposlenih lica. Kupovna moć u BiH je smanjena kroz minoran rast nominalnih plata odnosno smanjenje realnih plata usljed povećanja opšteg nivoa cijena. Analogno smanjenju broja zaposlenih, penzije u BiH su imale negativan godišnji rast.

Zaposlenost

Tokom trećeg kvartala 2010. godine broj zaposlenih lica u BiH se nastavio smanjivati. Tako je u periodu I-IX 2010. u BiH registrovano 677,4 hiljada zaposlenih lica što je za 2,3% manje pri godišnjem poređenju. Međutim evidentno je da negativna stopa rasta broja zaposlenih lica smanjuje intenzitet, odnosno smanjenje broja zaposlenih lica u trećem kvartalu je nešto sporije u odnosu na prethodna dva kvartala 2010. godine. Slične rezultate pokazuju i podaci o broju zaposlenih lica koji uplaćuju doprinose u oba

¹¹ NOS-BiH- Nezavisni Operator Sistema BiH, "izvještaj za septembar 2010".

penziona fonda u BiH. Broj osiguranika koji uplaćuju doprinose u penzione fondove u BiH je smanjen za 3,3¹²% u periodu I-IX 2010. godine u odnosu na isti period prethodne godine.

Kao i u prvoj polovini 2010. godine najveći negativni doprinos ukupnom broju zaposlenih je u okviru privatnog sektora. Najintenzivnije smanjenje broja zaposlenih je i dalje u oblasti prerađivačke industrije, građevinarstva, ugostiteljstva i trgovine. Minoran rast obima proizvodnje u prerađivačkoj industriji pratilo je smanjenje broja zaposlenih lica od 6,6% u periodu I-IX 2010. godine. Iako rast obima proizvodnje prerađivačke industrije ne prati rast broja zaposlenih, evidentno je da stopa rasta broja zaposlenih u pomenutoj grani značajno usporava odnosno stagnira tokom 2010. godine pri poređenju broja zaposlenih m/m. Značajno smanjen obim građevinskih radova u BiH (22%) u prvih devet mjeseci 2010. godine imao je za posljedicu otpuštanje zaposlenih u ovoj privrednoj grani, čime je broj zaposlenih u građevinarstvu smanjen za 9,9% g/g. Smanjen realni rast obima trgovine na malo je takođe uticao na smanjenje broja zaposlenih u pomenutoj oblasti od 5% pri devetomjesečnom poređenju. Većina ostalih područja privatnog sektora je imala minoran doprinos smanjenju broja zaposlenih u BiH.

Javi sektor je područje djelatnosti u kojem je broj zaposlenih lica uvećan za 1% u prvih devet mjeseci 2010. godine.

Analiza entiteta¹³ pokazuje da je u FBiH broj zaposlenih lica u periodu I-IX 2010. godine smanjen za 0,7%. Kao i na nivou BiH smanjenje broja zaposlenih je prvenstveno u okviru privatnog sektora u oblastima prerađivačke industrije (2,6%), građevinarstva (6,4%), trgovine (0,3%) i ugostiteljstva (5,4%).

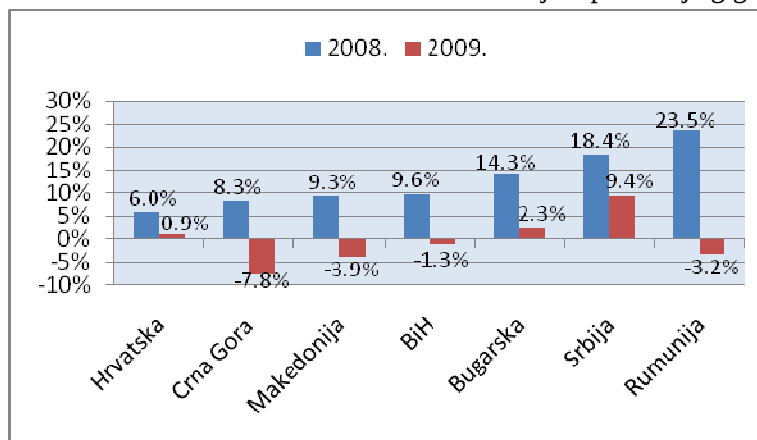
Koliko se uticaj svjetske ekonomske krize odrazio na tržište rada rada pokazuje analiza produktivnosti rada¹⁴. Evidentno je da je veliki broj zemalja u regiji zabilježio smanjenje ili usporen rast produktivnosti rada u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu. Na osnovu grafikona ispod vidi se da su Crna Gora, Makedonija, BiH i Rumunija ostvarile pad produktivnosti rada u periodu krize. Preostale posmatrane zemlje su zabilježile zanemarljiv odnosno prepolovljen rast produktivnosti rada.

¹² Broj osiguranika koji uplaćuju doprinose u BiH je izračunat sabiranjem broja osiguranika koji uplaćuju doprinose u Fond za PIO RS i Zavod za MIO/PIO FBiH.

¹³ Podatak o broju zaposlenih lica u RS za septembar 2010. godine nije objavljen u periodu izrade Ekonomskih trendova te zato nije prezentiran.

¹⁴ Analiza produktivnosti rada u 2010. godini nije obuhvaćena zbog nedostupnosti podataka u periodu izrade ekonomskih trendova.

Grafikon 7: Produktivnost¹⁵ rada odabranih zemalja – poređenje g/g (u %)

Izvor: Agencije za statistiku odabranih zemalja, DEP kalkulacije

Nezaposlenost

Prosječan broj nezaposlenih lica u BiH je u periodu I-IX 2010. godine iznosio 516,2 hiljada lica što je za 4,4% više u odnosu na isti period 2009. godine. Međutim poredeći broj zaposlenih po kvartalima vidi se da stopa rasta broja nezaposlenih u 2010. godini značajno usporava naročito u RS.

Na evidenciju Zavoda za zapošljavanje u FBiH i RS i dalje je prisutan priliv nezaposlenih lica naročito iz radnog odnosa. U FBiH prosječan broj nezaposlenih lica u periodu I-IX 2010. godine je iznosio 359,3 hiljada lica dok je u RS nezaposleno 145,9 hiljada lica sa rastom od 4,1% i 5,6% respektivno. Broj lica prijavljenih na evidenciju Zavoda za zapošljavanje FBiH po osnovu prestanka radnog odnosa u septembru 2010. godine veći je za 2,5% g/g od čega i dalje najviše kroz prestanak ugovora na određeno vrijeme i sporazumni prekid ugovora o radu. U RS broj novoprijavljenih lica na Zavod za zapošljavanje RS je u septembru 2010. bio nešto manji u odnosu na septembar 2009. Takođe u prva tri kvartala 2010. godine u RS je uočeno značajno usporavanje rasta broja nezaposlenih lica (9,3% g/g u K1 i 2,1% g/g u K3 2010. godine). Stope rasta broja nezaposlenih u FBiH su takođe bile sporije u pomenutim kvartalima ali ne tako značajno kao u RS (4,4% u K1 i 3,8 u K3 2010. godine).

Stopa registrovane nezaposlenosti u BiH za period I-IX 2010. godine je iznosila 43,3% dok je anketna stopa nezaposlenosti u 2010. godini iznosila 27,2%.

Plate

Smanjenje broja zaposlenih lica u BiH je pratio trend zanemarljivog rasta neto i bruto plata u BiH. Prosječna neto plata u BiH nije se značajno mijenjala u odnosu na P1 2010. godine i u periodu I-IX 2010. godine iznosila 796 KM što je za 0,9% više u odnosu na isti period prethodne godine. Rast nominalnih neto plata u posmatranom periodu, uz rast potrošačkih cijena od 2%, uticao je na značajno smanjenje

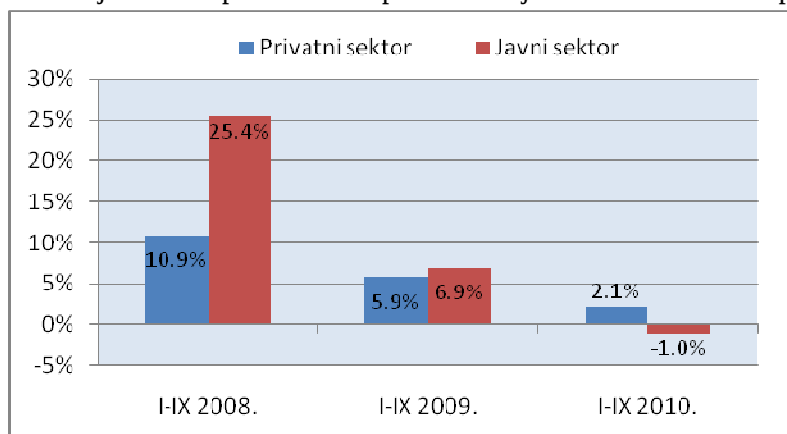
¹⁵ Produktivnost rada je izračunata kao odnos BDP-a u tekućim cijenama i ukupnog broja zaposlenih lica.

realnih neto plata u gotovo svim oblastima privrede. Time je realna neto plata u BiH u periodu I-IX 2010. godine bila manja za 1% g/g.

U BiH u prvih devet mjeseci 2010. godine nominalne neto plate u javnom sektoru su bile manje za 1% dok su u realnom iznosu bile manje za 2,9%. Negativnom rastu neto plata u BiH najviše je doprinijelo smanjenje plata u RS gdje su plate u javnom sektoru bile manje za 3,7% dok su u FBiH stagnirale u istom periodu. U okviru privatnog sektora u BiH u istom periodu neto plate su porasle za 2,1%. Time je razlika između plata u javnom i privatnom sektoru smanjena sa 290 KM koliko je iznosila u I-IX 2009. godine na 265 KM u istom periodu 2010. godine.

Pozitivnom rastu neto plata u BiH je doprinijeo rast plata u FBiH gdje je prosječna neto plata u periodu I-IX 2010. godine uvećana za 1,4% i iznosila 801. KM. S druge strane, u RS prosječna neto plata je u istom periodu smanjena za 0,8% i iznosila je 782 KM pa se razlika između entitetskih plata ponovo uvećala.

Grafikon 8: Prosječne neto plate u BiH u privatnom i javnom sektoru¹⁶ – stope rasta g/g

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Penzije

Kao i u prvom polugodištu 2010. godine broj penzionera u BiH se nastavio uvećavati u K3 2010. godine. U prvih devet mjeseci 2010. godine prosječan broj penzionera u BiH je uvećan za 4,2% g/g i iznosi 584,5 hiljada lica. U FBiH, gdje je registrovano 62% od ukupnog broja penzionera u BiH, broj penzionera je uvećan za 4% dok je u RS uvećan za 4,8% u pomenutom periodu. Otežana isplata penzija u BiH u 2010. godini je prvenstveno usljed uzastopnog smanjenja broja zaposlenih lica u BiH i priliva novopenzionisanih lica na penzione fondove. Dok je broj zaposlenih lica u BiH u septembru 2010. godine u odnosu na kraj 2009. godine smanjen za 21,1¹⁷ hiljada lica, broj penzionera je uvećan za 15,6 hiljada

¹⁶ Privatni sektor obuhvata oblasti A-K, dok javni sektor obuhvata oblasti L-O prema standardnoj klasifikaciji djelatnosti.

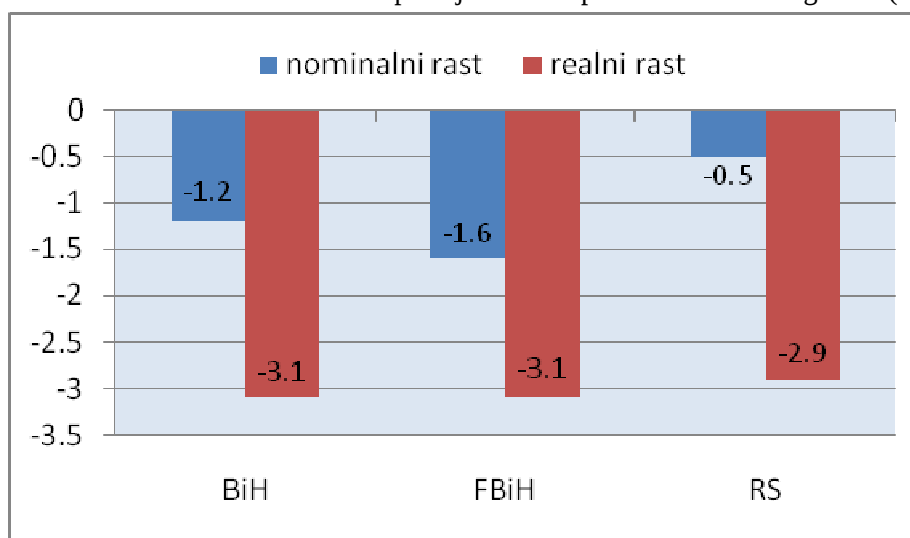
¹⁷ Podatak se odnosi na broj zaposlenih lica koja uplaćuju doprinose u oba penziona fonda u BiH.

lica u istom periodu. Odnos između broja zaposlenih lica i penzionera u BiH iznosi 1,2:1¹⁸ što govori koliko je otežan način finansiranja penzija kroz uplaćene doprinose zaposlenih lica.

Prosječna penzija u BiH je iznosila 333¹⁹ KM u periodu I-IX 2010. godine što je za 1,2% manje u odnosu na isti period 2009. godine. Najveći doprinos smanjenju penzija u BiH je kroz smanjenje penzija u FBiH od 1,6% dok su u RS penzije umanjene za 0,5% u pomenutom periodu. U realnom smislu prosječna penzija u BiH je mnogo manja ako se uzme u obzir inflacija u BiH od 2% (grafikon ispod).

I pored otežanog finansiranja penzija u BiH minimalne penzije u oba entiteta su ostale nepromijenjene u K3 2010. godine i iznose 296 KM u FBiH i 160 KM u RS. Broj penzionera koji prima starosnu, invalidsku i porodičnu penziju je takođe ostao nepromijenjen. I dalje najveći broj penzionera prima starosne penzije (u FBiH 46%, u RS 48%).

Grafikon 9: Nominalni i realni rast penzija u BiH u periodu I-IX 2010. godine (u %)

Izvor: Zavod za MIO/PIO FBiH, Fond za PIO RS, DEP kalkulacije

¹⁸ Podatak se odnosi na septembar 2010. godine.

¹⁹ Prosječna penzija u BiH je izračunata na osnovu prosječnih mjesečnih penzija ponderisanih udjelom ukupnog broja penzionera u svakom od BH entiteta u ukupnom broju penzionera.

II JAVNE FINANSIJE

Za razliku od prethodne godine kada je u prvih devet mjeseci zabilježen pad ukupnih poreskih prihoda od 9,9%, u 2010. godini poreski prihodi u navedenom periodu bilježe rast od 4,1%. U pozadini ovog rasta nalazi se rast prihoda od indirektnih poreza za 5,5% te pad prihoda od direktnih poreza za 4%. Javni vanjski dug na nivou prvih devet mjeseci 2010. godine je za preko milijardu KM ili 23% veći u odnosu na prethodnu godinu. BiH je u prvom polugodištu 2010. godine prema dostupnim podacima, koji obuhvataju sve nivoe vlasti i fondove socijalnog osiguranja, bez uključenih opština, gradova i entiteskih direkcija za ceste, ostvarila deficit od 219 miliona KM, što je za 21,6 više% u odnosu na 2009. godinu.

INDIREKтни POREZI

Nakon globalne finansijske krize, koja je između ostalog dovela i do značajnog pada prihoda od indirektnih poreza tokom 2009. godine, 2010. godina donosi stabilizaciju i rast prihoda od indirektnih poreza. U periodu januar-septembar, 2010. godine prikupljeno je 3,4 milijardi KM prihoda od indirektnih poreza što u odnosu isti period 2009. godine predstavlja rast od 179 miliona KM ili 5,5%. Najveći rast prihoda od indirektnih poreza u 2010. godini zabilježen je u prvom kvartalu, kada je u odnosu na 2009. godinu evidentiran rast od 7%. Ispod priložena tabela daje uvid u kretanje prihoda od indirektnih poreza na devetomjesečnom nivou za posljednjih šest godina.

Tabela 1: Prikupljeni indirektni porezi na devetomjesečnom nivou 2005.-2010.

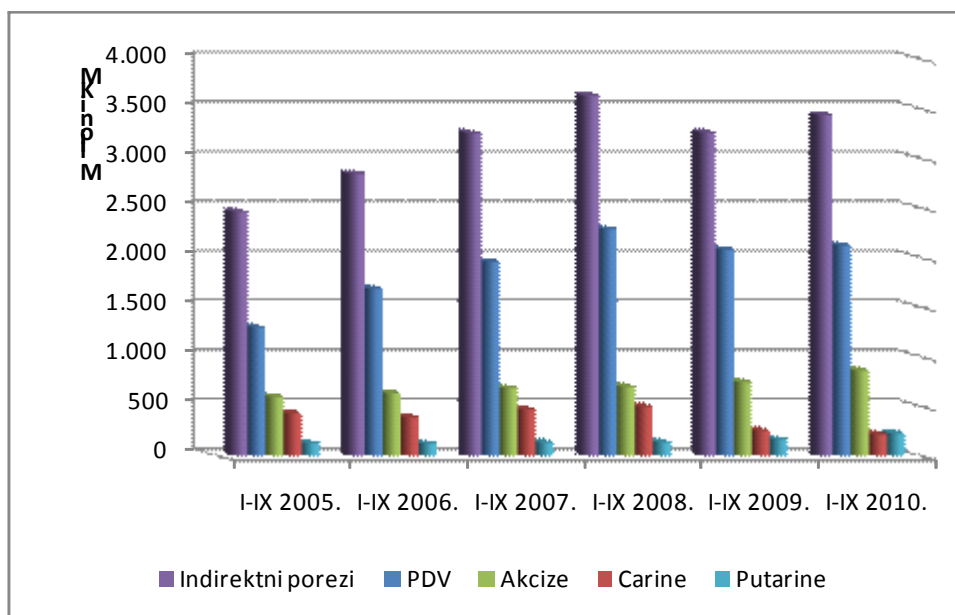
u milionima KM	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
PDV	1.300,3	1.691,6	1.960,7	2.291,4	2.084,0	2.127,8
Carine	433,4	392,3	468,6	501,1	259,1	218,9
Akcize	599,6	636,3	688,3	700,7	747,5	865,4
Putarine	132,1	129,2	140,1	142,0	170,9	228,2
Ukupni prihodi od indirektnih poreza	2.465	2.849	3.258	3.635	3.261	3.440

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Na slijedećem grafiku predstavljeno je kretanje prihoda od indirektnih poreza po vrstama na devetomjesečnom nivou za period 2005.-2010. godina. Prihodi prikupljeni po osnovu poreza na dodatnu vrijednost²⁰ u 2010. godini za posmatrano razdoblje iznose oko 2,1 milijardu KM, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja rast od 2,1%. Prihodi od PDV-a naplaćenog u domaćoj razmjeni bilježe pad od 9,3%, dok je kod prihoda od uvoznog PDV-a evidentiran rast od 6,8%.

²⁰ Podaci o PDV-u su preuzeti iz Nacionalne prijave UIO, koja prikazuje neto PDV prihoda na obračunskoj osnovi.

Grafikon 10: Prikupljeni indirektni porezi na devetomjesečnom nivou 2005.-2010.

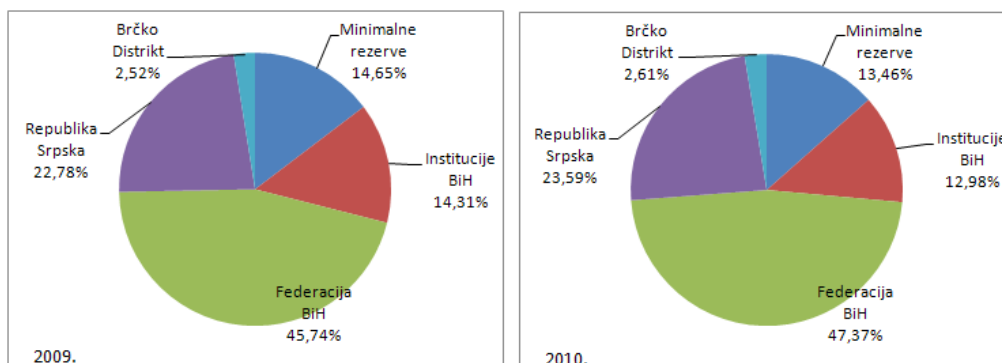

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Prihodi od carina, na devetomjesečnom nivou 2010. godine bilježe pad od 15,5% u odnosu na isti period 2009. godine, što je nastavak trenda iz prethodne godine uzrokovanog primjenom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Posmatrano u apsolutnom iznosu, prihodi od carina su za 40 miliona maraka niži u odnosu na prethodnu godinu. Prihodi od akciza su u posmatranom razdoblju u 2010. godini za 118 miliona KM, odnosno 15,8% veći u odnosu na prethodnu godinu. U periodu januar-septembar, 2010. godine, ukupni prihodi od putarina iznosili su 228,2 miliona KM, što je rast od 33,5% u odnosu na isti period 2009. godine. Rast prihoda od putarina predstavlja rezultat povećanja stope putarine koja se plaća iz maloprodajne cijene naftnih derivata sa 0,15 KM/l na 0,25 KM/l, što se primjenjuje od 01.06.2009. godine.

Korisnicima Jedinstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje je u periodu januar-septembar 2010. godine raspoređeno oko 4 milijarde KM. To u poređenju sa 2009. godinom predstavlja rast od 4,4%. Na donjem grafiku predstavljena je raspodjela sredstava sa JR UIO na devetomjesečnom nivou 2009. i 2010. godine. Sredstva odvojena za finansiranje rada Institucija BiH na devetomjesečnom nivou 2010. godine manja su za 5,7% u odnosu na prethodnu godinu. Slična situacija je i sa sredstavima za minimalne rezerve, koja su za 4,1% manja od sredstava doznačnih u 2009. godini. Nasuprot navedenim umanjenjima, Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu doznačena su sredstva uvećana za 8% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 11: Raspoređeni prihodi od indirektnih poreza u trećem polugodištu 2009. i 2010.

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

DIREKTNI POREZI I DOPRINOSI

Ukupni direktni porezi, prikupljeni u entitetskim poreznim upravama u periodu januar-septembar 2010. godine iznose 638 miliona KM, što je za 4% manje u odnosu na 2009. godinu. Na nivou FBiH prikupljeno je 389,7 miliona KM direktnih poreza, dok je taj iznos za RS 248,2 miliona KM. Kretanja prihoda od direktnih poreza, kao i doprinosa i ostalih prihoda su predstavljena u sljedećoj tabeli.

Tabela 2: Prihodi od direktnih poreza i doprinosa u trećem polugodištu 2009. i 2010. (u milionima KM)

Naziv prihoda	FBiH			RS		
	2009	2010	%	2009	2010	%
Direktni porezi	382,3	389,7	1,9%	282,4	248,2	-12,1%
Porez na platu	191,5	196,7	2,7%	94,6	93,3	-1,4%
Porez na dobit	122,2	138,5	13,3%	114,6	93,3	-18,5%
Porezi građana	65,8	51,8	-21,2%	37,7	38,4	2,0%
Ostali porezi	2,8	2,8	-1,3%	35,6	23,2	-34,9%
Ostale takse, kazne i naknade	241,0	260,6	8,1%	209,4	205,0	-2,1%
Doprinosi	1.745,0	1.847,4	5,9%	866,3	857,9	-1,0%
PIO	982,5	1.025,1	4,3%	459,1	458,7	-0,1%
Zdravstvo	682,8	739,2	8,3%	354,2	345,3	-2,5%
Nezaposleni	79,7	83,1	4,3%	17,8	17,6	-0,9%
Dječija zaštita	-	-	-	34,7	34,4	-0,6%
Zapošljavanje invalida	-	-	-	0,6	1,8	-
Ukupno (direktni porezi + ostale takse, kazne i naknade + doprinosi)	2.368,3	2.497,7	5,5%	1.358,1	1.311,1	-3,5%

Izvor: Poreska uprava RS i Poreska uprava FBiH

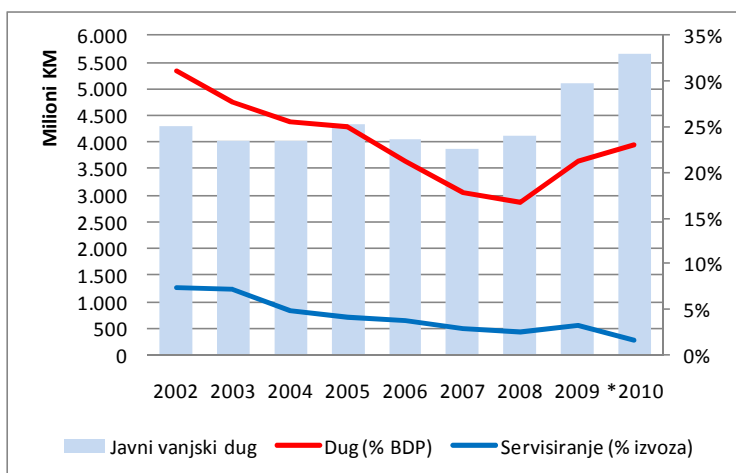
FBiH je u prvom polugodištu 2010. u odnosu na 2009. godinu zabilježila rast prihoda od direktnih poreza u iznosu od 1,9%, dok RS za isti period bilježi pad koji iznosi 12,1%. Pad u RS je generisan u okviru poreza na platu, poreza na dobit i ostalih poreza, dok je kod poreza građana evidentiran blagi rast. Tako je u RS

na polugodišnjem nivou porez na platu pao za 1,4%, porez na dobit za 18,5%, ostali porezi za 34,9%, dok su porezi građana rasli za 2%. S druge strane prihodi od poreza na platu u FBiH su rasli za 2,7%, poreza na dobit za 13,3%, ostali porez bilježe pad od 1,3%, dok su porezi građana pali za 21,2%.

JAVNI VANJSKI DUG

Prema podacima Ministarstva finansija i trezora, stanje ukupnog javnog vanjskog duga BiH na kraju prvih devet mjeseci 2010. godine iznosi oko 5,6 milijardi KM. Uporedi li se stanje ukupnog javnog vanjskog duga na devetomjesečnom nivou 2010. godine sa stanjem u 2009. godini, može se vidjeti da je došlo do rasta duga od 23%, ili preko milijardu KM u apsolutnom iznosu. Do ovog rasta došlo je, prvenstveno zahvaljujući novim zaduženjima kod Međunarodnog monetarnog fonda. Naime, krajem marta i početkom juna tekuće godine, Bosni i Hercegovini su u doznačena sredstva u iznosu od 282 miliona KM, odnosno druga i treća tranša u okviru stand-by aranžmana sa MMF-om. Na sljedećem grafiku, predstavljeno je kretanje javnog vanjskog duga, njegovog udjela u BDP-u i servisiranje za period 2002.-2010. godina. Udio trenutnog iznosa javnog vanjskog duga u procijenjenom BDP-u za 2010. godinu iznosi 23% za proizvodni pristup, odnosno 20% za rashodni pristup.

Grafikon 12: Stanje javnog vanjskog duga, udio u BDP i servisiranje, 2002.-2010.²¹

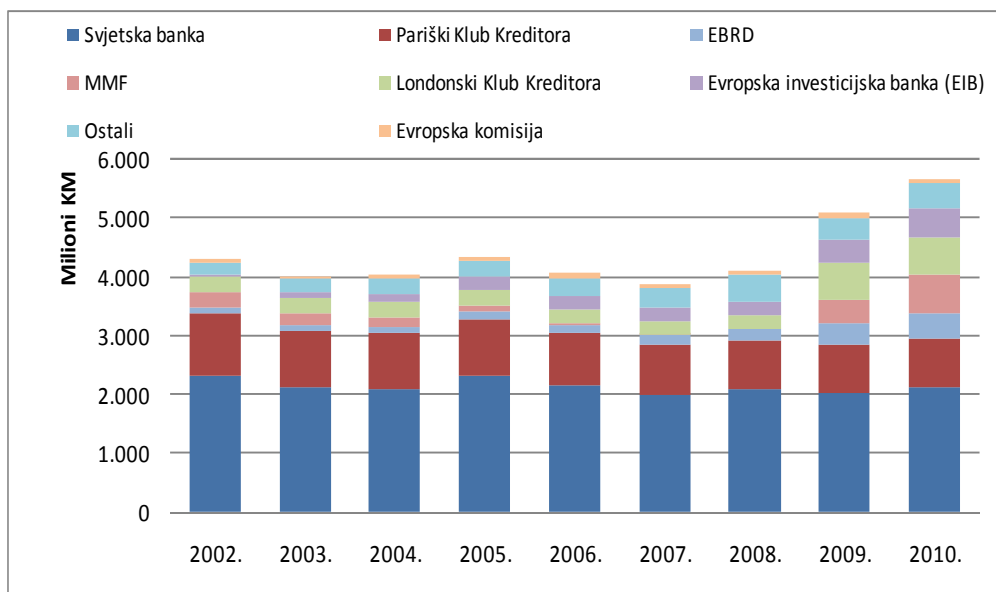
Izvor: MFiH BiH, BHAS, projekcije DEP-a za 2010.

U ukupnoj strukturi javnog vanjskog duga nastavlja se trend porasta zaduženja kod većine kreditora. Na devetomjesečnom nivou 2010. godine je tako pored porasta zaduženja kod MMF-a od 75% u odnosu na kraju 2009. godine došlo i do porasta zaduženja kod Svjetske banke, EBRD-a i EIB-a. Kao što se može uočiti na ispod priloženom grafiku, najznačajniji udio u javnom vanjskom dugu zauzimaju obaveze prema Svjetskoj banci, na koje otpada 37,5% ukupnog duga. Kao ostali vodeći kreditori izdvajaju se Pariški klub kreditora sa učešćem od 14,7%, zatim MMF sa 12%, Londonski klub kreditora sa 11%, EIB sa 8,5% te EBRD sa 7,3%

²¹ Kod ove procjene u razmatranje je uzet proizvodni BDP.

*Podaci o stanju javnog vanjskog duga u 2010. obuhvataju devet mjeseci.

Grafikon 13: Stanje i struktura javnog vanjskog duga BiH, 2002.-2010.

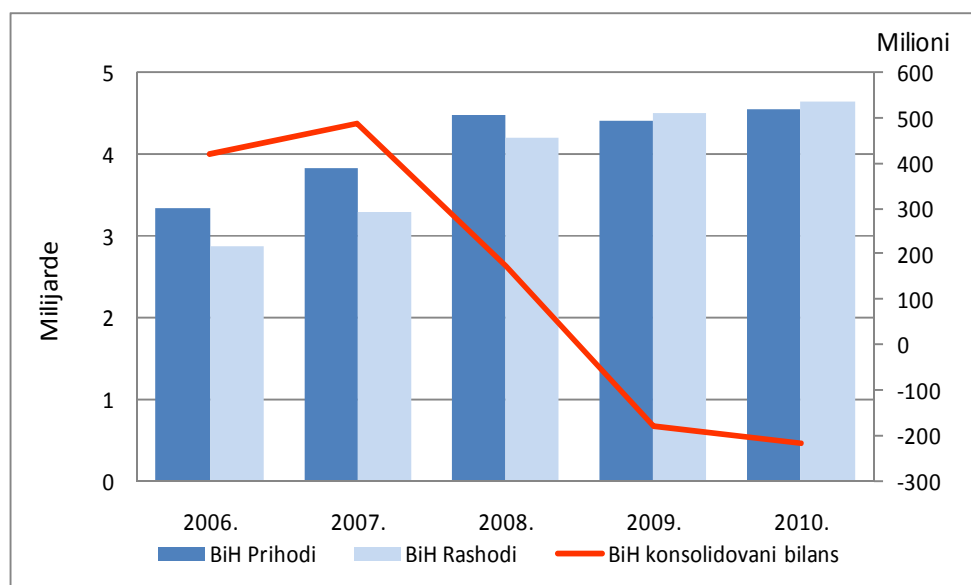
Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

U 2010. godini je na servisiranje obaveza dospjelih na ime javnog vanjskog duga utrošeno oko 190 miliona KM. Od tog iznosa 62% ili 117,1 milion KM odnose se na servisiranje duga FBiH, 60 miliona ili 37% odnose se na servisiranje duga RS, dok je oko 1% ukupnog iznosa utrošeno na servisiranje duga državnih institucija i Brčko distrikta.

IZVRŠENJE SEKTORA OPŠTE VLADE

Prema dostupnim podacima Centralne banke Bosne i Hercegovine, koji obuhvataju sve nivoe vlasti i fondove socijalnog osiguranja, bez uključenih opština, gradova i entiteskih direkcija za ceste, konsolidovana BiH je u prvom polugodištu 2010. godini ostvarila deficit od 219 miliona KM. Takav rezultat predstavlja nasatvak negativnog trenda iz prethodne godine kada je deficit iznosio 180 miliona KM. Prije toga, BiH je na polugodišnjem nivou od 2006 godine pa do 2009. godine bilježila suficit. Međutim aktuelna ekonomska situacija je Bosnu i Hercegovinu dovela do novih zaduživanja. Na sljedećem grafikonu predstavljen je operativni pregled prihoda i rashoda za BiH na polugodišnjem nivou za period 2006. - 2010.

Grafikon 14: Operativni pregled prihoda i rashoda za BiH na polugodišnjem nivou 2006. - 2010.²²

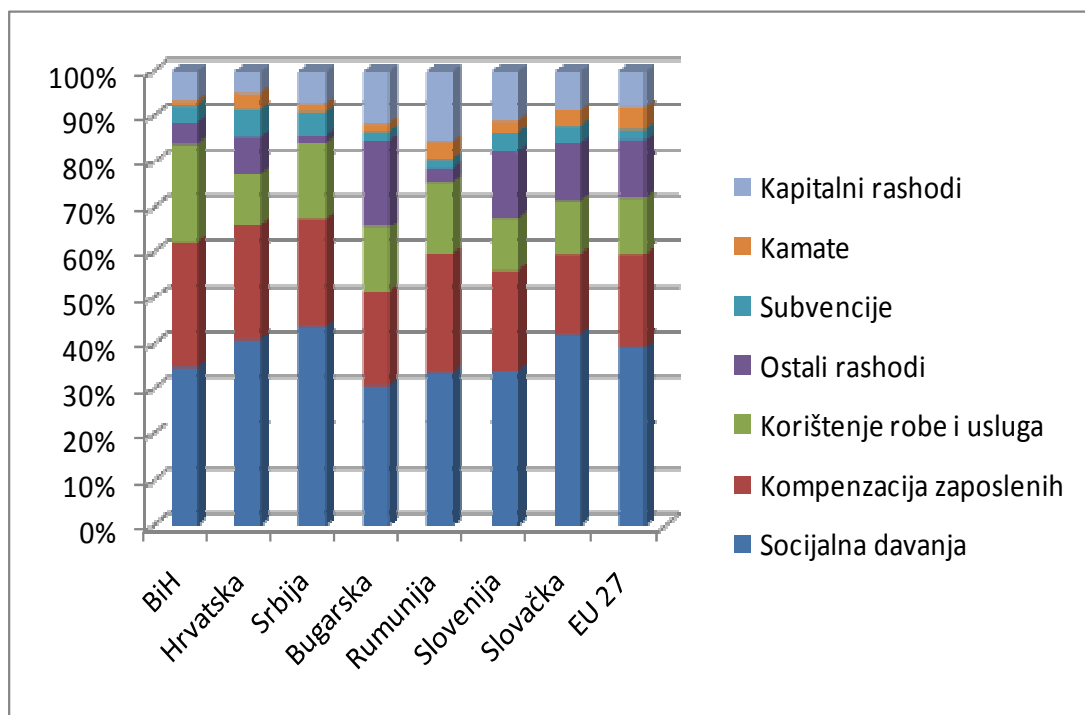

Izvor: Centralna banka BiH

U strukturi prihoda BiH, na polugodišnjem nivou u 2010. godini najveće učešće imaju porezni prihodi sa 51% te doprinosi za socijalno sa 40,7%. U strukturi rashoda najveće učešće sa 38,3% imaju socijalna davanja, a slijede izdaci za kompenzacije zaposlenih i izdaci za međufaznu potrošnju sa 28,9% i 22,3%. Prihodi na polugodišnjem nivou tekuće godine bilježe rast od 2,9% u odnosu na prethodnu godinu. Rast od oko 6% evidentiran je na strani prihoda od poreza i doprinosa za socijalno, dok je kod grantova i ostalih prihoda evidentiran pad od 23,7%. Na strani rashoda zabilježen je rast od preko 3%. U strukturi rashoda za preko 60% su rasla izdvajanja za ostale rashode i grantove, 16,8% za subvencije, 2% za socijalna davanja i oko 1% za međufaznu potrošnju. Pad izdvajanja od 2,2% generisan je kod kompenzacija zaposlenih i 13,4% kod izdvajanja za kamate. Slijedeći graf daje mogućnost za poređenje strukture javnih rashoda u BiH, Hrvatskoj, Srbiji, Bugarskoj, Rumuniji, Sloveniji, Slovačkoj te na EU 27 nivou u 2009. godini. Moguće je uočiti da u ukupnoj strukturi javnih rashoda, BiH u odnosu na predstavljene zemlje znatno više izdvaja za korištenje roba i usluga. Slična situacija je i sa kompenzacijom zaposlenih. Pored toga, evidentno je da BiH ima i veća izdvajanja za socijalna davanja u odnosu na Bugarsku, Rumuniju i Sloveniju.

²² Podaci ne uključuju lokalni nivo vlasti (opštine i gradovi) i entitetske direkcije za ceste.

Grafikon 15: Struktura javnih rashoda u BiH, susjednim i EU zemaljama u 2009. godini

Izvori: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, www.cbbh.ba, www.bhas.ba, www.dep.gov.ba, www.mfin.hr, www.mfin.gov.rs

BiH je za kompenzaciju zaposlenih u 2009. godini izdvojila 11,3% BDP-a, dok je prosjek navedenih zemalja za ovu stavku javnih rashoda 10,3%, odnosno 11,2% za EU 27 nivo. Tako Bosna i Hercegovina ima veća izdvajanja za plate u odnosu na Hrvatsku, Srbiju, Rumuniju, Slovačku i Bugarsku. Za korištenje roba i usluga u 2009. godini BiH je izdvojila 8,9% BDP-a, dok je prosjek za Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku, Rumuniju, Sloveniju i Slovačku u toj oblasti niži za 2 procentna poena. Dakle, više od polovine javnih rashoda namijenjeno je kategorijama koje se tretiraju kao kategorije koje samo u marginalnom smislu doprinose ekonomskom rastu. Sve ovo ukazuje na potrebu za snažnijom fiskalnom koordinacijom i strukturnim reformama u cilju unapređenja ukupne ekonomske performanse Bosne i Hercegovine.

III CIJENE, MONETARNI I FINANSIJSKI SEKTOR

Cijene

Intenzitet rasta cijena u BiH je ostao isti u K3 u odnosu na prvu polovinu 2010. godine. Svjetske cijene proizvoda koji značajno utiču na cijene u BiH, prvenstveno cijene nafte i hrane, su nastavile rasti. U trećem kvartalu 2010. godine cijena sirove nafte je porasla za 11%²³, dok su cijene hrane prestale da se smanjuju i u istom kvartalu su bile veće za 12%²⁴ pri godišnjoj komparaciji.

Pomenute promjene svjetskih cijena doprinijele su da inflacija u BiH u periodu I-IX 2010. godine iznosi 2%. Već tradicionalno kao i u P1 2010. godine najveći doprinos rastu cijena u BiH je bio kroz kategorije stanovanja, vodosnadbijevanja i energenata, transporta te alkohola i duvana.

U okviru kategorije stanovanja, vodosnadbijevanja i energenata cijene su se uvećale za 3,4% u periodu I-IX 2010. godine. Najveći porast cijena u K3 2010. godine zabilježen je u kategoriji gasa (21,4% g/g) jer je u istom periodu cijena prirodnog gasa na svjetskom tržištu povećana za 33,5%.²⁵ U istom kvartalu takođe je značajan rast cijena tečnih goriva (15,7%). Cijena električne energije u BiH je bila veća za 3,5% u istom periodu.

Naftne prerađevine (benzini) u BiH su poskupile za 17,7% u periodu I-IX 2010. godine i doprinijele da rast cijena u kategoriji transporta bude 7,8% u pomenutom periodu. S druge strane, uvećanje akciza na duvan i duvanske proizvode iz 2009. i 2010. godine je uticalo da cijene ovih proizvoda budu u istom periodu značajno veće (34% g/g).

Iako su svjetske cijene hrane u porastu, cijene u kategoriji hrane i bezalkoholnih pića u BiH u 2010. godini su i dalje pri godišnjem poređenju manje. Za prvih devet mjeseci 2010. godine su smanjene za 1,8% u odnosu na isti period 2009. godine. Sve glavne podkategorije hrane su zabilježile smanjenje cijena u istom periodu (žitarice, meso, mlijeko, ulja i masnoće). Međutim, kako se svjetske cijene hrane počinju odražavati na bh. cijene hrane tek nakon izvjesnog perioda, za očekivati je da cijene hrane u BiH u skorom periodu budu nešto veće. Takođe sušan period i poskupljenja stočne hrane bi se mogla odraziti na povećanje cijena u okviru ove kategorije.

Kalkulisanjem „core“²⁶ inflacije u BiH jasno se vidi uticaj kategorije hrane na opšti nivo cijena u BiH. Naime „core“ inflacija je u periodu I-IX 2010. godine iznosila 2,4% i zahvaljujući smanjenju cijena hrane bila je veća u odnosu na opšti CPI indeks.

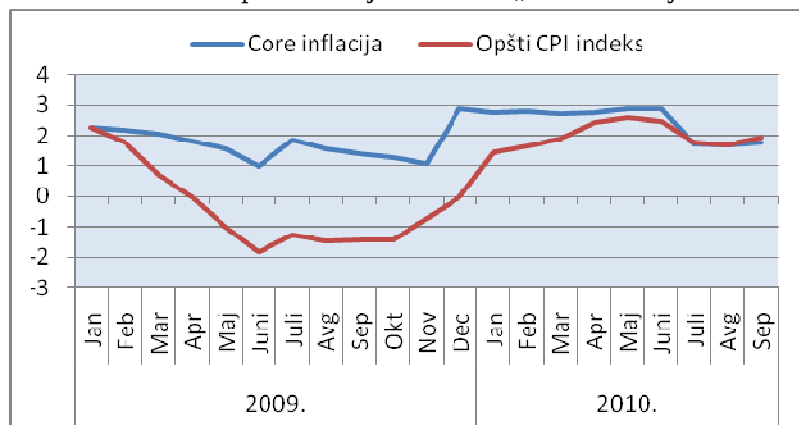
²³ Izvor: MMF baza podataka (Spot index UK Brent, Dubai i West Texas).

²⁴ Izvor: MMF baza podataka.

²⁵ Izvor MMF baza podataka (podatak se odnosi na Ruski gas u Njemačkoj).

²⁶ Core inflacija je izračunata izuzimanjem iz opšteg CPI indeksa kategorija hrane, gasa, čvrstih i tečnih goriva te benzina.

Grafikon 16: Opšti nivo cijena u BiH i „core“ inflacija u BiH

Izvor: Agencija za statistiku, DEP kalkulacije

Razvoj monetarnog sektora u BiH

Na kraju trećeg kvartala tekuće godine (K3) ukupne **devizne rezerve** Centralne banke BiH su iznosile oko 6,3 milijardi KM. U odnosu na isti period prethodne godine devizne rezerve bilježe smanjenje od 2,7% g/g (176,7 miliona KM). Značajno je istaći da je tokom trećeg tromjesječja zabilježen rast od 5,11% u odnosu na drugo tromjesječje 2010. godine.

U strukturi deviznih rezervi, najznačajniju kategoriju čine investicije u vrijednosne papire (oko 56% učešća u ukupnim deviznim rezervama). CB BiH isključivo investira u visokokvalitetne instrumente sa visokim stepenom likvidnosti, koji su izraženi u evrima, a koje izdaju strane vlade. Na kraju posmatranog perioda ova kategorija dostiže nivo od oko 3,5 milijardi KM. U odnosu na isti period prethodne godine bilježe povećanje od 45,9% g/g ili 1,1 milijardu KM.

Drugu značajnu kategoriju u strukturi deviznih rezervi čine depoziti kod nerezidentnih banaka (41,8% učešća). Ova kategorija na kraju posmatranog perioda dostiže nivo od 2,6 milijarde KM. U odnosu na isti period prethodne godine bilježi smanjenje od 31,7% g/g ili 1,2 milijardi KM. U cilju ograničavanja i zaštite od rizika CBBiH oročava depozite kod inostranih centralnih banaka, komercijalnih banaka visokog kreditnog rejtinga, kao i Banke za međunarodno poravnanje i to većinom u evrima.

Što se tiče ostalih kategorija deviznih rezervi, kod njih nisu zabilježene neke značajnije promjene.²⁷

Iako smanjen, nivo deviznih rezervi je bio dovoljan za finansiranje 5,5 mjeseci prosječnog uvoza BiH roba i usluga (prema podacima CBBiH), što predstavlja zadovoljavajući koeficijent sa aspekta finansijske stabilnosti²⁸.

²⁷ Zlato sa 5,1% g/g rasta, držanje SDR-ova sa 99% g/g smanjenja, strana valuta u trezoru CBBiH sa 40,1% g/g smanjenja, neto slobodne rezerve sa 3,7% g/g smanjenja.

Devizne rezerve CBBiH služe, takođe, kao pokazatelji stabilnosti i održivosti valutnog odbora, što se posmatra kroz pokrivenost **rezervnog novca (monetarne baze ili primarnog novca -M0)** ²⁹ deviznim rezervama i pokrivenost **novčane mase (M2)** ³⁰. U skladu sa tim pokrivenost novčane mase (M2) deviznim rezervama na kraju K3 tekuće godine je izosila 46%, a rezervnog novca, direktno kreiranog od strane Centralne banke, 110% što zadovoljava kriterijume stabilnosti valutnog odbora ³¹.

Tabela 3: Pokrivenost novčane mase (M2) i rezervnog novca (M0) deviznim rezervama

Period	Pokrivenost M2 deviznim rezervama u %	Pokrivenost M0 deviznim rezervama u %
K3 2008	50,9	109,1
K3 2009	50,9	116,6
K3 2010	46,0	110,0

Izvor: Centralna banka BiH

Novčana masa (monetarni agregat M2) na kraju posmatranog perioda je dostigla nivo od 13,6 milijardi KM, što predstavlja povećanje od 973,2 miliona (7,7% g/g) u odnosu na isti period prethodne godine. Veličinu novčane mase determinišu kretanja njenih komponenti, deviznih rezervi i kretanje monetarnog multiplikatora ³².

Ako se posmatraju komponente novčane mase, može se uočiti da su obje, u jednakoj mjeri, dovele do nekog sporijeg rasta novčane mase. **Transakcijski novac ili novac u užem smislu (M1)** ³³ na kraju posmatranog perioda je zabilježio rast od 8% g/g i tako dostigao nivo od oko 6,1 milijardu KM. Gotovina izvana banaka i depoziti po viđenju u domaćoj valuti, kao sastavne komponente transakcijskog novca su imale ujednačen rast. Sa druge strane štedna kategorija novčane mase, **kvazi novac (QM)** ³⁴ je zabilježila rast od 7,4% g/g i dostigla nivo od oko 7,5 milijardi KM. Svi depoziti koji ulaze u sastav kvazi novca zabilježili su rast i to: oročeni i štedni depoziti u domaćoj valuti 5,4% g/g, depoziti po viđenju u stranoj valuti 10,5% g/g, oročeni i štedni depoziti u stranoj valuti 7,1% g/g.

Na veličinu novčane mase utiče i promjena salda potraživanja i dugovanja, i to direktno kroz devizne rezerve (a sve u svrhu vanjskotrgovinskih tokova). U skladu s tim, smanjenje deviznih rezervi nije dovelo do smanjenja novčane mase u istom procentu, ali je značajno usporilo rast novčane mase.

²⁸ Koeficijent pokazuje da se 5,5 mjeseci uvoza može finansirati deviznim rezervama CBBiH, u slučaju finansiranja deficita tekućeg računa. Prema teoriji međunarodne trgovine ukupne devizne rezerve bi trebale pokrivati najmanje 3 mjeseca prosječnog uvoza.

²⁹ M0 - (rezervni novac, primarni novac ili monetarna baza) se sastoji od gotovine izvan monetarnih vlasti, depozita banaka kod monetarnih vlasti i ostalih depozita kod monetarnih vlasti.

³⁰ M2 - (novac u širem smislu) se sastoji od transakcijskog novca (M1) i kvazi novca (QM).

³¹ Svaka jedinica novčane mase (M2) mora imati pokriće u deviznim rezervama, a minimalna pokrivenost rezervnog novca (M0) deviznim rezervama po „Currency board“ aranžmanu iznosi 100.

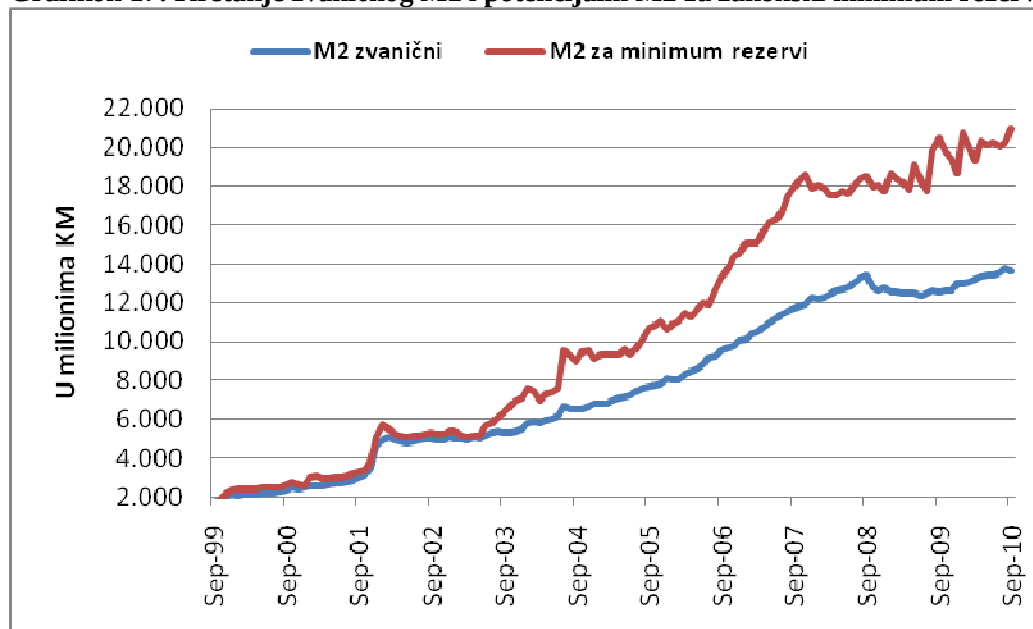
³² Novčani (monetarni multiplikator-m) predstavlja koeficijent koji pokazuje koliko se mijenja novčana masa shodno određenoj promjeni u monetarnoj bazi.

³³ M1- (transakcioni novac) se sastoji od gotovine izvan banaka i depozita po viđenju u domaćoj valuti.

³⁴ QM- (kvazi novac) se sastoji od depozita po viđenju u stranoj valuti i štednih i oročenih depozita u domaćoj i stranoj valuti.

Takođe, na dinamiku rasta novčane mase utiče i monetarni (novčani) multiplikator. Monetarni multiplikator pokazuje sposobnost bankarskog sistema da na bazi određene dodatne mase primarnog novca formira veću ili manju masu depozitnog novca odnosno novčane mase. Novčani multiplikator (m) monetarnog agregata M2 na kraju septembra mjeseca 2010. godine je iznosio 2,393, iako je od početka godine primjetan njegov kontinuiran, ali sporiji rast. Do sporijeg rasta ovog koeficijenta doveli su kako manja vrijednost koeficijenta rr (smanjenje udjela rezervi u ukupnim depozitima) tokom posmatranog tromjesečja, tako i smanjenje gotovog novca u ukupnim depozitima (manja vrijednost koeficijenta cr) s jedne strane. A sa druge strane, na sporiji rast novčanog multiplikatora se odrazio i lagani rast primarnog novca ($M0$). Koeficijent rr je pod direktnim uticajem CB, kroz regulisanje primarnog novca i politiku obaveznih rezervi. A na koeficijent cr utiču i drugi faktori: ponašanje stanovništva i komercijalnih banaka u smislu potražnje za gotovim novcem, formiranje štednje... Uz pretpostavku da banke na svojim računima kod CB drže tačno onoliko sredstava po osnovu obavezne rezerve novčana masa bi bila znatno veća, što se može vidjeti na grafikonu ispod.

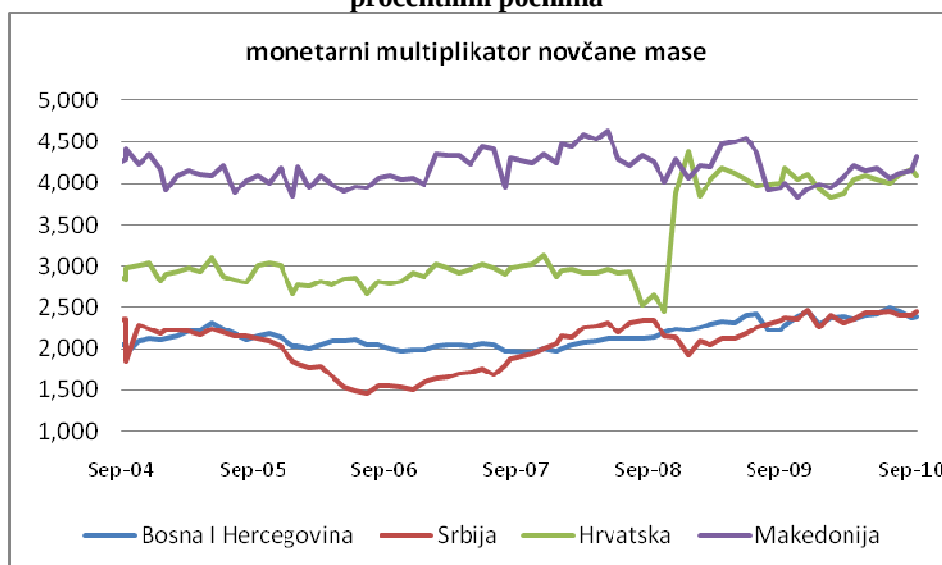
Grafikon 17: Kretanje zvaničnog M2 i potencijalni M2 za zakonski minimum rezervi

Izvor: Centralna banka Bosne i Hercegovine

Rezervni novac ($M0$) tokom zadnjeg posmatranog kvartala bilježi rast od 5,8% ($K3$ u odnosu na $K2$ tekuće godine), zahvaljujući rastu svih njegovih komponenti. Tako je na kraju posmatranog perioda ovaj agregat zabilježio skroman rast od 3% na godišnjem nivou i dostigao nivo od 5,7 milijardi KM. Kao što je već navedeno, rastu $M0$ su doprinos dale sve njegove sastavne komponente i to: gotovina izvan monetarnih vlasti 6% g/g, depoziti banaka kod monetarnih vlasti 0,9% g/g i ostali depoziti po viđenju kod monetarnih vlasti 68,9% g/g.

Grafikon 18: Kretanje monetarnog multiplikatora novčane mase u zemljama regiona³⁵ u procentnim poenima

Izvor: Centralne banke zemalja regiona

Tabela 4: Novčani multiplikator na kraju septembra mjeseca 2010.

Period	Bosna i Hercegovina	Srbija	Hrvatska	Makedonija
Sep-10	3,687	2,451	4,093	4,314

Izvor: Centralne banke zemalja regiona

Analiza valutne strukture novca u širem smislu (euroizacija depozita³⁶) je značajan indikator povjerenja u KM, što je krajnje važno sa stanovišta sigurnosti aranžmana valutnog odbora. Na kraju posmatranog perioda, udio ukupnih depozita (depoziti po viđenju i štedni depoziti), u sastavu M2 bio je podjednako raspoređen između strane i domaće valute (41,7% i 42,8%), ali sa rastućim trendom u korist domaće valute. To ukazuje na rastuće povjerenje građana u KM.

Tokom K3 2010. godine osnovica za obračun obavezne rezerve je zabilježila smanjenje od 215,7 miliona KM, tako da je na kraju posmatranog perioda iznosila 15,6 milijardi KM. U odnosu na isti period prethodne godine zabilježeno je smanjenje od 2,9% g/g. U skladu sa kretanjem osnovice za obračun obavezne rezerve, došlo je do pada prosječnog držanja iznosa novčanih sredstava³⁷ na računu rezervi od 0,9% g/g. Od toga, novčana sredstva koja se drže za zadovoljavanje zakonski propisanog minimuma obaveznih rezervi smanjila su se za 0,6% g/g, a novčana sredstva po osnovu viška rezervi su se smanjila za 1,2% g/g.

³⁵ Zadnji dostupni podaci za Makedoniju, korišteni prilikom analize novčanog multiplikatora su iz juna 2010. godine.

³⁶ Euroizacija - udio depozita u eurima i drugim stranim valutama u ukupnim depozitima.

³⁷ Prosječno držanje iznosa novčanih sredstava na računu rezervi se sastoji od sredstava koja se drže po osnovu OR (po zakonski propisanoj stopi) i viška sredstava (iznad zakonskog minimuma).

Zakonski propisana stopa OR je i dalje nepromjenjena, tj. prosječna stopa OR iznosi 10% (na depozite i pozajmljena sredstva sa ugovorenim rokom dospijeća do jedne godine - 14%, a preko jedne godine - 7%).

Implicitna stopa OR³⁸ je na kraju posmatranog perioda iznosila 20,76% i u odnosu na isti period prethodne godine bilježi smanjenje od 0,41 procentna poena. Ova stopa predstavlja jedan od pokazatelja likvidnosti bankarskog sektora. Ovo smanjenje pokazuje da je tokom posmatranog perioda došlo do blagog pada rezervi likvidnosti bankarskog sektora.

Tabela 5: Kretanje implicitne stope obavezne rezerve

Period	Implicitna stopa obavezne rezerve u %
K3 2008	21,2
K3 2009	20,4
K3 2010	20,8

Izvor: Centralna banka BiH

Bankarski sektor u BiH

Za devet mjeseci 2010. godine ukupan finansijski rezultat bh. bankarskog sektora iznosio je -77,1 mil. KM. Najveći doprinos ovakvom rezultatu dali su smanjeni ukupni prihodi za 4,8% g/g. Najveća kategorija u ukupnim prihodima jesu prihodi po osnovu kredita i poslova lizinga³⁹, a koja je u promatranom razdoblju zabilježila smanjenje od 7,2% na godišnjoj razini zbog slabe kreditne aktivnosti banaka.

Tabela 6: Godišnje stope rasta (u %)

Kategorija	I - XII 2008	I - III 2009	I - VI 2009	I - IX 2009	I - XII 2009	I - III 2010	I - VI 2010	I - IX 2010
Ukupni prihodi	13,8%	7,2%	1,9%	-0,8%	-3,6%	-8,0%	-6,9%	-4,8%
Ukupni prihodi od kamata po osnovu plasiranih kredita i poslova lizinga	24,9%	22,8%	15,0%	9,8%	5,2%	-8,5%	-7,9%	-7,2%
Ukupni krediti	21,8%	13,8%	5,6%	-1,4%	-3,1%	-2,4%	-1,8%	0,7%
Ukupna ponderirana EKS na kredite (za BiH)	9,6%	9,8%	9,9%	9,9%	9,9%	9,5%	9,2%	8,9%

Izvor: Za kategoriju ukupnih kredita CBBiH, za ostale kategorije entitetske agencije za bankarstvo

S druge strane, ukupni rashodi veći su u odnosu na isto razdoblje prošle godine za 5,1% i to zahvajući povećanju troškova rezervi za opći kreditni rizik i potencijalni kreditne i dr. gubitke. Ovi troškovi veći su u

³⁸ Implicitna stopa OR predstavlja odnos ukupno prosječnog iznosa novčanih sredstava na računima rezervi komercijalnih banaka i ukupne osnovice za obračun OR.

³⁹ Neto dobit (finansijski rezultat) kao i ostale stavke i pokazatelji finansijskih izvješća dobiveni su sumiranjem finansijskih izvješća bankarskog sektora u FBiH i RS. Znači, radi se o nekonsolidiranim vrijednostima za bh. bankarski sektor. Podaci su dobiveni od entitetskih agencija za bankarstvo.

odnosu na devet mjeseci 2009. godine za 51,2%. Povećanje ovih troškova jeste namjera banaka da se maksimalno zaštite od kreditnog rizika.

Kvaliteta kreditnog portfolija u 2010. godini također je nešto lošija u odnosu na 2009. godinu. Na kraju devet mjeseci tekuće godine krediti klasificirani u A kategoriju činili su 76,5% ukupno plasiranih kredita fizičkim i pravnim osobama, a krediti klasificirani u kategorije od B-E 23,5%.

Tabela 7: Klasifikacija kredita datih fizičkim i pravnim osobama

Razdoblje	A	B	C	D	E
I-XII 2007	84,3%	12,8%	1,6%	1,2%	0,0%
I-IX 2008	86,1%	11,1%	1,6%	1,1%	0,0%
I - XII 2008	85,8%	11,3%	1,6%	1,3%	0,0%
I - IX 2009	79,7%	15,9%	2,6%	1,8%	0,0%
I - XII 2009	78,3%	15,8%	3,8%	2,1%	0,0%
I - IX 2010	76,5%	14,3%	5,6%	3,6%	0,0%

Izvor: Entitetske agencije za bankarstvo

Kao što je već rečeno, kreditna aktivnost banaka je izuzetno niska. Ukupni krediti za devet mjeseci 2010. godine⁴⁰ iznosili su 14,3 mlrd. KM što je povećanje u odnosu na isto razdoblje prošle godine od svega 0,7%. Promatrajući kredite prema ročnosti, krediti koji bilježe pozitivan rast (4,8% g/g) jesu kartkoročni krediti koji čine 27,2% ukupno plasiranih kredita. S druge strane, dugoročni krediti čine 72,8% i već duže razdoblje bilježe negativan rast (-0,8% g/g).

Promatrajući kredite prema sektorima, najveće učešće u ukupnim kreditima i dalje imaju krediti plasirani nefinancijskim poduzećima (52,4%). Ovi krediti za devet mjeseci iznosili su 7,5 mlrd. KM i zabilježili su rast od svega 2,0% g/g.

S druge strane, krediti plasirani stanovništvu i dalje nastavljaju negativan trend. Na kraju devet mjeseci tekuće godine iznosili su 6,3 mlrd. KM i manji su u odnosu na rujan 2009. godine za 146,30 mil. KM, odnosno 2,3%. Krediti stanovništvu čine 44,2% ukupno plasiranih kredita.

Budući da velik broj banaka u BiH su banke kćerke banaka iz euro zone, u tabeli 8 dat je usporedan prikaz kretanja kredita i depozita u BiH i Eurozoni. Kao što se može vidjeti, kreditna aktivnost i u euro zoni je slaba.

⁴⁰ Budući da su podaci o bankarskom sektoru (kredit, depoziti, itd.) dati kumulativno na kraju razdoblja, vrijednosti na kraju mjeseca rujna predstavljaju vrijednosti za devet mjeseci tekuće godine.

Tabela 8: Godišnje stope rasta kredita i depozita u BiH i euro zoni

Razdoblje	Krediti stanovništvu		Depoziti stanovništva	
	BiH	Eurozona	BiH	Euro zona
2008	17,8%	1,9%	0,8%	7,6%
I-IX 2009	-3,9%	-0,2%	-6,9%	5,7%
2009	-5,9%	1,4%	8,7%	4,1%
I-IX 2010	-2,3%	3,8%	13,8%	2,6%
	Krediti nefinancijskim poduzećima		Depoziti nefinancijskih poduzeća	
	BiH	Eurozona	BiH	Euro zona
2008	24,7%	10,0%	12,7%	1,7%
I-IX 2009	1,3%	-0,4%	-3,4%	3,0%
2009	-1,2%	-2,8%	-2,6%	6,7%
I-IX 2010	2,0%	-2,2%	0,8%	3,7%

Izvor: CBBiH za podatke o BiH; ECB za podatke o Eurozoni

Kada se promatraju kamatne stope na kredite u 2010. godini primijetan je pad u odnosu na prošlu godinu. Prema podacima entitetskih agencija za bankarstvo, ukupna ponderirana efektivna kamatna stopa⁴¹ na kredite za devet mjeseci 2010. godine iznosila je 8,86%, što je smanjenje u odnosu na isto razdoblje prošle godine za 1,02 postotna boda. Kratkoročna EKS na kredite u ovom razdoblju iznosila je 8,47% i manja je u odnosu na istu prošle godine za 1,23 postotna boda. Također, i dugoročna EKS na kredite zabilježila je smanjenje. Za devet mjeseci 2010. godine ova stopa iznosila je 9,23%, dok je prošle godine u ovom razdoblju iznosila 10,20%.

Ukupno prikupljeni depoziti na bh. bankama nastavljaju pozitivan godišnji rast. Iznos ukupnih depozita povećan je u odnosu na isto razdoblje prošle godine za 520,1 mil. KM, odnosno 4,3%. Na kraju rujna tekuće godine dosegli su iznos od 12,5 mlrd. KM. Kao što je bio slučaj i u prethodnim razdobljima depoziti stanovništva su dali najveći doprinos rastu ukupnih depozita. Depoziti stanovništva za devet mjeseci 2010. godine iznose 6,2 mlrd. KM. Kako broj zaposlenih osoba pada, nezaposlenih raste, a plaće bilježe vrlo skroman rast, odnosno možemo reći da stagniraju, stanovništvo i dalje s oprezom upravlja svojim novčanim sredstvima. Oročeni i štedni depoziti stanovništva čine 61,5% ukupnih depozita stanovništva i bilježe rast od 12,3% g/g. Na kraju rujna tekuće godine iznosili su 3,8 mlrd. KM. Depoziti po viđenju ovog sektora učestvuju u ukupnim depozitima stanovništvu sa 38,5%, bilježe rast od 16,2% g/g i dosegli su iznos od 2,4 mlrd. KM.

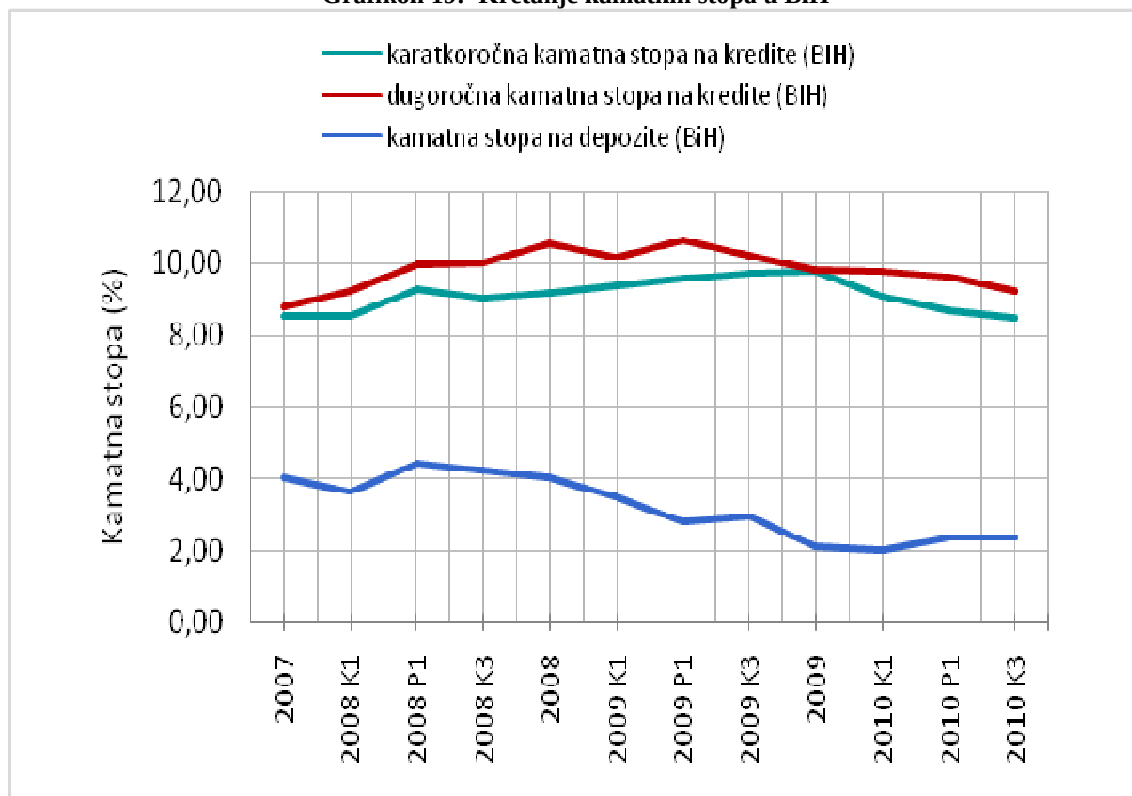
Međutim, situacija kod sektora nefinancijskih poduzeća je drukčija. Depoziti ovog sektora zabilježili su minoran rast na godišnjoj razini, svega 0,8%. Promatrajući ročnu strukturu ovih depozita, depoziti po viđenju čine 64,1% ukupnih depozita nefinancijskih poduzeća, odnosno 2,5 mlrd. KM, a oročeni i štedni depoziti 35,9%, tj. 1,4 mlrd. KM. Depoziti po viđenju veći su u odnosu na isto razdoblje prošle godine za 8,5%, dok su oročeni i štedni depoziti nefinancijskih poduzeća manji u odnosu na isto razdoblje prošle godine za čak 10,6%. Promatrajući gospodarstvo BiH u 2010. godini situacija je nešto bolja u odnosu na

⁴¹ Ukupna ponderirana efektivna kamatna stopa na plasirane kredite za cijelu BiH (kao i kratkoročna i dugoročna EKS za BiH) dobivena je ponderiranjem ukupne efektivne kamatne stope na kredite za RS i ukupne efektivne kamatne stope na kredite u FBiH. Kao ponderi su korištena učešća ukupnih plasmana u FBiH i ukupnih plasmana u RS u ukupnim plasmanima u BiH. Podaci o iznosu plasmana i kamatnih stopa po entitetima dobiveni su od entitetskih agencija za bankarstvo.

2009. godinu (vanjskotrgovinska razmjena raste kao i promet unutarnje trgovine, dok industrija stagnira), međutim, nefinancijskim poduzećima očigledno nedostaje sredstava dok nastoje dobiti kredite kod banaka i troše akumulirana sredstva iz predhodnih godina.

Ukupna ponderirana EKS⁴² na depozite u BiH za proteklo razdoblje iznosila je 2,34%, što je smanjenje u odnosu na isto razdoblje prošle godine za 0,59 postotnih bodova, ali i povećanje u odnosu na kraj 2009. godine za 0,22 postotna boda.

Grafikon 19: Kretanje kamatnih stopa u BiH

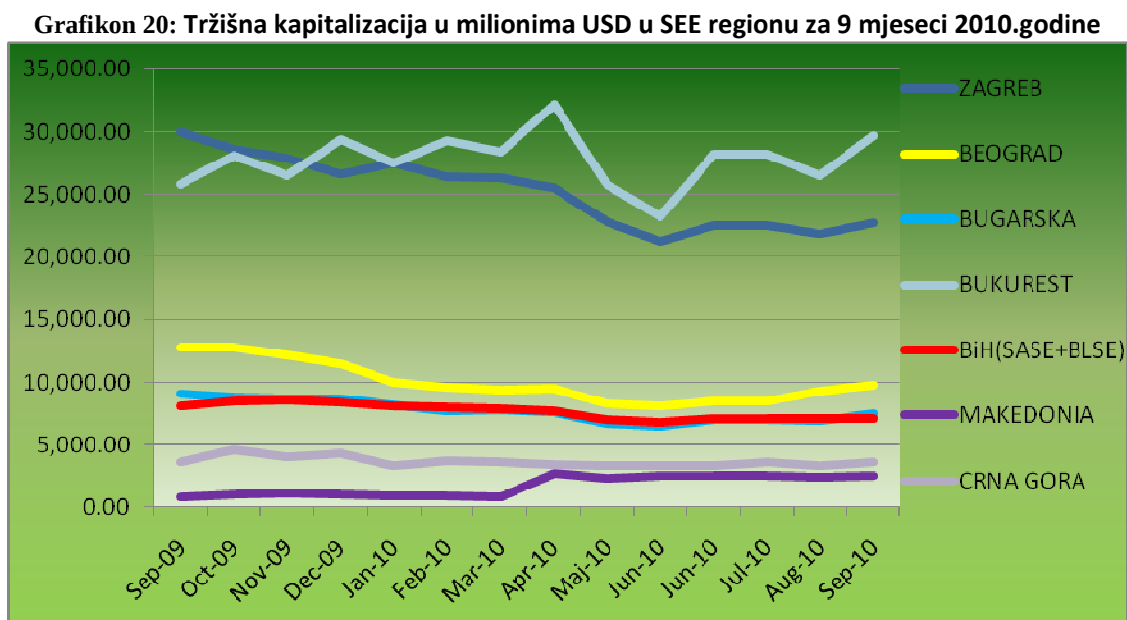

Izvor: Entitetske agencije za bankarstvo

⁴² Ukupna ponderirana efektivna kamatna stopa na depozite u BiH dobivena je ponderiranjem ukupne efektivne kamatne stope na depozite u RS i iste u FBiH. Kao ponderi su korišteni udjeli depozita u RS i FBiH u ukupnim depozitima u BiH. Podaci o iznosu depozita i kamatnih stopa po entitetima dobiveni su od entitetskih agencija za bankarstvo. Prosječne kamatne stopa na kredite i depozite koje objavljuje Centralna banka BiH dat je u Pravitku.

Tržište kapitala

Za devet mjeseci 2010. godine se nastavila blaga stagnacija berzanskih indeksa na svjetskim finansijskim tržištima kao posljedica globalnih ekonomskih tokova.

Izvor :FEAS(Federation of Euro-Asian Stock Exchanges)

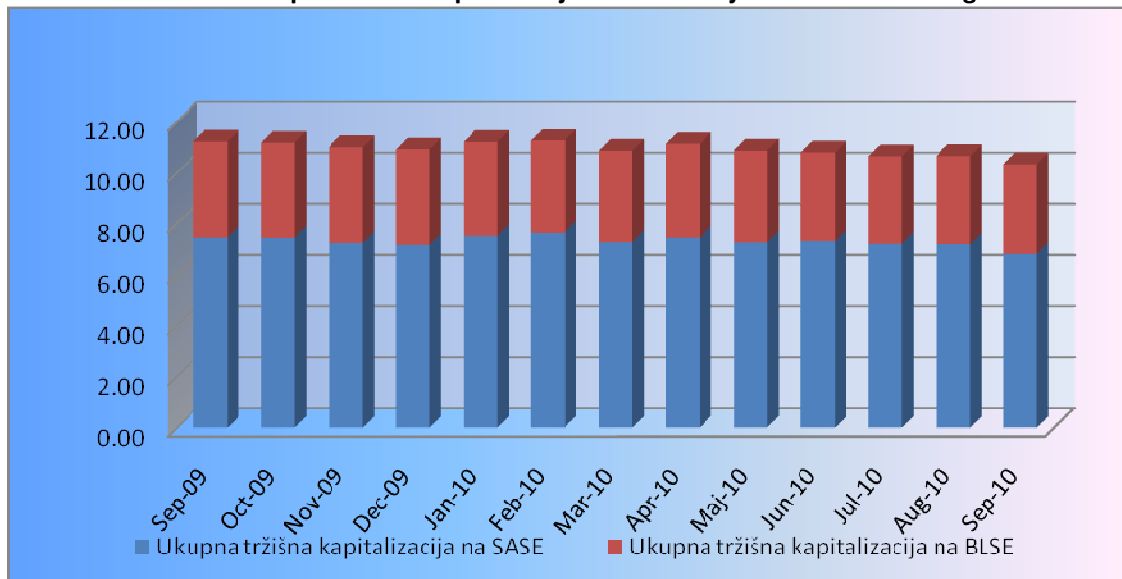
Slično stanje je i na Sarajevskoj i Banjalučkoj berzi koje bilježe blagi pad prometa i ukupne kapitalizacije u odnosu na isti period u 2009. godini.

Tržišna kapitalizacija

Ukupna tržišna kapitalizacija⁴³ Sarajevske i Banjalučke berze (SASE i BLSE) iznosila je na kraju septembra 2010. godine 10,34 milijardi KM što predstavlja pad od 7,9 % u poređenju sa iznosom kapitalizacije na u na kraju septembra 2009.godine dok u odnosu na kraj septembra 2008.godine pad iznosi 21,4%.

⁴³ Kapitalizacija – zbir produkata cijena dionica i obima dionica kojima se trgovalo na berzama;

Grafikon 21: Ukupna tržišna kapitalizacija u BiH na kraju 3. kvartala 2010. godine

Izvor : SASE i BLSE

Indeksi

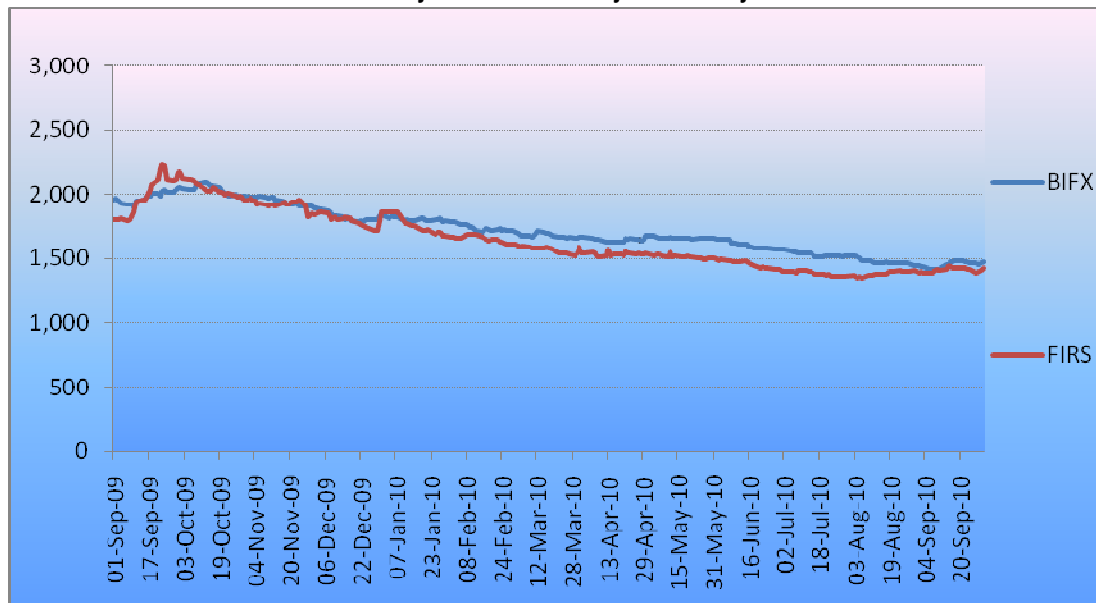
Pad Indeksa investicijskih fondova Sarajevske i Banjalučke berze (BIFX i FIRS)⁴⁴, koji je počeo u septembru 2009. godine, i nakratko zaustavio na kraju prvog kvartala 2010. godine, nastavio se i u trećem kvartalu 2010.godine.

Vrijednost BIFX-a je iznosila je 1,471.58 poena na dan 30.septembra 2010.godine. Apsolutna promjena iznosila je -584.38 indeksna poena, što predstavlja pad od 28% u odnosu na vrijednosti na kraju septembra 2009. godine.

Vrijednost FIRS-a na dan 30.septembra 2010. godine je iznosila 1,425.36 poena i u odnosu na vrijednost 30.septembra 2009. godine zabilježila pad od 34%, dok je apsolutna promjena iznosila je -743.24 indeksna poena.

⁴⁴ Indeksi obje berze izračunati su na osnovu prosječne cijene dionica 11 najuspješnijih investicijskih fondova u slučaju Sarajevske berze (BIFX) i 13 IF-ova Banjalučke berze (FIRS).

Grafikon 22:Indeksi investicijskih fondova sarajevske i banjalučke berze BIFX i FIRS

Izvor : SASE i BLSE

Identičnu sliku kretanja na BiH berzama vidimo i kroz reprezentativne indekse Sarajevske(SASX-10 i SASX-30) i Banjalučke berze (BIRS i ERS-10) koji predstavljaju kretanje cijena dionica najuspješnijih kompanija listiranih na te dvije berze⁴⁵.

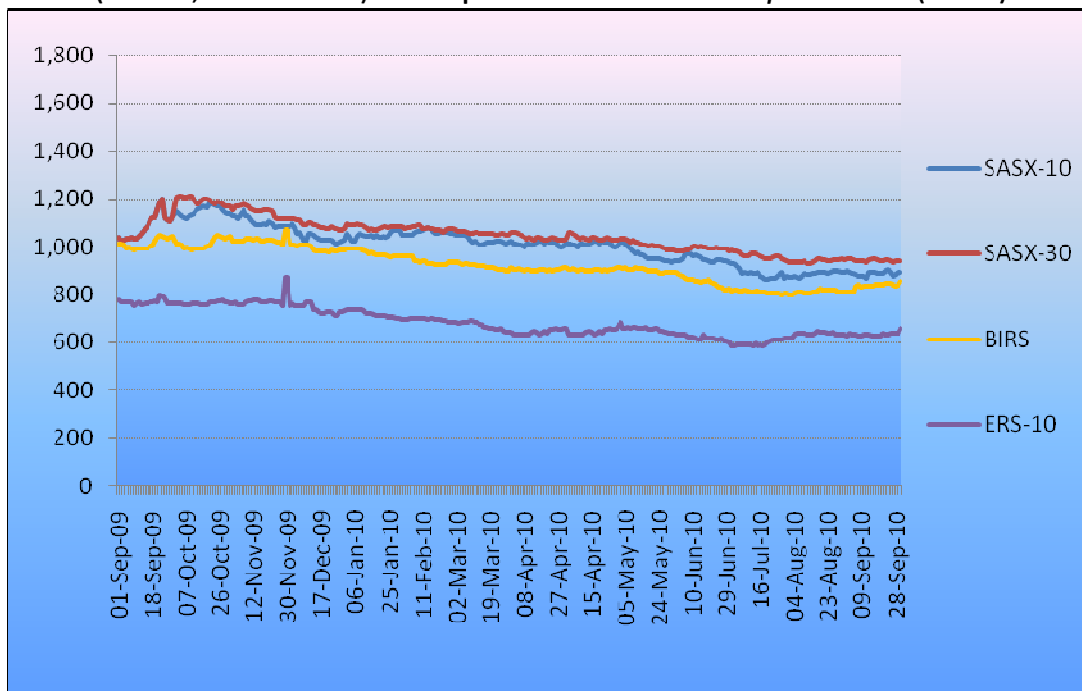
U periodu od 30.09.2009. do 30.09.2010. godine vrijednost SASX-10 je smanjena za 235.4 indeksna poena, što predstavlja pad od 20,8%, dok je reprezentativni index sarajevske berze SASX-30 evidentirao pad od 189.7 indeksna poena odnosno pad od 16,8%.

U istom periodu BIRS je od 30.09.2009. do 30.09.2010. godine ostvario pad od 184.3 indeksna poena odnosno pad od 17,7% dok je ERS-10 zabilježio pad od 105.4 indeksna poena, odnosno pad od 13,8%.

⁴⁵ **U sastav SASX-10 ulaze:** JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo, BH-Telecom d.d. Sarajevo, Hrvatske telekomunikacije d.d. Mostar, Fabrika duhana Sarajevo d.d. Sarajevo, Energoinvest d.d. Sarajevo, Bosnalijek d.d. Sarajevo, Energopetrol d.d. Sarajevo, IK Banka d.d. Zenica, Hidrogradnja d.d. Sarajevo, Šipad Komerc d.d. Sarajevo. **U sastav BIRS sa 13.11.2009. godini ulaze:** Birač a.d. Zvornik, Banjalučka pivara a.d. Banja Luka, Boksit a.d. Milići, ZTC Banja Vrućica a.d. Teslić, Čistoća a.d. Banja Luka, Hemijska industrija destilacija a.d. Teslić, Elektrodistribucija a.d. Pale, Elektrokrajina a.d. Banja Luka, Elektrohercegovina a.d. Trebinje, Elektro - Bijeljina a.d. Bijeljina, Elektro Doboj a.d. Doboj, Željeznice RS a.d. Doboj, Hidroelektrane na Vrbasu a.d. Mrkonjić Grad, Hidroelektrane na Trebišnjici a.d. Trebinje, Kosig Dunav osiguranje a.d. Banja Luka, Krajina GP a.d. Banja Luka, Metal a.d. Gradiška, Mira a.d. Prijedor, Meridian a.d. Banja Luka, Nova banka a.d. Banja Luka, Prijedor putevi a.d. Prijedor, Rafinerija ulja a.d. Modriča, RiTE Gacko a.d. Gacko, Rafinerija nafte a.d. Bosanski Brod, RiTE Ugljevik a.d. Ugljevik, Semberija PD a.d. Bijeljina, Telekom Srpske a.d. Banja Luka, Tržnica a.d. Banja Luka, Vitaminka a.d. Banja Luka, Hidroelektrane na Drini a.d. Višegrad. **U sastav ERS-10 ulaze** Elektrodistribucija a.d. Pale, RiTE Ugljevik a.d. Ugljevik, Elektrohercegovina a.d. Trebinje, Elektro - Bijeljina a.d. Bijeljina, Elektro Doboj a.d. Doboj, Hidroelektrane na Drini a.d. Višegrad, Hidroelektrane na Vrbasu a.d. Mrkonjić Grad, Hidroelektrane na Trebišnjici a.d. Trebinje, RiTE Gacko a.d. Gacko, Elektrokrajina a.d. Banja Luka

Kao što se vidi na grafu ispod, SASX-10, SASX-30, BIRS i ERS-10 bilježe gotovu identičan umjeren pad vrijednosti indeksa do kraja prvog polugodišta.

Grafikon 23: Indeksi najuspješnijih kompanija na Sarajevskoj i Banjalučkoj berzi (SASX-10, SASX-30 i BIRS) i indeks preduzeća iz sistema Elektroprivrede RS-a (ERS-10)

Izvor : SASE i BLSE

BATX (Bosnian Traded Index)

Bosanski Traded Indeks (BATX) je kapitalizovano ponderirani cijenovni indeks, koji se sastoji od najlikvidnijih i najviše kapitaliziranih dionica, kojima se trguje na Sarajevskoj i Banjalučkoj berzi. Indeks se računa u stvarnom vremenu uz vrijednosti izražene u EUR, USD i KM. BATX je cjenovni indeks ponderisan tržišnom kapitalizacijom učesnika u indeksu, pri čemu je maksimalno učešće pojedinog konstituenta ograničeno na 25%⁴⁶. Kao početni datum listiranja BATX na Bečkoj berzi je određen je 1. decembra 2009. godine. Poredeći vrijednost BATX ostvarenu 30. septembra 2010. godine sa početnom vrijednošću evidentiran je pad vrijednosti 15,1% vrijednosti.

Listiranju BATX indeksa na Bečkoj berzi je prethodio jednogodišnje praćenje rada od strane komiteta⁴⁷ u ispunjavanju seta kriterija kao što su: dostupnost vrijednosti u realnom vremenu (Availability of real-time data), tržišna likvidnost i kapitalizacija (Market Liquidity and Market Capitalization), nepostojanje investicionih restrikcija za strana ulaganja u zemlji domaćinu (Investment Restrictions), relno i jasno

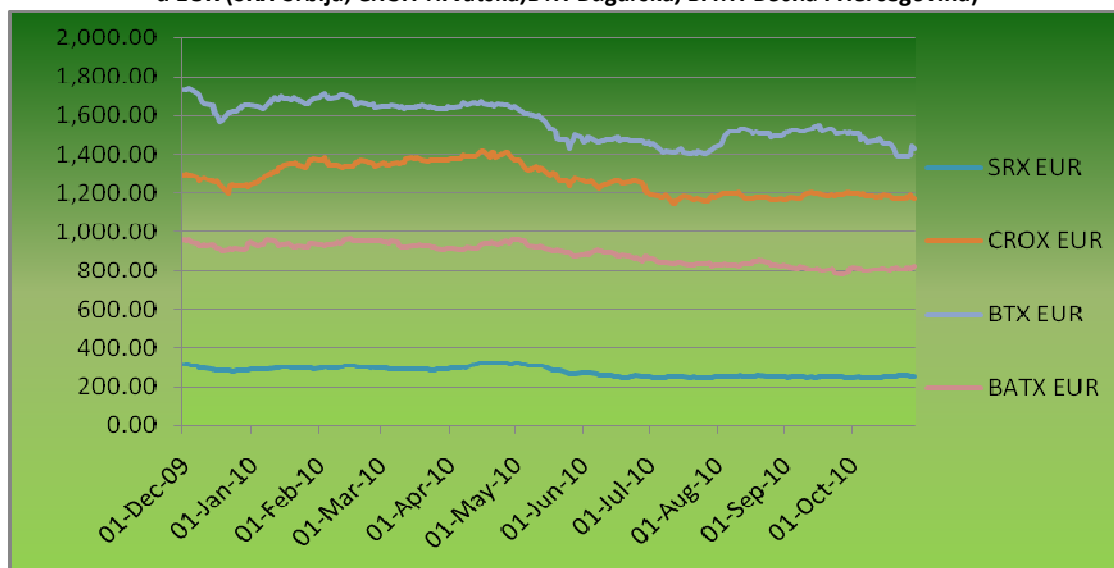
⁴⁶ Trenutno u sastav BATX ulaze: BH Telekom, Bosnalijek, Fabrika Duhana Sarajevo, JP Elektroprivreda BiH, Nova Banka AD Banja Luka, Telekom Srpske

⁴⁷ Berzanski Index Management Team of the Exchange je pratio da li BATX ispunjava postavljene kriterije

cjenovno vrijednovanje dionica firmi (Price Discovery), efikasna tržišna struktura sa jasnim sistemom određivanja cijene, trgovanja i izvještavanja Market Infrastructure).

Ovo predstavlja svojevrsno priznanje razvijenosti, efikasnosti i sigurnosti u radu Sarajevske i Banjalučke berze kao i vrijednosti firmi koje ulaze u sastav indeksa. Pozitivan efekat na BH tržište kapitala se ogleda kroz povećanje sigurnosti rada uz značajno povećanje likvidnosti dionica kompanija koje ulaze u sastav indeksa.

Grafikon 24: Upporedni prikaz vrijednosti Indeksa zemalja iz regiona Bosne i Hercegovine listiranih na Bečkoj berzi u EUR (SRX-Srbija, CROX-Hrvatska, BTX-Bugarska, BATX-Bosna i Hercegovina)

Izvor: Wiener Boerze

Box 2: Kapitalizovano-ponderirani Index

Indeks u kojem je cijena određena cijenom pojedinih dionica, ponderiranih za ukupnom tržišnom vrijednosti. Na primjer, ako je cijena dionice (komponente indeksa) promjene, njegov učinak na indeks u cjelini je proporcionaln cijeni dionica pomnožen brojem dionica tvrtke. To znači da će promjene u cijeni utjecati na indeks više ako (komponenta) kompanija ima veću vrijednost.

Većina kompanija koje su u djelomičnom državnom vlasništvu a listirane su na ne-američkom tržištu vrše dodatno ponderiranje vrijednosti indeksa (tzv. float-ponderirano indeksiranje) kako bi dobili što tačniju tržišnu vrijednost. Ova metoda ponderiranja indeksa u suprotnosti je s cjenovnim-ponderiranim(weighted) indeksom, u kojoj se sve promjene cijena dionica koje ulaze u sastav indeksa ponderiraju odvojeno prema broju dionica, a ne i na osnovu njihove tržišne vrijednost. Glavni primjeri vrijednosno ponderiranih indeksa na američkom tržištu su indeksi NASDAQ Composite indeks i Standard & Poor's 500. Ovaj drugi koristi float-ponderirano indeksiranje i više je orjentisan prema evropskom tržištu.

Ukupni promet

Ukupni promet na BiH berzama u trećem kvartalu u 2010. godini je iznosio 67,62 miliona KM, što iznosi minimalan rast prometa od 6,73% u odnosu na promet u trećem kvartalu 2009.godine dok ukupan promet za 9 mjeseci 2010. godine bilježi pad od 26,63% u odnosu na isti period prošle godine.

Ukupan promet u trećem kvartalu 2010. godine na **Sarajevskoj berzi** iznosio je 21,59 miliona KM, što čini 31,9% od ukupnog ostvarenog prometa u BiH. Procenat učešća SASE u ukupnom učešću u odnosu na učešće u 2009. godini je opao sa 59,3% na 31,9%.

Poredeći ukupnu ostvarenu vrijednost prometa za 9 mjeseci u 2010. godini sa vrijednošću ukupnog prometa u za isti period u 2009. godini SASE bilježi pad od 47,3% dok u poređenju sa istim periodom u 2008. godini smanjenje iznosi 77%.

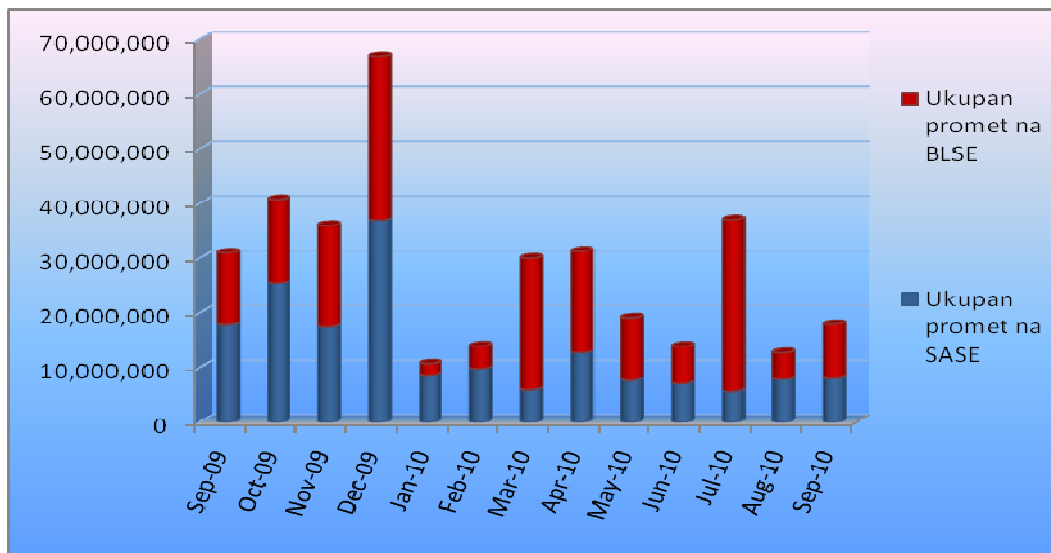
Najveći pojedinačni ostvareni promet dionicama na sarajevskoj berzi za 9 mjeseci 2010. godine su ostvarili Elektroprivreda BIH d.d. Sarajevo 9,58 miliona KM, i BH Telecom d.d. Sarajevo 7,5 miliona KM, Bosnalijek d.d. Sarajevo 6,88 miliona KM, emitent ZIF BIG Investiciona grupa dd Sarajevo 2,7 miliona KM, zatim RMU Kamengrad d.d. Sanski Most 2,8 miliona KM, RMU "Banovići" d.d. Banovići 1,4miliona KM, GP Bosna putevi d.d. Sarajevo 2,1 miliona KM.

Ukupan promet u trećem kvartalu u 2010. godini na **Banjalučkoj berzi** je iznosio 67,2 miliona KM što čini 68,1% od ukupnog prometa u trećem kvartalu. Poredeći ostvarenu vrijednost u 9 mjeseci 2010. godine sa vrijednošću ostvarenog prometa u istom periodu 2009. godini BLSE bilježi minimalan pad od 1,57% dok u poređenju sa prometom u istom periodu 2008. godine pad iznosi 43,3%.

Najveći utjecaj na ostvareni promet u 9 mjeseci 2010. godine je ostvaren je dionicama Balkan Investment Bank AD Banja Luka 36 miliona KM, IEFK AD Banja Luka 12,8 miliona KM, ZIF Kristal Invest Fond AD Banja Luka 2,55 mil KM, Telekom Srpske AD Banja Luka 3,6 miliona KM, Elvaco AD Bijeljina 2,7

miliona KM, Kosig Dunav Osiguranje 2,3 miliona KM, Opština Laktaši 2 mil KM, te zatim dionicama Tržnica AD Banja Luka 1,12 Miliona KM.

Grafikon 25: Promet na BiH tržištu vrijednosnih papira za prvih 9 mjeseci 2010. godine.

Izvor: SASE i BLSE

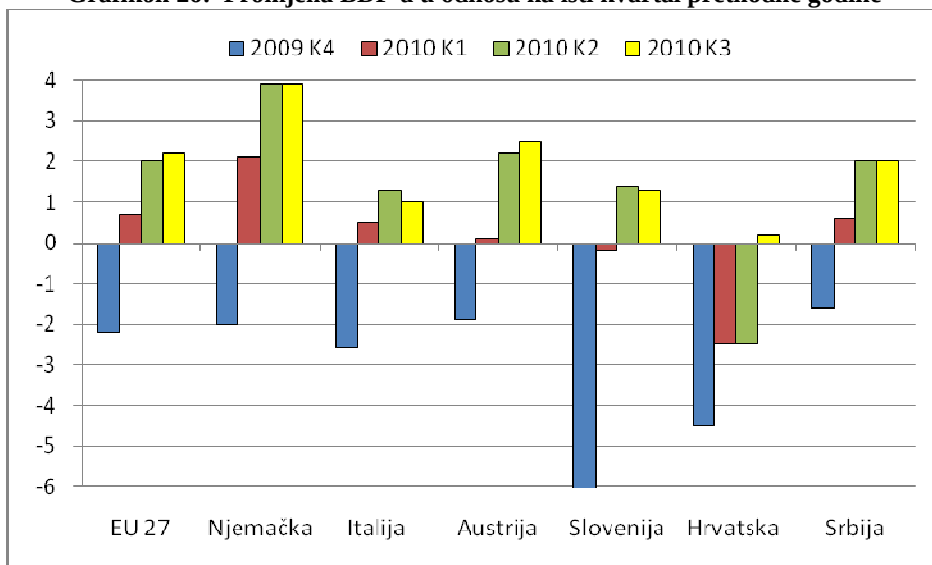
IV VANJSKI SEKTOR

Medjunarodno okruženje

Globalni ekonomski oporavak je u drugom polugodištu 2010. počeo da usporava jer se američka privreda oporavlja slabije nego što se očekivalo, dok rast u zemljama u razvoju postaje umjereniji. Prognoza rasta svjetskog BDP-a mogla da bude dodatno smanjena zbog globalnih valutnih tenzija i mogućnosti dužničke krize u pojedinim zemljama u Evropi. U drugoj polovini godine se već počeo osjećati smanjen uticaj fiskalnih podsticaja i ciklusa nabavke dotrajalih zaliha. Centralne banke su nastavile sa politikom održavanja rekordno niskih referentnih kamatnih stopa kako bi podstakle rast, ali s obzirom da rizici preovladavaju kreditiranje je značajno usporeno.

Posmatrajući dinamiku rasta zemalja iz okruženja, važnih BH trgovinskih i investicionih partnera - EU i Hrvatske i Srbije, možemo uvrđiti da skoro sve zemlje osim Hrvatske imaju sličan trend rasta koji odgovara navodima sa početka poglavlja (oporavak u prvom i drugom kvartalu 2010, i usporavanje u trećem kvartalu 2010). Predvodnica rasta je bila svakako Njemačka sa svojom jakom industrijom za izvoz, ali i Austrija je zabilježila višu stopu rasta BDP-a od prosjeka EU 27. Hrvatska je nakon 6 uzastopnih kvartala pada u K3 2010 izašla iz recesije sa rastom od 0,2% dok je Srbija pratila prosjek EU 27 i iz recesije izašla već u K1 2010.

Grafikon 26: Promjena BDP-a u odnosu na isti kvartal prethodne godine

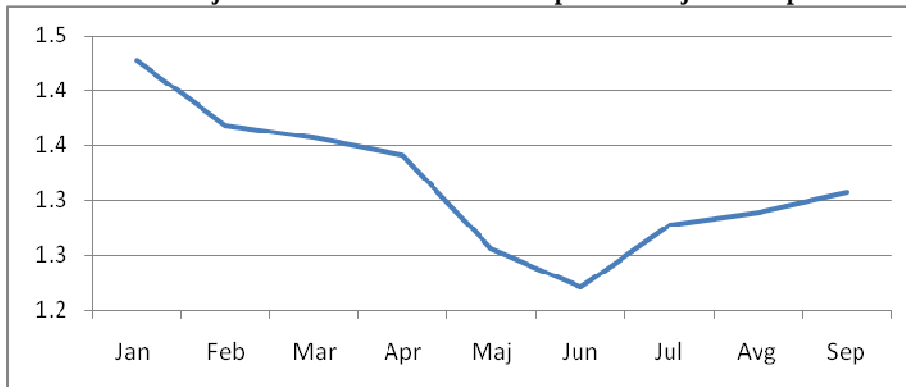

Izvor: Eurostat

Pomenuta nesigurnost u pogledu valutnih kurseva posebno je očigledna u slučaju dvije glavne valute - eura i američkog dolara zbog velikih oscilacija u 2010. na koje su uticali prospekti rasta dviju zemalja a posebno često pominjana moguća dužnička kriza u EU. Sve je to imalo direktan uticaj na konkurentnost dviju ekonomija ali posredno i BiH ekonomije zbog vezanosti KM za euro. Od januara do juna 2010 vrijednosti valute eura naprema dolaru su konstantno padale (uslijed špekulacija o nastanku dužničke

krize u EU) da bi u junu 2010 dostigle minimum od 1,2 dolara za 1 euro, a nakon toga kurs je počeo rasti (1,3) sa rastom povjerenja u euro.

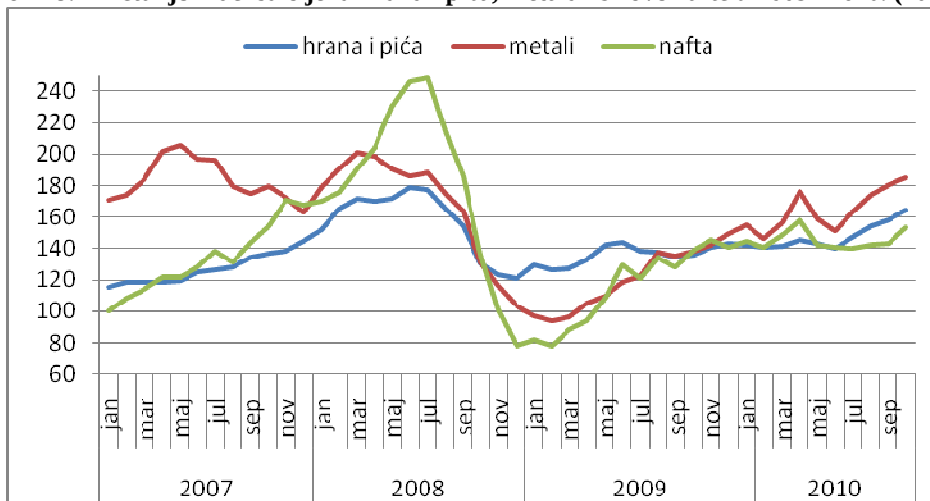
Grafikon 27: Kretanje kursa valuta eura i dolara u periodu od januar-septembar 2010.

Izvor: Evropska Centralna banka

Upoređujući svjetske cijene glavnih proizvoda (hrana i pića, metali i nafta) može se primjetiti postepeni porast u gotovo svim kategorijama prema nivoima iz 2007, a posebno je evidentan rast cijena metala (željeza i aluminijuma) koji je dostigao predkrizni nivo. Pomenuti porasti cijena su imali veliki uticaj na visoke nominalne stope rasta uvoza i izvoza u posmatranom periodu, ali do kraja godine efekti cijena će se izgubiti.

Grafikon 28: Kretanje indeksa cijena hrana i pića, metala i sirove nafte u 2009 i 2010. (2005=100)

Izvor: Baza podataka MMF.

Tabela 9: PLATNI BILANS BOSNE I HERCEGOVINE (januar – septembar 2010.)

Platni bilans BiH, u milionima KM ⁴⁸				
Period	K1-K3 2007	K1-K3 2008	K1-K3 2009	K1-K3 2010
I - TEKUĆI RAČUN	-1.513,9	-2.585,0	-1.148,2	-1.101,4
1. ROBA	-5.778,3	-7.081,0	-4.947,6	-4.564,8
2. USLUGE	916,6	947,1	785,9	774,8
3. DOHODAK	541,4	707,7	612,9	493,4
4. TEKUĆI TRANSFERI	2.806,5	2.841,2	2.400,5	2.195,2
II - KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN	1.726,6	2.549,1	1.281,1	1.123,8
1. KAPITALNI RAČUN	311,0	299,0	258,6	209,1
2. FINANSIJSKI RAČUN	1.415,6	2.250,1	1.022,4	914,6
FDI NETO	2.633,0	783,8	325,1	-239,9
PORTFOLIO INVESTICIJE	-0,8	-6,4	-36,3	-37,1
OSTALE INVESTICIJE	-193,2	1.608,5	874,2	607,8
AKTIVA (znak “–” znači povećanje)	-1.292,1	256,3	-220,0	28,7
PASIVA	1.098,8	1.352,2	1.094,2	579,1
DEVIZNE REZERVE (znak “–” znači povećanje)	-1.023,4	-135,7	-140,5	584,0
NETO GREŠKE I PROPUSTI	-212,7	35,8	-132,9	-42,7

Izvor: Centralna banka BiH, a za K3 2010. godine procjena DEP-a uz prilagodjenja na računu roba

Bilans **tekućeg računa** u prvih devet mjeseci 2010. (uključujući procjenu DEP-a za K3 2010.) je iznosio 1,1 milijardi KM što predstavlja smanjenje od 4% u odnosu na isti period 2009. ali i najniži nominalan iznos od 2006. godine. Najveći doprinos smanjenju pomenutog deficita je povoljniji odnos u razmjeni robama, tj. najniži registrovani deficit od kada postoji kvartalno mjerenje u platnom bilansu BiH. (Napomena: Više o trgovini robama u prethodnom naslovu.)

Suficit u bilansu **usluga** od 774,8 miliona KM je nakon sedam uzastopnih kvartala negativnih stopa rasta u drugom i trećem kvartalu 2010. počeo bilježiti blagi pozitivan rast (na osnovu porasta priliva od turizma i međunarodnog transporta, ali i ne toliko značajnih finansijskih i usluga osiguranja) koji nije bio dovoljan da pretekne vrijednosti iz svakako loše 2009. godine. Prihodi od ostalih usluga su i dalje u padu, a tu su naročito interesantne građevinske usluge u inostranstvu koje su najteže pogođene recesijom.

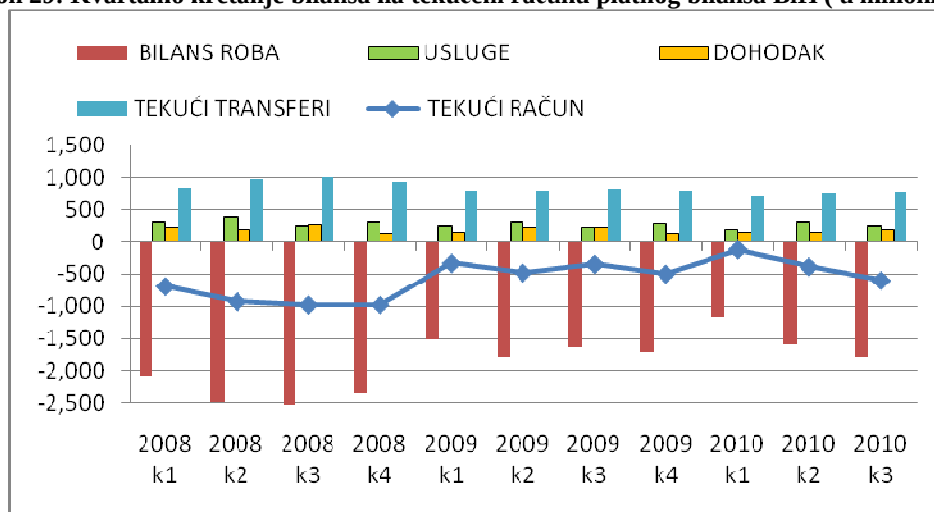
Priliv na računu **dohodaka** je u posmatranom periodu iznosio 493,4 miliona KM što predstavlja još veće smanjenje vrijednosti u odnosu na pad iz istog perioda 2009. (20% vs 13%). Kompenzacije zaposlenim su u padu kao i dohodak od investicija s obzirom na otpuštanja radnika, smanjenje plata i gubitke firmi, ali i niske kamatne stope u inostranstvu koje ne donose značajna sredstva investorima.

Značajan izvor finansiranja robnog deficita - **tekući transferi** (2,2 milijarde KM), u svijetlu recesijskih kretanja i neizvjesnosti i dalje bilježe pad (9%) ali po nižoj stopi u odnosu na prosjek iz 2009. (-16%). Penzije i ostali tekući transferi se održavaju na skoro konstantnim kvartalnim vrijednostima od oko 300 miliona od početka 2008. godine, dok novčane doznake zaposlenim od značajnog pada od oko 440 miliona KM u K1-K3 2009. još uvijek ne bilježe znake oporavka. Šta više u K1-K3 2010. registrovani su za

⁴⁸ Za vrijeme pisanja izvještaja posljednji dostupni podaci za platni bilans BiH su bili K1-K2 2010, ali uključujući procjenu DEP-a za K3 2010. na osnovu dostupnih podataka iz drugih statističkih institucija (BHAS, CBBH, BIS, WB) urađena je tabela X koja će biti revidirana u skladu sa dostupnim podacima za platni bilans iz CBBH.

oko 200 miliona KM niži prilivu u odnosu svakako loš pomenuti period iz 2009, a ni do kraja godine se ne očekuju bitnije promjene sve dok se ne stabilizuje tržište rada u međunarodnim okvirima i percepcije rizika za ekonomski oporavak.

Grafikon 29: Kvartalno kretanje bilansa na tekućem računu platnog bilansa BiH (u milionima KM)

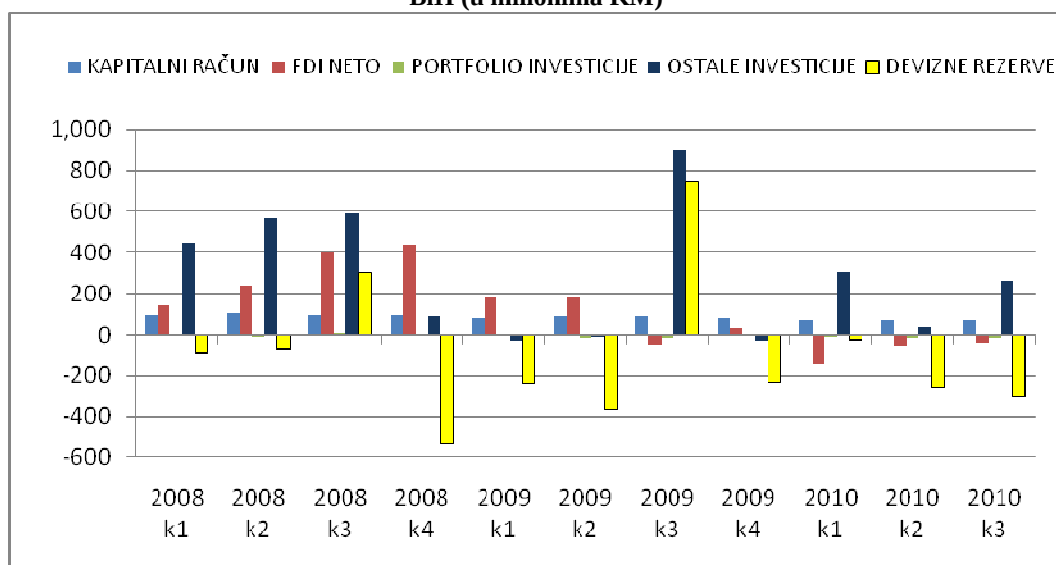

Izvor: CBBH a za K3 2010 procjena DEP

Saldo **kapitalnog i finansijskog računa** (1,1 milijarda KM) je značajno umanjen s obzirom na nižu potrebu za finansiranjem deficita na tekućem računu, ali i uslijed negativnog priliva FDI i slabije dostupnosti inostranih izvora finansiranja. U okviru stand by aranžmana sa Međunarodnim monetarnim fondom u posmatranom periodu došlo je do realizacije druge i treće tranše kredita u iznosu od oko 271 milion KM u prvom kvartalu 2010. Ostala nova zaduživanja sektora vlade i ostalih nevladinih sektora su iznosila oko 510 miliona KM što je niže za 20% u odnosu na isti period 2009. Na otplatu glavnice zajma sektora vlade je isplaćeno oko 130 miliona KM, što je za 50% više nego u istom periodu 2009, dok je nevladin sektor na ime iste kategorije inostranim povjericima isplatio duplo veći iznos (250 miliona KM). Komercijalne banke BiH su nastavile sa smanjenjem svoje inostrane aktive i pasive kako bi umanjile zaduživanja prema inostranstvu i poboljšale likvidnost.

Prethodno napomenute obaveze/odlivi kao i znatno niži ino-prilivi su doveli do značajnog smanjenja **deviznih rezervi** na računu Centralne banke BiH (kako bi se finansirao deficit na tekućem računu) od 584 miliona KM na kraju septembra 2010. (u odnosu na kraj decembra 2009.)

Grafikon 30: Kvartalno kretanje salda kapitalnog i osnovnih komponenti finansijskog računa platnog bilansa BiH (u milionima KM)

Izvor: CBBH a za K3 2010 procjena DEP

U vremenskom periodu januar - septembar 2010. godine zabilježeno je sljedeće:

- Ukupna robna razmjena sa inostranstvom iznosila je 15,1 milijardu KM, što je povećanje od 15% u odnosu na isti period 2009. godine;
- Ostvaren je izvoz u iznosu od 5,2 milijarde KM, što je povećanje od 29,1% u odnosu na isti period 2009. godine;
- Uvoz je ostvaren u iznosu od 9,9 milijardi KM; povećana je i vrijednost uvoza za 8,7% u odnosu na isti period u 2009. godini;
- Spoljnotrgovinski deficit je zabilježen u iznosu od 4,6 milijardi KM i u odnosu na isti period prošle godine smanjio se je za 7,6%;
- Pokrivenost uvoza izvozom je nešto bolja nego prethodnih godina i iznosi 52,7%;

ROBNA RAZMJENA BIH SA INOSTRANSTVOM

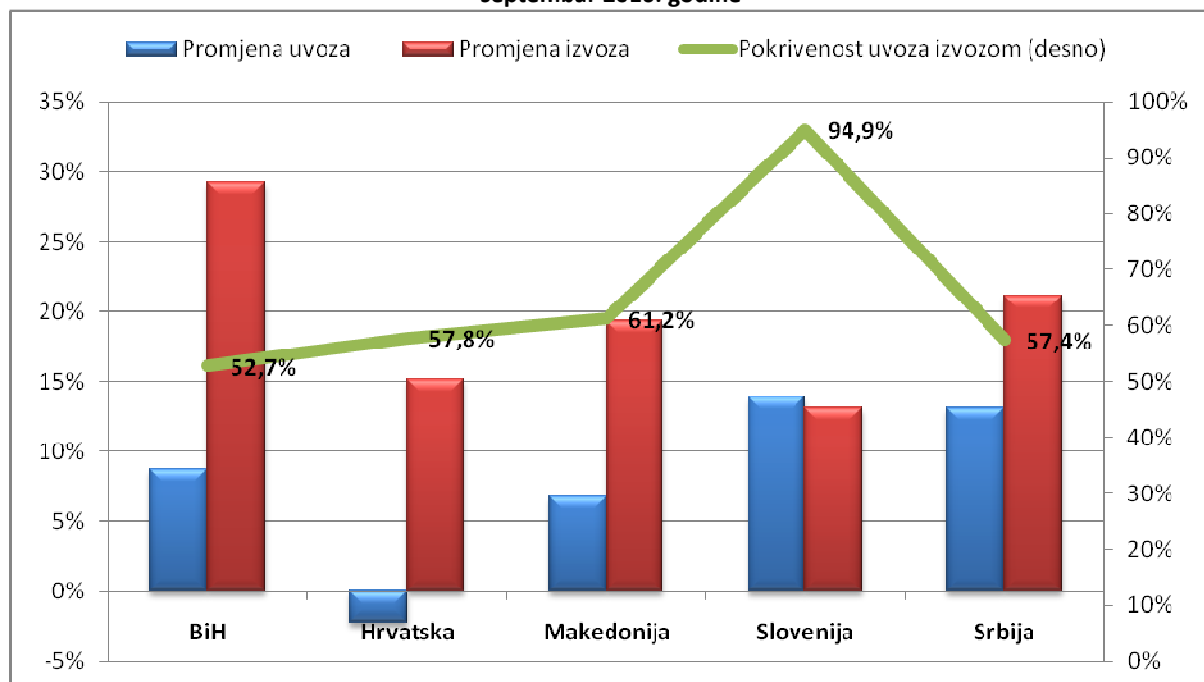
U tabeli broj 10. daje se pregled glavnih inidkatora sa osvrtom na ranije izvještajne periode:

Tabela 10: Spoljnotrgovinski indikatori za K1-K3 2010. i za prethodne izvještajne periode

U hiljadama KM	K1-K3 2005	K1-K3 2006	K1-K3 2007	K1-K3 2008	K1-K3 2009	K1-K3 2010
Izvoz roba	2.735.344	3.793.057	4.411.362	5.147.243	4.046.291	5.228.223
Promjena izvoza	-	38,67%	16,30%	16,68%	-21,39%	29,10%
Uvoz roba	7.726.220	8.130.424	10.091.342	12.337.057	9.116.183	9.911.889
Promjena uvoza	-	5,23%	24,12%	22,25%	-26,11%	8,73%
Trgovinski bilans (Izvoz – Uvoz)	-4.990.876	-4.337.366	-5.679.980	-7.189.814	-5.069.892	-4.683.666
Promjena trgovinskog bilansa	-	-13,09%	30,95%	26,58%	-29,49%	-7,62%
Ukupna trgovina (Izvoz + Uvoz)	10.461.565	11.923.481	14.502.704	17.484.300	13.162.474	15.140.112
Promjena ukupne trgovine	-	13,97%	21,63%	20,56%	-24,72%	15,02%
Pokrivenost uvoza izvozom	35,40%	46,65%	43,71%	41,72%	44,39%	52,75%

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Grafikon 31: Promjena uvoza i izvoza, te stope pokrivenosti uvoza izvozom zemalja u regionu za period januar–septembar 2010. godine

Izvor: Agencije za statistiku odabranih zemalja

STRUKTURA ROBNE RAZMJENE BIH SA INOSTRANSTVOM PO PROIZVODIMA

Najznačajnije uvozne stavke u periodu januar - septembar 2010. godine su mineralne tvari gdje su najznačajniji nafta i naftni derivati; mašine i aparati; bazni metali; prehrana, te hemijski proizvodi dok su najznačajnije izvozne pozicije bazni metali gdje kao i kod uvoza dominiraju aluminij, željezo i čelik, te njihovi proizvodi; mineralne tvari u koju je uključena električna energija, rezervni dijelovi za autoindustriju; razni gotovi proizvodi kao što su namještaj, te hemijski proizvodi. Bitno je naglasiti da se struktura najznačajnijih uvoznih i izvoznih proizvoda blago mijenja i uglavnom se ponavlja iz godine u godinu.

Bosna i Hercegovina je u periodu januar - septembar 2010. godine ostvarila uvoz u iznosu 9,9 milijardi KM u okviru čega su se najviše uvozili proizvodi mineralnog porijekla, gdje dominiraju **nafta i naftni derivati** u iznosu od 1,9 milijardi KM. U odnosu na isti period prošle godine, ostvaren je rast uvoza ove vrste proizvoda za 41,8%. Ovako značajan rast vrijednosti uvoza nafte i derivata je u najvećoj mjeri posljedica povećanja ekonomske aktivnosti, ali i povećanja cijena nafte na svjetskom tržištu u odnosu na relativno niske cijene koje su bilježene tokom 2009. godine, godine ekonomske krize i recesije.

Drugo mjesto po vrijednosti uvoza zauzimaju **mašine, aparati i mehanički uređaji** čiji je uvoz za period januar - septembar 2010. godine iznosio 1,2 milijarde KM. U odnosu na isti period prošle godine, uvoz mašina je pao za 6,4%. Rezultat pada uvoza mašina je nedovoljan oporavak BH privrede od ekonomske krize. U ukupnom uvozu, uvoz mašina, aparata i mehaničkih uređaja učestvuje sa 12,5%. Izvoz mašina i aparata iznosi 502 miliona KM i u ukupnom izvozu učestvuje sa 9,6%, izvoz ove kategorije proizvoda ostvario je rast za 11% u odnosu na isti period prošle godine. Rezultat rasta izvoza ove kategorije proizvoda su rezervni dijelovi za autoindustriju koji su uključeni u ovu kategoriju proizvoda. Izvoz rezervnih dijelova je rastao, jer je u zemljama članicama EU došlo do oporavka privrede i proizvodnje.

Značajan udio u strukturi bosanskohercegovačkog uvoza zauzimaju **prehrambene prerađevine** kojih je za period januar - septembar 2010. godine uvezeno u iznosu od 1 milijardu KM, što čini 10,4% ukupnog uvoza BiH.

Sljedeća značajna uvozna stavka su **proizvodi hemijske industrije** kojih je uvezeno 993 miliona KM (što čini 10% ukupnog uvoza BiH), a u odnosu na prošlu godinu ostvaren je rast uvoza proizvoda hemijske industrije za 5,2%. Od proizvoda hemijske industrije, BiH je najviše uvozila farmaceutske i kozmetičke proizvode.

Bazne metala BiH je uvezla u iznosu od 886 miliona KM, a u vrijednosti ukupnog uvoza učestvuju sa 8,9%. Od baznih metala najviše su se uvozili željezo i čelik, njihovi proizvodi, te aluminij i proizvodi od aluminija. Zbog posljedica ekonomske krize koja se najviše odrazila na metalnu industriju tokom prošle godine, u ovoj godini u periodu januar - septembar došlo je do blagog oporavka i rasta uvoza baznih metala u iznosu od 11,9%.

Na strani **izvoza bazni metali** su doživjeli značajniji rast koji iznosi 56,5% što je svakako ohrabrujuće, jer bazni metali su jedan od najperspektivnijih izvoznih proizvoda Bosne i Hercegovine. Za period januar - septembar 2010. godine BiH je na inozemna tržišta izvezla baznih metala u vrijednosti od 1,19 milijardi

KM i ukupnom izvozu bazni metali učestvuju sa čak 22,8%, što je značajno povećanje učešća u odnosu na isti period prošle godine kada je učešće iznosilo 18,8% od ukupno ostvarenog izvoza.

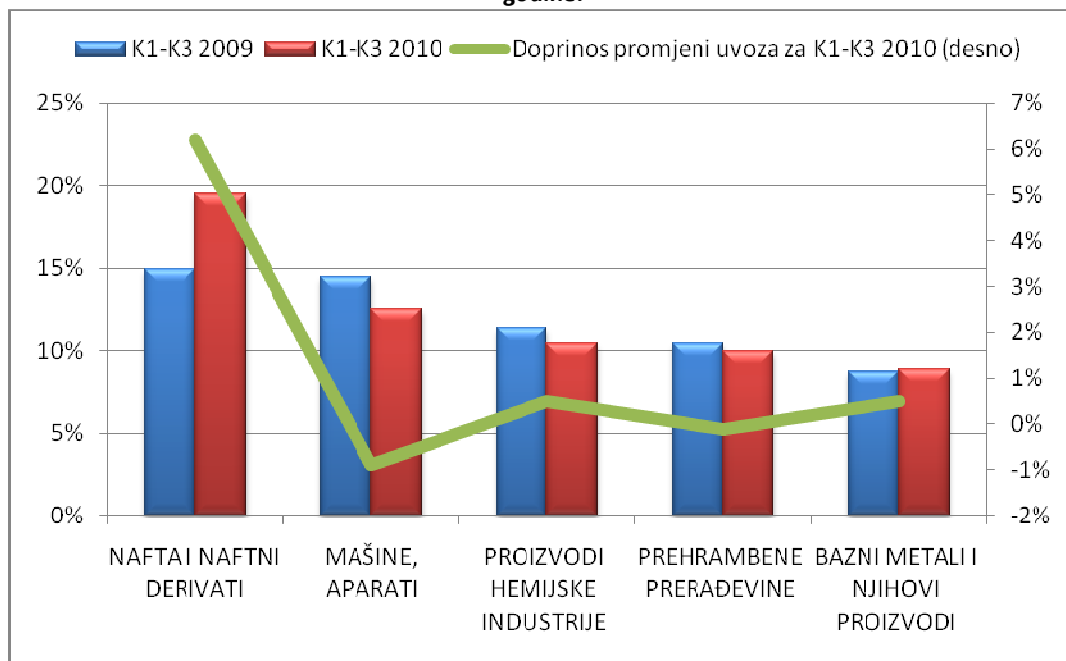
Kategorija raznih proizvoda gdje je uključen **namještaj** za period januar - septembar 2010. godine ostvarila je izvoz od 488 miliona KM i učešće u ukupnom izvozu od 9,3%. U odnosu na isti period prošle godine izvoz namještaja je doživio rast za čak 25,4%, jer sve više BH izvoznici svoju proizvodnju sa drveta prestrukturiraju u proizvodnju gotovih proizvoda tj. namještaja.

Značajna kategorija izvoza je i **električna energija** koja spada u kategoriju mineralnih proizvoda i koje je BiH izvezla u iznosu od 379 miliona KM, što čini 7,2% od ukupno ostvarenog izvoza. Nažalost izvoz električne energije za period januar - septembar 2010. godine u odnosu na isti period prošle godinu doživio je skroman pad u iznosu 0,01%. Bitno je spomenuti da BiH u spoljnoj trgovini sa električnom energijom ostvaruje suficit.

Značajno je za period januar - septembar 2010. godine spomenuti još izvoz odjeće, obuće, proizvoda hemijske industrije i drveta, zajednička karakteristika za spomenute kategorije proizvoda su stope rasta izvoza u odnosu na isti period 2009. godine.

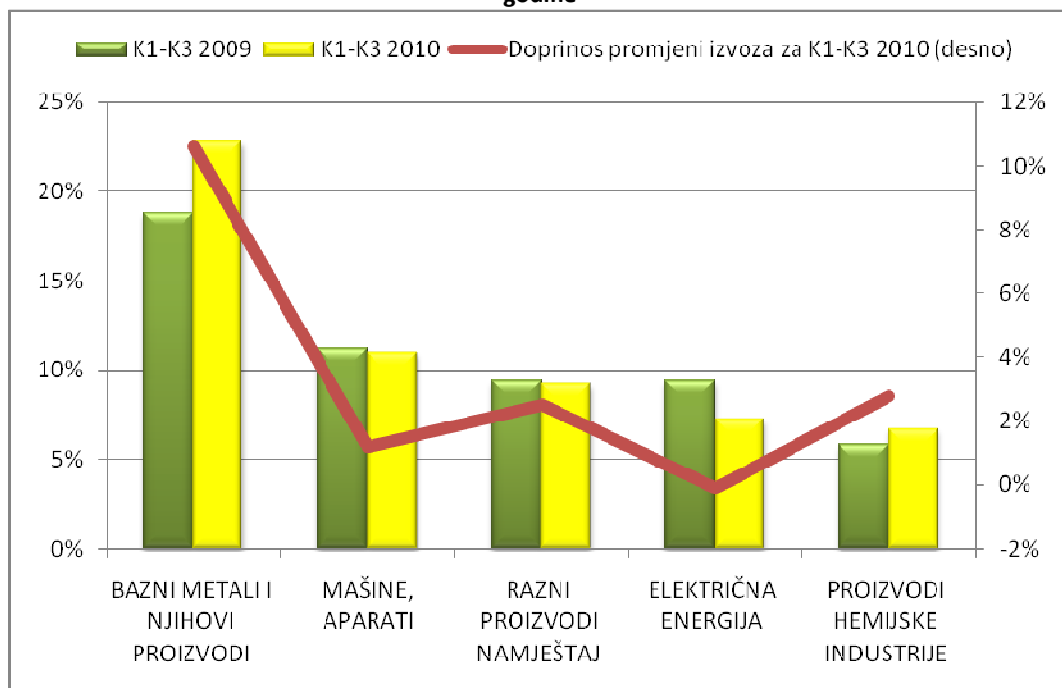
U narednim grafikonima dat je prikaz kategorija proizvoda koji imaju najveće učešće kako u ukupnom uvozu, tako i u ukupnom izvozu za period januar - septembar 2010. godine.

Grafikon 32: Učešće pojedinih kategorija proizvoda u ukupnom uvozu za period januar – septembar 2010. godine.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Grafikon 33: Učešće pojedinih kategorija proizvoda u ukupnom izvozu za period januar – septembar 2010. godine

Izvor: Agencija za statistiku BiH

STRUKTURA ROBNE RAZMJENE PO PRIZVODIMA PREMA EKONOMSKOJ NAMJENI

Posmatrajući strukturu proizvoda razvrstanih prema ekonomskoj namjeni uočljivo je da je BiH za period januar – septembar 2010. godine najviše uvozila **intermedijarne proizvoda osim energije** i to u vrijednosti od 2,9 milijardi KM što čini skoro 30% od ukupno ostvarenog uvoza. Uvoz ovih proizvoda je rastao po stopi od 9,3% u odnosu na isti period prošle godine.

Netrajni proizvodi za široku potrošnju uvezeni su u vrijednosti od 2,5 milijardi KM i u ukupnom uvozu učestvuju sa 26%. Ova kategorija proizvoda takođe bilježi rast uvoza od 2,5% u odnosu na prvih devet mjeseci 2009. godine.

Na strani izvoza takođe dominiraju **intermedijarni proizvodi osim energije** čija je izvozna vrijednost iznosila 2,1 milijardu KM i u ukupnom izvozu učestvuju sa čak 41,6%. Izvoz ovih proizvoda je rastao po stopi od 42,2%. Ovako značajan rezultat je oporavka zapadnoevropskih ekonomija i njihova sve veća potražnja za BH proizvodima u odnosu na 2009. godinu, godinu ekonomske krize i recesije. U ovoj kategoriji proizvoda najviše su se izvozili bazni metali.

Netrajni proizvodi za široku potrošnju su takođe značajni u izvozu BiH sa ostvarenom izvoznom vrijednošću od 977 miliona KM i učešćem od 18,7% u ukupnom izvozu. Rast izvoza ove kategorije proizvoda iznosi 12,4%.

Tabela 11: Učešće uvoza, izvoza i njihove promjene proizvoda prema ekonomskoj namjeni za period januar – septembar 2010. godine

Proizvodi razvrstani prema ekonomskoj namjeni	Učešće				Promjene uvoza/izvoza			
	jan - sep 2009		jan - sep 2010		jan - sep 2009		jan - sep 2010	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Energija	14,8%	13,8%	19,4%	16,1%	-32,9%	13,6%	41,9%	51,3%
Intermedijarni proizvodi, osim energije	29,6%	37,8%	29,8%	41,6%	-24,9%	-28,6%	9,3%	42,2%
Kapitalni proizvodi	19,2%	14,7%	16,4%	11,5%	-41,0%	-45,9%	-7,2%	1,7%
Trajni proizvodi za široku potrošnju	3,6%	10,1%	3,5%	9,6%	-40,0%	0,0%	4,5%	22,6%
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	27,6%	21,5%	26,0%	18,7%	-3,5%	-6,8%	2,5%	12,4%
Neraspoređeno	5,0%	2,2%	4,9%	2,5%	-22,0%	15,0%	5,9%	46,7%
UKUPNO	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	-26,1%	-21,4%	8,7%	29,1%

Izvor: Agencija za statistiku BiH

STRUKTURA ROBNE RAZMJENA BIH SA INOSTRANSTVOM POSMATRANA PO ZEMLJAMA PORIJEKLA UVOZNE ROBE I DESTINACIJAMA IZVOZA

Struktura porijekla robe unutar bosanskohercegovačkog uvoza ostvarenog za period januar - septembar 2010. godine ukazuje na činjenicu da grupu zemalja naših najznačajnijih dobavljača čini 5 zemalja: Hrvatska, Njemačka, Srbija, Italija i Slovenija. Nabrojane zemlje su ujedno i najveći izvoznici roba iz Bosne i Hercegovine. Vrijednost ukupnog izvoza prema ovih pet zemalja iznosi 3,3 milijarde KM. U poređenju sa istim periodom prošle godine kada je izvoz u ovih pet zemalja iznosio 2,7 milijardi KM došlo je do rasta vrijednosti izvoza u spomenute zemlje od 22,2%.

Po robnoj strukturi, unutar bosanskohercegovačkog izvoza prevladavaju metali i njihovi proizvodi, proizvodi niske stope obrade, rezervni dijelovi za auto industriju gdje naša zemlja ima jak klaster kao i električna energija, tj. proizvodi niskog stepena obrade.

BiH je najviše uvozila iz **Hrvatske** i to u vrijednosti od 1,4 milijarde KM. U uvozu iz Hrvatske za period januar - septembar 2010. godine preovladavaju mineralni proizvodi (najznačajnija nafta i naftni derivati) u vrijednosti od 532 miliona KM što čini 35,7% od ukupno uvezene robe iz Hrvatske. Iz Hrvatske se još u velikom broju uvoze prehrambene prerađevine i to u vrijednosti od 272 miliona KM. BiH je na hrvatsko tržište najviše izvozila proizvode razvrstane po materijala (najviše bazne metale) u vrijednosti od 202 miliona KM i električnu energiju čija je izvozna vrijednost iznosila 114 miliona KM.

Iz **Njemačke** su se najviše uvozili za period januar - septembar 2010. godine mašine i transportna sredstva u vrijednosti od 416 miliona KM i u ukupnom uvozu (1 milijarda KM) učestvuju sa ogromnih 40 % od ostvarenog uvoza iz Njemačke. Uvoz iz Njemačke za period januar – septembar 2010. godine rastao je po stopi od samo 1%

Njemačka iz BiH u najvećoj mjeri uvozi namještaj i rezerve dijelove za svoju auto industriju. Za period januar - septembar 2010. godine BiH je na njemačko tržište izvezla namještaja u vrijednosti od 412 miliona KM ili 52% od ukupno ostvarenog izvoza na njemačko tržište. Pored namještaja, Njemačka je iz BiH uvezla rezervnih auto dijelova u iznosu od 101 milion KM, a firme koje su najzaslužnije za taj izvoz su: "TMD" Gradačac i "Unico Filter" iz Tešnja te ostale manje kompanije koje proizvode rezervne dijelove za autoindustriju. Za prvih devet mjeseci 2010. godine u odnosu na prošlu godinu izvoz u Njmečku je porastao za čak 32,5%

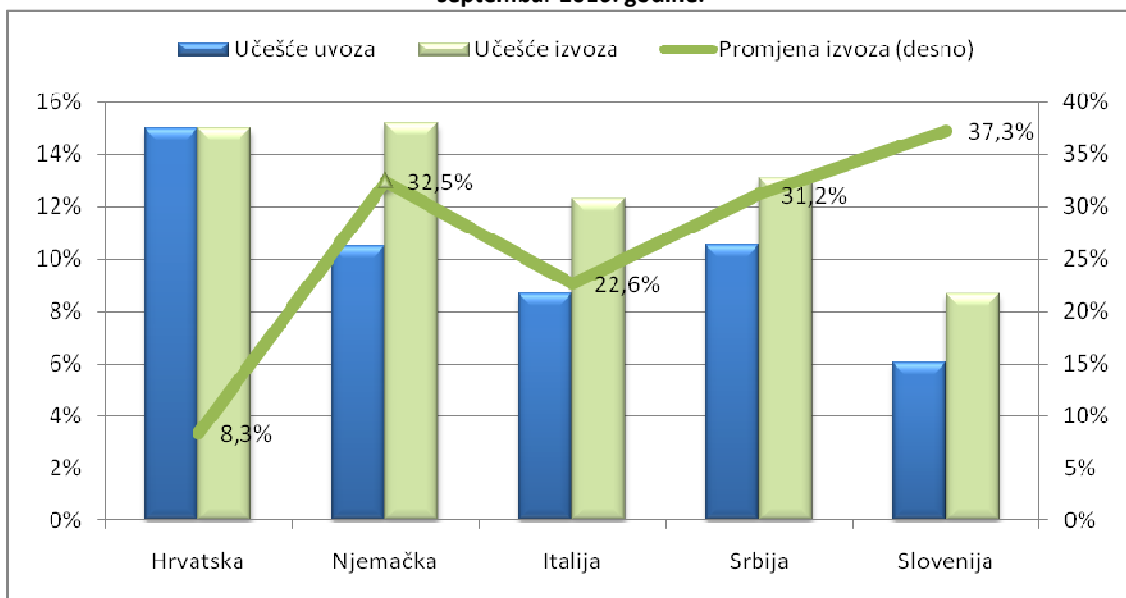
Srbija u BiH najviše izvozi prehrambene prerađevine i bazne metale. Ukupno ostvareni uvoz iz Srbije iznosi 1 milijardu KM i u poređenju sa uvozom ostvarenim za period januar - septembar prošle godine primjetan je rast u iznosu od 11,4%. BiH je u Srbiju u najvećoj mjeri izvozila mineralne proizvode gdje spadaju nafta i električna energija koje je za period januar - septembar 2010. godine izvezeno u vrijednosti od 319 miliona KM i u poređenju sa istim periodom prošle godine izvoz u Srbiju je porastao za 31,2%.

BiH je ostvarila značajan uvoz i iz **Slovenije** za period januar - septembar 2010. godine u vrijednosti od 598 miliona KM, što u poređenju sa istim periodom prošle godine rezultira rastom uvoza iz Slovenije od 5,6%. Iz Slovenije najviše su se uvozili hemijski proizvodi i mašine.

BiH je na slovensko tržište izvezla robe u vrijednosti od 452 miliona KM i u poređenju sa periodom januar - septembar 2009. godine uočljiv je rast izvoza u Sloveniju od čak 37,3%. U Sloveniju su se najviše izvozili rezervni dijelovi i sirove materije.

Na narednom grafikonu dat je prikaz učešća uvoza i izvoza po glavnim trgovinskim partnerima, te stopa promjene izvoza za period januar – septembar 2010. godine.

Grafikon 34: Učešće uvoza, izvoza i promjena izvoza po glavnim trgovinskim partnerima za period januar – septembar 2010. godine.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Posmatrajući ukupnu robnu razmjenu BiH sa regionalnim grupacijama u periodu januar-septembar 2009. godine, najveći obim trgovine BiH je ostvarila sa zemljama **članicama EU** i to skoro 50% od ukupnog obima spoljne trgovine. Uvoz iz zemlja EU u periodu januar–septembar 2010. godine porastao je za skrominih 1,5% u odnosu na isti period prošle godine, dok je izvoz iz BiH u zemlje EU doživio značajan rast u iznosu od 29,7%. Obzirom na povećani promet trgovine od potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, očekuje se da će se trend sve većeg obima trgovine BiH sa EU svakako nastaviti i u budućnosti. Od zemalja članica EU, BiH najviše trguje sa Njemačkom i Italijom koje su istovremeno i među najznačajnijim trgovinskim partnerima.

BiH je sa zemljama **«Turskom i članicama CEFTA-e»** ostvarila obim trgovine koji obuhvata skoro 30% u ukupnom obimu spoljne trgovine. Rast izvoza u odnosu na isti period prošle godine od 21,5% ostvaren je na izvozu u asocijaciju «Turska i članice CEFTA», dok je uvoz iz ovih zemalja takođe rastao, ali po značajno manjoj stopi koja iznosi 8,2% u odnosu na period januar–septembar 2009. godine, BiH je u trgovini sa zemljama «Turskom i članicama CEFTA-e» u periodu januar-septembar 2010. godine ostvarila deficit u iznosu od 1,2 milijarde KM, što je smanjenje deficita od 4,8% u odnosu na isti period prošle godine. Za ovo smanjenje deficita može se konstatovati da je rezultat većeg izvoza na tržište zemalja «Turska i članice CEFTA-e» u odnosu na uvoz i povećanje ukupne ekonomske aktivnosti u 2010. godini u odnosu na 2009. godinu koju su obilježile ekonomska kriza i recesija.

Tabela 12: Uvoz, izvoz, njihove promjene i trgovinski deficit za period sjanuar – septembar 2010. godine

Grupacija zemalja	Uvoz	Promjena uvoza K1-K3 2010/K1-K3 2009	Izvoz	Promjena izvoza K1-K3 2010/K1-K3 2009	Trgovinski deficit	Učešće u trg.deficitu	Učešće u ukupnoj trgovini
EU	4.525.503	1,5%	2.860.710	29,7%	-1.664.793	35,5%	48,8%
CEFTA + Turska	2.903.183	8,2%	1.616.152	21,5%	-1.287.031	27,5%	29,9%
Ostale zemlje	2.483.203	25,7%	751.361	47,1%	-1.731.842	37,0%	21,4%
UKUPNO	9.911.889	8,7%	5.228.223	29,2%	-4.683.666	100,0%	100,0%

Izvor: Agencija za statistiku BiH

V STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

Direktna strana ulaganja (FDI) u Bosni i Hercegovini u prvih 9 mjeseci 2010. godine bilježe značajan pad u odnosu na vrijednosti u istom periodu 2009. godine i 2008. godine.

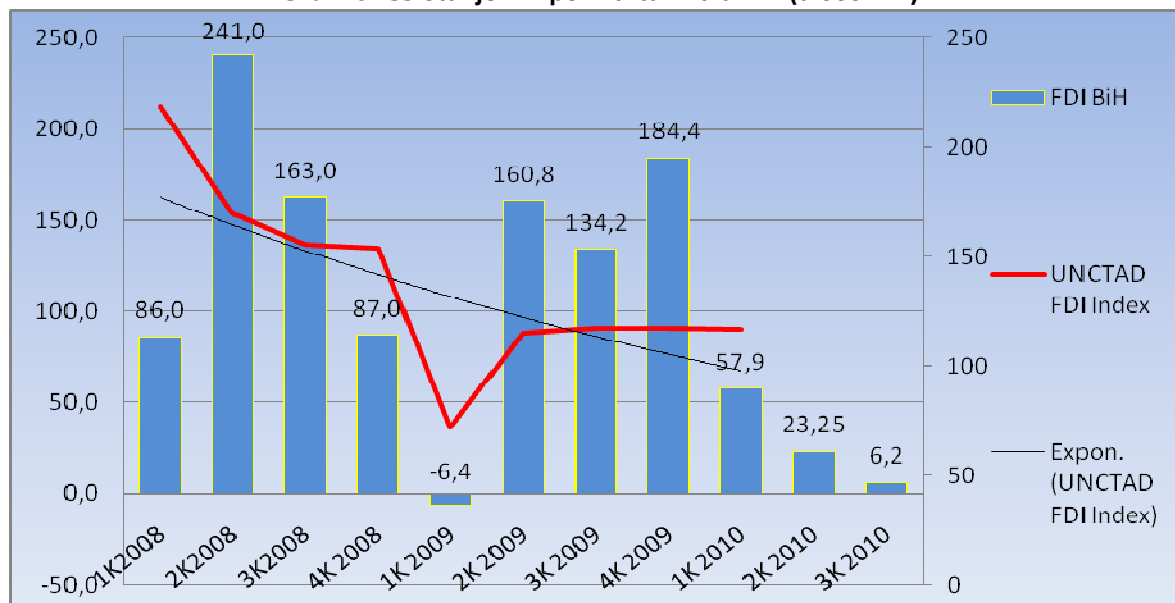
Prema podacima Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa u BiH direktna strana ulaganja u prvih 9 mjeseci 2010. godine su iznosila 87,4 miliona KM što predstavlja smanjenje u odnosu na ulaganja u istom periodu 2009. godine za 69,7%.

Ako uporedimo ulaganje od samo 6,2 miliona KM u trećem kvartalu 2010. godine sa ulaganjem od 134,2 miliona KM u istom periodu 2009. godine smanjenje od 95% je još više izraženo. Značajno je istaći da direktna strana ulaganja u 9 mjeseci ove godine bi iznosila oko 140 miliona KM ako ne bi uzeli u obzir smanjenje stanog kapitala (u vidu statusnih i drugih promjena) a koja su nastala uglavnom povlačenjima kapitala i gubitaka u poslovanju. Time bi se ulaganja za prvih 9 mjeseci zadržala na nivou iz prethodne godine uz minimalno povećanje od 4%.

Prema podacima UNCTAD-a, „FDI Global Quarterly Index⁴⁹“ za prvi kvartal 2010. godine je nepromjenjen u odnosu na vrijednost indeksa u zadnjem kvartalu 2009. godine uz pretpostavke da će doći do stagnacije u drugom i trećem kvartalu uzrokovano prestankom direktnih državnih poticaja u vodećim industrijskim zemljama svijeta oko 25% do 35%.

⁴⁹ UNCTAD u Global Investment Trend Monitor-u objavljuje FDI Global Quarterly Index-indeks baziran na podacima u više od 60 zemalja najvećih FDI primatelja koje zajedno predstavljaju više od 90% ukupnih FDI u svijetu.

Grafikon 35: Stanje FDI po kvartalima u BiH (u 000 KM)

Izvor: MVTEO i UNCTAD

Karakteristika registrovanih direktnih stranih ulaganja u trećem kvartalu 2010. godine je u njihovom niskom nivou i uglavnom se radi o dokapitalizacijama, povećanju kapitala ranije osnovanih kompanija društava.

U skladu sa provedenom reformom Zakona o politici direktnih stranih ulaganja u BiH, evidencija stranih ulaganja od 01.07.2010. godine je bazirana na rješenjima nadležnih registracijskih sudova. Prema tim podacima u Federaciji BiH je u trećem kvartalu je u sudski registar upisano 50 novih uz 100 izmjena postojećih ruštava, u Republici Srpskoj je upisano 20 osnivanja i 25 izmjena te u Brčko Distriktu 4 osnivanja i 14 izmjena. Ukupno gledajući 34,74% je novih osnivanja a 65,25% izmjena postojećih društava.

Poredeći ove podatke sa stanjem u 2009. gdje se 66,4% ulaganja odnosilo na dokapitalizaciju postojećih, vidljivo je u strukturi FDI (dokapitalizacija odnosno smanjenje kapitala i preregistraciju postojećih u odnosu na nova⁵⁰) da i dalje nema značajnijih pomaka u ulaganje u nove projekte.

Najveća ulaganja se odnose na društva „Hypo Alpe Ardia Leasing“ d.o.o. Sarajevo 20,5 miliona KM-povećanje kapitala(Austrija) ,Hotelsko turističko preduzeće „Neum“d.o.o. Neum 20,2 miliona KM osnivanje (Holandija), „Brodmerkur“ doo Široki Brijeg 16,9 miliona KM-osnivanje (Hrvatska) „Hypo Alpe Adria Bank „ dd Mostar 10,0 miliona KM povećanje kapitala (Austrija), AD „Kosig Dunav Osiguranje“ Banja Luka 6,8 miliona KM(Srbija), „Hypo Alpe Adria Bank“ AD Banja Luka 5,0 miliona KM(Austrija) i Inving Invest Inžinjering doo Prijedor 2,8 miliona KM(Kipar),BH Airlines doo Sarajevo 3,8 miliona KM „Hepok“ doo Mostar 2,5 miliona KM povećanje kapitala (Srbija), Oktal Pharma doo 1,96 miliona KM.

Najznačajnija ulaganja (po zemljama) u prvih 9 mjeseci 2010. godine odnose se na:

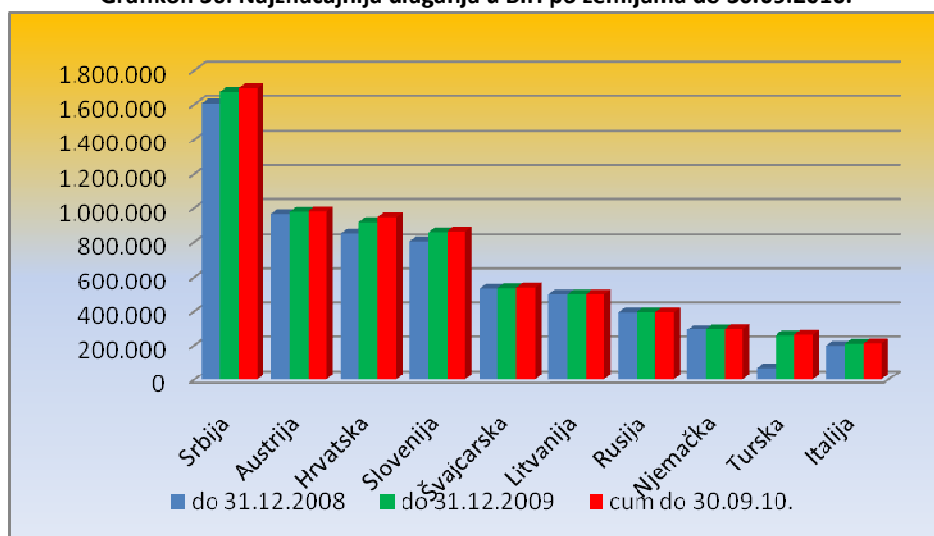
- Hrvatska 28 miliona KM (33,1%%)
- Srbija 21,6 miliona KM (24,9%)

⁵⁰ Greenfield projekti, spajanja i akvizicije

- Holandija 20,3miliona KM (23,4%)
- Slovenija 4,2 miliona KM (4,9%)
- Turska 4,6 miliona KM (5,3%)
- Švajcarska 3,39 miliona KM (3,9%)

što čini 95,5% ukupnih ulaganja u prvih devet mjeseci 2010 godine.

Grafikon 36: Najznačajnija ulaganja u BiH po zemljama do 30.09.2010.

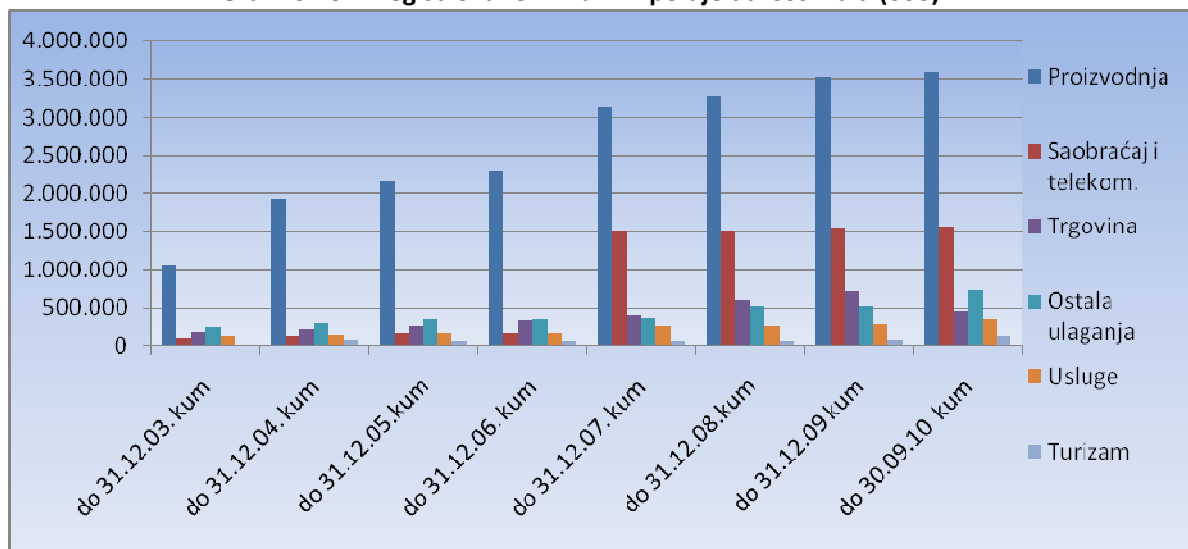
Izvor: MVTEO

Registrovani ukupni strani kapital pretežno se odnosi na ulaganja u oblast turizma 26% (Hotelsko turističko preduzeće „NEUM“ doo Neum 20,2 miliona KM-Holandija, „Salus –Hotel Stella“doo Neum), bankarstva i finansija (Hypo Alpe Adria Bank Lasing doo Sarajevo 20,5 milionaKM, Hypo Alpe Adria Bank Mostar 10 miliona KM) i osiguranja (osiguranje AD Kosig Dunav Osiguranje Banja Luka 6,8 miliona KM).

Oblast proizvodnje je učestvovala sa 35%, gdje se posebno ističu Inving Invest Inžinjeri doo Prijedor 2,8 miliona KM (Industrijska keramika-izolatori-Kipar), Hepok doo Mostar 2,5 miliona KM(poljoprivreda-Srbija), Hemofarm AD Vršac 1,7 miliona KM (hemijska industrija-lijekovi), Presal Extrusion doo Široki Brijeg 2,0 miliona KM, Društvo za proizvodnju kamenog agregata „RADAVA“ doo Fojnica 2,2 miliona KM, EFT HE Ulog doo Kalinovik 6,9 miliona KM (el. energije).

Usluge učestvuju sa 35% od kojih se najviše ističu Oktal Pharma doo 2 miliona, Brodomerkur“ doo Široki Brijeg, Philip Morris BH doo Sarajevo 1,6 miliona KM(usluge-trgovina), Intersport BH doo Sarajevo 1,6 miliona KM(usluge-trgovina), Balkalot doo Laktaši 1,0 miliona KM (usluge-igre na sreću)

Grafikon 37: Registrovane FDI u BiH po djelatnostima u (000) KM

Izvor: MVTEO

Smanjenje direktnih stranih ulaganja od 69.7% u odnosu na isti period u prethodnoj 2009. godini kao posljedica smanjenja interesovanja stranih investitora je uzrokovana prisutnom globalnom ekonomskom recesijom i prestankom djelovanja direktnih ekonomskih poticaja koje su davale svojim ekonomijama vlade najrazvijenijih svjetskih ekonomija (prvenstveno USA, UK i Njemačke).

Kao uzrok naglom padu stranih investicija je svakako doprinjela i aktuelna finansijska kriza koja potresa Evropsku Uniju (Grčka, Španija, Portugal i Irska) gdje je Centralna Evropska banka morala intevenisati emitovanjem dodatne finasijske pomoći. Ovo nije ohrabrujuća činjenica da daljnja strana ulaganja u našu zemlju ako uzmemo u obzir da će i ova dodatna pomoć zemljama evropske unije u krizi, značiti njihovu daljnju štednju, smanjenja investicija i budžetske potrošnje u narednom periodu, a time i direktnih stranih investicija prema našoj zemlji.

Uzimajući u obzir da se i zemlje iz okruženja koje su inače tradicionalno najveći investitori (Hrvatska i Srbija) nalaze u krizi, razumno je očekivati njen negativan utjecaj na direktna strana ulaganja u Bosni i Hercegovini.

Ohrabrujući početak direktnih stranih ulaganja u BiH u prvom kvartalu 2010. godine (veća za 64,3 miliona KM u odnosu isti prerioid u 2009. godini) se nije nastavio te su slabi rezultati u drugom kvartalu 23,25 miliona KM a pogotovo u trećem kvartalu (svega 6,2 miliona KM) doveli do toga da je ukupno ulaganje u 9 mjeseci 2010. godine ispod ulaganja u prethodnim godinama. Proces privatizacije držanog udjela u vlasništvu nekih strateških preduzeća u ovoj godini se do sada nije imao rezultata.

Svakako treba uzeti u obzir i subjektivne faktore koji su doprinijeli smanjenju stranih investicija u zemlji kao što su izbori i konstituisanje nove vlasti.

Uvođenje novog Zakona i sistema registracije stranih ulaganja putem nadležnih sudova je pojednostavljena administrativna procedura te se očekuje da će se stvaranjem jednostavnijeg poslovnog okruženja stvoriti preduslovi se za značajniji priliv stranih investicija.